

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Ústav Dálného východu
Seminář koreanistiky

Diplomová práce

Ekonomický vývoj KLDR po pádu světové
socialistické soustavy

Jaromír Chlada, 2008

Vedoucí diplomové práce
Tomáš Horák, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 25. dubna 2008

.....

Mé velké poděkování patří všem, kteří se podíleli na vzniku této práce, jmenovitě Tomáši Horákovi, PhD. za vedení práce; doc. PhDr. Miriam Löwensteinové, PhD. za její cenné připomínky a komentáře; doc. PhDr. Vladimíru Puckovi, CSc. za poskytnuté rady.

Motto:

„Každý, kdo se nazývá expertem na severní Koreu, je buď lhář, nebo blázen“.

W. F. Mondale – viceprezident USA (1977 - 1981)

Úvod

Uplynuly už téměř dvě dekády od konce půl století trvajících ekonomického experimentu s centrálně plánovanou socialistickou ekonomikou, na kterém se podílelo mnoho zemí v Evropě, Asii, Jižní Americe i jinde. Většina zemí bývalého socialistického bloku se na začátku 90. let minulého století vydala cestou transformace ekonomiky a zapojení se do právě vznikajícího globálního ekonomického systému fungujícího na tržních principech. Korejská lidově demokratická republika (dále jen KLDR) však zůstala i nadále věrná dogmatickému učení svého zakladatele Kim Il-sönga a přes všechny politické otřesy, ekonomické nesnáze i přírodní katastrofy přetrvala až do dnešních dní. O to víc se dnes, na prahu 21. století, jeví existence takového státu, jakým je KLDR, jako absurdní.

Tato práce mapuje vývoj ekonomické situace v KLDR po skončení studené války a pádu východního bloku. Zaměřuje se nejen na popis dramatického vývoje, kterým ekonomika KLDR od začátku 90. let 20. století prošla, ale snaží se i o analýzu jednotlivých faktorů, které do tohoto vývoje významněji zasáhly, jako např. zastavení podpory ze zemí východního bloku, přírodní katastrofy, mezinárodní humanitární pomoc, ekonomické embargo ze strany USA atd. Dále se zabývá vymezením zásadních ekonomických kroků, kterými severokorejské vedení reagovalo na změny v daném období – jde zejména o zřizování zvláštních ekonomických zón, legislativní změny a další ekonomická opatření – a zhodnocením jejich dopadu na národní hospodářství KLDR a její obyvatelstvo. V další části

práce jsou tyto změny zasazeny do širšího politicko-ekonomického kontextu oblasti Dálného východu s důrazem na vztahy s Korejskou republikou (dále jen KR), Čínskou lidovou republikou, Japonskem, Ruskem a USA a jsou naznačeny možné scénáře dalšího vývoje s naznačením základních východisek pro řešení severokorejské ekonomické krize. Cílem je posoudit kroky a opatření, které v daném období vedení KLDR učinilo a zhodnotit, zda je dosavadní ekonomický vývoj v KLDR - zejména ekonomická opatření z roku 2002 - počátkem nezbytné transformace ekonomického systému, která proběhla ve většině postsocialistických států.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola obsahuje obecné informace o ekonomickém systému KLDR, jeho charakteristiky, základní instituce a principy fungování. Druhá kapitola podává výklad politicko-ekonomického vývoje v KLDR v období 1989 - 2005. Nastiňuje sled událostí a snaží se postihnout hlavní procesy a změny ekonomiky, ke kterým v daném období došlo, jak z hlediska chronologického, tak strukturálního. Třetí kapitola se zaměřuje na jednotlivá odvětví severokorejského hospodářství. Ve čtvrté kapitole je severokorejská ekonomika nahlížena z regionální a mezinárodní perspektivy. Důraz je kladen na vztahy s nejbližšími sousedy - Korejskou republikou, Čínskou lidovou republikou, Japonskem, Ruskem a Spojenými státy. V závěru jsou posuzovány nejdůležitější faktory pro další ekonomický vývoj KLDR, současné tendence, které by mohly určovat jeho budoucí směr, včetně souhrnu priorit pro budoucí ekonomický rozvoj a nezbytných kroků k transformaci severokorejské ekonomiky.

Ekonomické problematice KLDR v současnosti věnuje odborná veřejnost poměrně velkou pozornost. Eminentní zájem na hledání řešení mají především sousední země - Korejská republika a Čínská lidová republika (dále jen ČLR), které by byly náhlými změnami v severní části Korejského poloostrova zasaženy nejvíc. Jen v KR existují desítky vládních, akademických i soukromých institucí, které

se zabývají všemi aspekty případné ekonomické a politické transformace KLDŘ. Množství výzkumných ústavů a think-tanků je ale i ve Spojených státech amerických, Japonsku a Evropě, kde má tradičně silnou pozici především ruská koreanistika.

Existuje tak široká škála literatury, pokrývající různé názorové směry a zájmy. Při získávání materiálu pro tuto práci jsem se zaměřil zejména na materiály v jazyce anglickém a korejském. Z korejských pramenů jsem jako zdroj základních primárních informací a statistik používal především webové stránky Ministerstva sjednocení KR (www.unikorea.go.kr), Korejské národní banky (www.bok.org.kr) a také Korejského národního statistického úřadu (www.kosis.kr). Podrobnější statistické informace jsem čerpal z ekonomické ročenky KLDŘ *Pukhan kjöngdže čchongnam 2002* a publikací North Korea development report 2002/03 a 2003/04, které vydal Korea Institute for International Economic Policy v Söulu. Z dalších publikací v jazyce korejském bych zmínil *Pukhan kjöngdžewa hanbando tchongil* (Severokorejská ekonomika a sjednocení Korejského poloostrova) profesora Pak Sun-sönga, srovnávací studii *Pukhanüi kähjök, käbang kwa čchedžepjöhwa* (Reforma, otevření a změna systému v KLDŘ) od Pak Hjöng-džunga a odborné články čtvrtletníku *Hjödä pukhan jöngu* vydávaného Ústavem severokorejských studií Kyongnam University v Söulu.

Mezi anglosaskými autory bych rád vyzdvihnul knihy a články specialisty na severokorejskou ekonomiku M. Nolanda, pracovníka Peterson Institute for International Economics, zejména pak jeho knihy *Avoiding the apocalypse - The future of the two Koreas*, *Korea after Kim Jong-il* a nesčetné odborné články o ekonomickém vývoji na Korejském poloostrově a dále N. Eberstadta a jeho publikaci *The North Korean economy - Between Crisis and Catastrophe*. Za zmínku stojí také sborník prací *North Korea - The politics of regime survival*.

Z okruhu anglicky píšících ruských autorů byly přínosné publikace a články profesora Andreje Lankova, zejména jeho

nedávno vydaný soubor esejů o každodenním životě v KLCDR *North of the DMZ* kde čtivým způsobem zpracoval obsáhlé výsledky svého výzkumu každodennosti v KLCDR.

Další potřebné informace jsem získal i z oficiálních webových stránek KLCDR, které jsou sice silně ideologicky zatížené, ale přesto poskytují relevantní informace k danému tématu. Jednalo se o webové stránky Korejské ústřední tiskové agentury (<http://www.kcna.co.jp>) pro citace oficiálních prohlášení a stránky Komise pro národní sjednocení (<http://www.uriminzokkiri.com>) pro citace z děl Kim Il-sönga a Kim Čöng-ila.

V neposlední řadě jsem čerpal z vlastních zkušeností při půlročním pobytu v KLCDR v roce 2003. K hlubšímu pochopení situace na Korejském poloostrově a specifik jihokorejského pohledu na KLCDR mi pomohla také možnost pohybovat se v akademické komunitě předních jihokorejských odborníků při studiu na Katedře severokorejských studií na Dongguk University v Söulu v letech 2005 -2007.

Ve své práci používám pro přepis korejštiny českou vědeckou transkripci. Při přepisu severokorejských materiálů a jmen respektuji jazykové odlišnosti severokorejštiny, zejména náslovné R a L a přepisují bez úprav ve smyslu jihokorejské jazykové normy. U jmen korejských autorů publikujících v jazyce anglickém ponechávám, pro snažší dohledání pramenů, jejich vlastní, nebo původní transkripci do latinky. Pro názvy států, institucí, organizací apod. používám českého ekvivalentu, pokud je běžně zaveden (např. Organizace spojených národů, Spojené státy, Čína). U často se opakujících názvů používám zkratky podle níže uvedeného seznamu; v jazyce českém, pokud je zavedena (např. MAAE), nebo v jazyce - nejčastěji anglickém, ve kterém je obecně známa a i v českém prostředí se běžně používána (např. ASEAN). Názvy v jazyce korejském překládám do češtiny u názvů obecných (např. Korejská národní banka), ponechávám v originále pokud neexistuje vhodný český ekvivalent (čučche, söngun apod.), nebo ponechávám

v oficiálním anglickém překladu (Korean development Institute).

Seznam použitých zkratk

ARB	Asijská rozvojová banka
ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní asie
CIA	Central Intelligence Agency
ČLR	Čínská lidová republika
EC	European Commission
ECHO	European Commission Humanitarian Aid Office
EU	European Union
FALU	Food Aid Liason Unit
FAO	Food and Agricultural Organization
HDP	hrubý domácí produkt
HND	hrubý národní důchod
HNS	Hnutí nezávislých států
IAEA	Mezinárodní agentura pro atomovou energii
KCNA	Korejská ústřední tisková kancelář
KDI	Korean Development Institute
KEDO	Korean Peninsula Energy Development Organization
KLA	Korejská lidová armáda
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
KNB	Korejská národní banka
KNSÚ	Korejský národní statistický úřad
KR	Korejská republika
KSP	Korejská strana práce
IMF	Mezinárodní měnový fond
NLS	Nejvyšší lidové shromáždění
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SEZ	Speciální ekonomická zóna
SNA	System of National Accounts
SMPB	System of Material Product Balances
SPK	Státní plánovací komise
SR	Státní rada
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

ÚLV	Ústřední lidový výbor
UNICEF	United Nations Children Fund
WFP	World Food Programme
WHO	World Health Organization
UNIDO	United Nations Industrial Development Organisation
USD	americký dolar
ÚSÚ	Ústřední statistický úřad
ÚV KSP	Ústřední výbor Korejské strany práce
VPS	veřejný přidělový systém
VNO	Výbor národní obrany

Seznam tabulek a grafů

Tabulka < 1 >	KLDR a KR - Hlavní ekonomické ukazatele (2000)
Tabulka < 2 >	Poměr výroby severní a jižní Koreje (1944)
Tabulka < 3 >	Vývoj odvětvové struktury ekonomiky KLDR (1956 - 1990)
Tabulka < 4 >	Dělbba práce v centrálně plánovaných ekonomikách
Tabulka < 5 >	KLDR - Podíl exportu a importu na HDP
Tabulka < 6 >	Celkové roční rozpočtové výdaje a tempo růstu
Tabulka < 7 >	Růst cen po ekonomických opatřeních 2002
Tabulka < 8 >	Skladba hrubého národního důchodu KLDR (1992 - 96)
Tabulka < 9 >	KLDR - Státní rozpočet a HND (1992 - 1996)
Tabulka < 10 >	Hrubý domácí produkt KLDR (1990 - 2005)
Tabulka < 11 >	Hrubý národní důchod KLDR - KR (1990-2006)
Tabulka < 12 >	KLDR - Hrubý národní důchod per capita
Tabulka < 13 >	Rozpočtové výdaje podle kategorií
Tabulka < 14 >	Podíl vládního nákupů na hrubém národním důchodu KLDR
Tabulka < 15 >	Roční produkce rýže a obilovin v KLDR (1995 - 2004)
Tabulka < 16 >	Vývoj energetického průmyslu v KLDR (1990-2006)
Tabulka < 17 >	Vrcholná setkání Kim Čong-ila (2000 - 2007)
Tabulka < 18 >	Japonsko - vzájemná obchodní bilance s KLDR (1994 - 2007)
Tabulka < 19 >	Podpora USA severní Koreji (1995 - 2004)
Tabulka < 20 >	Úředníci KLDR, kteří prošli školením o tržní ekonomice
Graf < 1 >	KLDR - reálné HDP (1990 - 2006)
Graf < 2 >	Tempo růstu HND (1990 - 2006)
Graf < 3 >	Struktura ekonomiky KLDR (1998)
Graf < 4 >	Vývoj odvětvové struktury KLDR (1990 - 2006)
Graf < 5 >	Vývoj průmyslové produkce v KLDR (1990 - 2006)

OBSAH

1. EKONOMICKÝ SYSTÉM KHDR.....	13
1.1. HOSPODÁŘSKO-ZEMĚPISNÝ PŘEHLED KHDR	14
1.2. CHARAKTERISTIKA EKONOMIKY KHDR	16
1.2.1. <i>Struktura ekonomiky</i>	18
1.2.2. <i>Uzavřenost</i>	20
1.2.3. <i>Militarizace</i>	21
1.2.4. <i>Plánování</i>	23
1.2.5. <i>Distribuční systém a obchod</i>	24
1.2.6. <i>Politicko-ekonomická ideologie</i>	25
1.2.7. <i>Rozpočet a finance</i>	29
2. POLITICKO-EKONOMICKÝ VÝVOJ V KHDR (1989 – 2007)	33
2.1. ZMĚNY V POLITICKO-EKONOMICKÉ IDEOLOGII	33
2.2. EKONOMICKÁ OPATŘENÍ A ZMĚNY	37
2.2.1. <i>Reformy 2002</i>	39
2.2.2. <i>Ekonomické zóny</i>	43
2.2.3. <i>Měnová politika KHDR</i>	48
2.2.4. <i>Vývoj makroekonomických ukazatelů</i>	50
2.2.5. <i>Role armády v ekonomice</i>	60
2.2.6. <i>Elita</i>	61
2.3. SHRNUÍ	62
3. EKONOMIKA PODLE ODVĚTVÍ.....	65
3.1. PRŮMYSL	66
3.2. ZEMĚDĚLSTVÍ	68
3.3. SLUŽBY	71
3.4. ENERGIE	71
3.5. INFRASTRUKTURA A KOMUNIKACE	74
3.6. SHRNUÍ	77
4. ZAHRANIČNÍ POLITIKA KHDR.....	77
4.1. ZAHRANIČNÍ VZTAHY A OBCHOD	80
4.2. MEZIKOREJSKÉ VZTAHY	91
4.3. SHRNUÍ	95
5. ZÁVĚR	98
5.1. SOUČASNÉ TRENDY A ZMĚNY	98
5.2. SOUČASNÉ PRIORITY VEDENÍ KHDR.....	100
5.3. ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY EKONOMICKÉHO ROZVOJE	102
5.4. PERSPEKTIVY BUDOUCÍHO VÝVOJE KHDR.....	107
BIBLIOGRAFIE	110
PŘÍLOHY	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.

1. Ekonomický systém KLDŘ

Po uzavřeni přiměří v roce 1953 prošla válkou zničena Korejská lidově demokratická republika (dále jen KLDŘ) bouřlivým hospodářským vývojem. S rozsáhlou podporou Sovětského svazu, Čínské lidové republiky (dále jen ČLR) a dalších socialistických států východního bloku vybudovala země pod vedením Kim Il-sönga národní ekonomiku, která až do 70. let konkurovala svým růstem a produkcí Korejské republiky (dále KR)¹. Politika izolace země, neefektivní a neracionální řízení hospodářství založené na ideologii, velká závislost na vnější pomoci, přílišný důraz na těžký průmysl na úkor lehkého, služeb a další faktory vedly k postupnému zaostávání za jižním sousedem.

Už v 80. letech se sovětský model ekonomiky v KLDŘ dostal do potíží. Na rozdíl od ostatních socialistických států KLDŘ nenašla cestu, jak otevřít svoji ekonomiku a liberalizovat systém řízení. Následkem byla stagnace. Zaostalá infrastruktura, zastarávání investičního majetku, celkové podfinancování průmyslového sektoru, nedostatek moderních technologií a systémové chyby v řízení pak během 80. let způsobily dlouhodobý pokles výkonnosti celé ekonomiky.

Rozpad socialistického systému na konci 80. let, přechod socialistických ekonomik na tržní hospodářství a s ním spojená ztráta trhů, ukončení subvencovaného obchodu s bývalým SSSR, přechod na platby v konvertibilních měnách, nedostatek deviz kvůli dlouhodobému potlačování zahraničního obchodu, nedostatek energie, pokles produkce způsobený byrokratizací zemědělství v kombinaci s řetězem přírodních katastrof a následné neúrody vyústil na začátku 90. let v ekonomický pád a hladomor. Zatímco ostatní centrálně plánované ekonomiky se daly cestou ekonomických reforem, liberalizace obchodu a investic, vedení KLDŘ se dosud vyhýbalo zásadním změnám a ekonomickou sféru držela pod přísnou kontrolou. Pokus o vytvoření zvláštní ekonomické zóny podle

¹ Podle výpočtů profesora Hwanga z Korea University v Soulu KR překonala KLDŘ v HNP na osobu až v roce 1976. In: Hwang Eui Gak: *The Korean Economies: a Comparison of North and South*. Oxford University Press, New York 1993.

vzoru Číny z počátku 90. let² byl neúspěšný. Očekávanému přílivu zahraničního kapitálu bránila příliš nevýhodná legislativa, která firmám nedávala dostatečnou záruku bezpečnosti. Ekonomika KLDŘ se tak nachází v permanentním stavu, který Marcus Nolland³ nazývá „protloukání se“.⁴

1.1. Hospodářsko-zeměpisný přehled KLDŘ

KLDŘ se rozkládá v severní části Korejského poloostrova a zabírá 55 procent jeho celkové plochy, tj. 122 762 m². Přibližně 80 procent rozlohy země je tvořeno horskými hřebeny a pouhých 16 procent rozlohy tvoří zemědělsky využitelná půda. Přesto je podíl zemědělství na hrubém národním produktu více než jedna čtvrtina. Populace je v porovnání s KR zhruba poloviční. Hrubý národní důchod (dále jen HND) KLDŘ je cca třicetinou HND Korejské republiky. Čistý zahraniční dluh, který KLDŘ nesplácí je 12, 5 miliardy USD.

Tabulka < 1 >

KLDŘ a KR - Hlavní ekonomické ukazatele (2000)

² Zvláštní ekonomická zóna Radžin-Sönböng.

³ Noland, M.: *Why North Korea Will Muddle Through*. Foreign Affairs, May/June 1997, ss. 105-118.

⁴ anglicky „muddle through“ - dosáhnout určitého stupně úspěchu bez velkého úsilí a plánování. In: Merriam-Webster dictionary online (29. 12. 2007).

Kategorie	KR	KLDR
Celková rozloha (km ²)	99 460	122 762
Orná půda (1 000 ha)	1 849	1 992
Pole	700	1 416
Rýžoviště	1 149	576
Populace (miliony)	47,008	22,175
HND (miliardy USD)	509,6	16,8
HND per capita (USD)	10 841	757
Zemědělství (podíl na HND, %)	4,6	30,4
Zemědělství (podíl populace, %)	8,6	17,6
Produkce rýže (tisíce tun)	5291,0	1424,0
Vojenské výdaje (podíl na HNP, %)	3,5	26,7
Zahraniční dluhy (čisté, miliardy USD)	-30,6	12,5
Kapacita výroby elektrické energie (miliony kW)	48,5	7,6
Průměrná délka života	75,7	65,2

Zdroj: KNSÚ. Nampukhan kjöngdže sahö sang pigjo 2006.

Hlavními přírodními zdroji KLDR jsou uhlí, měď, fluorit, zlato, grafit, železná ruda, olovo, magnesit, pyrit, sůl, wolfram a zinek. Většina z nich byla ovšem z velké části vytěžena ve 30. a 40. letech. Vodní toky jsou díky geograficky příhodným podmínkám důležitým zdrojem pro výrobu hydroelektrické energie.

Charakter severokorejské ekonomiky je výsledkem historického vývoje na tomto území a je výrazně spjat s existujícími přírodními, geografickými, dopravními a dalšími podmínkami území dnešní KLDR. Průmyslový charakter země, včetně jeho nevyvážené struktury začal vznikat už začátku japonské okupace Korejského poloostrova. Jeho území tvořilo téměř 60 procent území japonské metropole a její přírodní a surovinové bohatství se stalo cenným přínosem při krytí potřeb prudce se rozvíjejícího Japonska. Korea se stala místem investic japonského kapitálu, zdrojem levné pracovní síly, zásobárna surovin, potravin a technických plodin a odbytíštěm japonských průmyslových výrobků.

Hlavní důraz kladla japonská správa na rozvoj těžebního průmyslu. V souvislosti se zvýšenou těžbou rud byla budována i hlavní centra energetiky, jako například hydroelektrárna Supchung na řece Amnokkang na hranici s Čínou, kaskádní systém hydroelektráren v provincii jižní Hamgjong a další. Mimořádného rozvoje dosáhl průmysl chemický, zatímco strojírenství bylo rozvinuto slabě a byl soustředěn v jižní části poloostrova. V lehkém průmyslu dominovala textilní výroba. Řemeslná

výroba byla ničena tovární konkurencí a japonským dovozem.⁵ V tabulce <2> můžeme vidět disproporce mezi jižní a severní částí Koreje před rokem 1945. Je z ní zřejmé, že Sever, se svojí surovinovou a energetickou základnou, chemickým a metalurgickým průmyslem se harmonicky doplňoval s Jihem, kde dominovala rostlinná výroba a lehký průmysl.

Tabulka < 2 >

Poměr výroby severní a jižní Koreje (1944) (procenta)		
Kategorie	severní Korea	jižní Korea
Objem průmyslové výroby	60	40
energetika	92	8
metalurgie	90	10
Paliva	88	12
chemie	82	18
textilní průmysl	33	67
Objem zemědělské produkce	34	66

Zdroj: Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidově demokratické republiky*. UK, Praha 1968.

V roce 1940 bylo na severu soustředěno 73 procent výroby těžkého průmyslu, zatímco na jihu zase 70 procent průmyslu lehkého.⁶ Je tedy zřejmé, že politickým rozdělením Korejského poloostrova vznikla v obou částech silně nerovnovážná ekonomická situace, která předurčovala budoucí ekonomický vývoj v obou vznikajících státech. V případě KLRD však tento stav paradoxně vyhovoval politickému vedení, které prosazovalo stalinský ekonomický model s důrazem právě na rozvoj těžkého průmyslu.

1.2. Charakteristika ekonomiky KLRD

Ekonomika KLRD je centrálně plánovanou ekonomikou (dále jen

⁵ Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidově demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, ss. 9-11.

⁶ (ibid.: 15).

CPE), založenou na socialistické formě státního vlastnictví výrobních prostředků. Kromě *dominance státního vlastnictví* je pro KLDR, stejně jako pro ostatní centrálně plánované ekonomiky typická existence *ekonomického centra a příkazně přidělového systému*. Specifikem severokorejského systému je pak důraz na rozvoj armády a zbrojní průmysl.

Podstatou příkazně přidělového systému je centrální organizace dodavatelsko-odběratelských vztahů a centrálně stanovené proporce rozdělování, tzn. *příkazy* plánového centra ekonomickým agentům (plány výroby a dodávek, centrální stanovování cen) a *příděly* produkčního i konečného užití produktu.⁷ Zatímco v moderní smíšené tržní ekonomice je příkazně přidělový mechanismus doplňkem (a někdy korekcí) tržního mechanismu, v CPE tomu bývá naopak.

V hierarchickém uspořádání CPE je stát dominantním (typicky 100 %) vlastníkem kapitálových statků a půdy. Definice vlastnických práv (včetně pravomocí a příslušné odpovědnosti) v CPE je nejasná. Vlastnická práva nejsou přesně vymezena a uspořádána. Hovoříme proto o *mlhavém vymezení vlastnických práv (fuzzy definition of property rights)*⁸, jež je jednou z klíčových ekonomických charakteristik CPE.

Stejně tak i v KLDR stát kontroluje výrobní prostředky, přírodní zdroje, infrastrukturu, telekomunikace, hlavní průmyslové podniky, banky a zahraniční obchod. Družstevní vlastnictví se v případě KLDR týká především části půdního fondu, zemědělského inventáře, některých malých a středních průmyslových závodů a zemědělských družstev.⁹ Výjimkou jsou malé pozemky - *záhumenky*¹⁰ určené pro pěstování plodin pro osobní spotřebu a prodej na trhu.

Kromě vlastnictví má stát monopol na správu materiálních a lidských

⁷ Institut ekonomických studií FSV UK (IES). *Centrální ekonomika*. IES FSV UK, Praha.

⁸ (Ibid.).

⁹ Velvyslanectví České republiky v Korejské lidově demokratické republice: *Korejská lidově demokratická republika 2006. Souhrnná teritoriální informace*. (Aktualizace k září 2006), s. 11.

¹⁰ Záhumenky byly povoleny na konci 80. let a jejich velikost byla omezena na 15 - 30 m² na domácnost. In: Lankov, A.: *The natural death of North Korean Stalinism*. In: Asia Policy, number 1 (January 2006), ss. 95-121.

zdrojů a rozhodování o ekonomické politice.¹¹ Jádrem státu v KLTR je Korejská strana práce (Čosŏn rodongdang, dále jen KSP) s ústavně zakotvenou vedoucí úlohou ve společnosti. KSP pomocí systému tzv. *nomenklatury* obsazuje klíčové rozhodovací pozice ve státě, v ekonomice a ve straně samotné prověřenými osobami.

Tento vysoce hierarchizovaný systém organizace společnosti v KLTR nese prvky feudálního uspořádání - jsou zde udělované výsady, příbuzenské vztahy a dědičnost mají velký význam pro postavení jedince ve společnosti, je zakázáno opustit zemi¹², omezen je i pohyb uvnitř země.

1.2.1. *Struktura ekonomiky*

Jak už bylo řečeno, KLTR se od svého vzniku řídila taktikou rozvoje lehkého průmyslu a zemědělství souběžně s rozvojem těžkého průmyslu - zejména strojírenství, metalurgie, stavebních hmot, chemie a energeticko-palivové základny.¹³ Proto je podíl těžkého průmyslu na celkové průmyslové výrobě relativně vysoký (Tabulka <3>). Tato strategie však způsobila výraznou nerovnováhu v celém průmyslovém sektoru, která v 70. letech vyústila v nedostatek spotřebního zboží a potravin. Pro zajištění soběstačnosti v produkci potravin poskytovalo vedení velkou podporu i zemědělské výrobě. Podíl zemědělského sektoru se do 80. let pohyboval kolem jedné čtvrtiny národního produktu. Zřetelný je vytrvalý pokles průmyslové produkce, která vrcholila na začátku 80.let.

Tabulka < 3 >

Vývoj odvětvové struktury ekonomiky KLTR (1956 - 1990)					
(procenta)					
Sektor	1956	1960	1970	1980	1990
Zemědělství a rybolov	26,1	28,9	21,5	20,0	26,8
Průmysl	40,1	41,3	57,3	60,0	42,8

¹¹ Pak, Hjŏng-džung: *Pukhanŭi kăhjŏk, kăbang kwa čchedžepjŏnhwa*. Tosŏčchulpchan Hănam, Sŏul 2004, s. 67.

¹² Článek 47 novely trestního zákona z roku 2004 stanoví, že „útěk do zahraničí, nebo přeběhnutí k nepříteli je kvalifikován jako zrada lidu a vlasti a bude potrestán minimálně 7 lety nucených prací, ve vážných případech až trestem smrti.“ In: *Čosŏn mindžudžuŭi inmin konghwaguk pŏpčŏn* (Sbírka zákonů KLTR). Pŏprjulčchulpchansa, Pchjŏngjang 2004.

¹³ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, s. 37.

Služby (včetně stavebnictví a vládních výdajů)	33,8	29,8	21,2	20,0	30,4
--	------	------	------	------	------

Zdroj: Ministerstvo sjednocení KR, Korejská národní banka.

Přílišná preference průmyslu a do jisté míry i zemědělství vedla k zaostávání sektoru služeb, což bylo zesíleno samotným ekonomickým systémem, který nepotřeboval rozvinuté peněžnictví, bankovníctví, existenci kapitálového trhu apod. Další odvětví, jako je cestovní ruch a turistika, stát záměrně omezil politicko-administrativními opatřeními. Za zdánlivě nelogickým růstem podílu třetího sektoru v 80. letech se může skrývat např. nárůst skrytých vojenských výdajů.

Podíváme-li se na strukturu ekonomiky podle podílu zaměstnané populace (Tabulka <4>), připadá na průmysl téměř 60 procent populace, na zemědělství 25 procent a pouhých 18 procent populace pracovalo ve sféře služeb. Když pomíneme velmi nízkou hodnotu uvedenou pro sféru služeb, má KLDR ve srovnání s bývalými socialistickými státy blíže ke státům východní Evropy jako je Rumunsko, Bulharsko, nebo bývalým republikám Sovětského svazu, než převážně zemědělsky orientované Číně a Vietnamu.

Tabulka < 4 >

Dělní práce ve vybraných centrálně plánovaných ekonomikách (% populace)			
Stát	Sektor		
	Zemědělství	Průmysl	Ostatní
SSSR (1987)	19a	38b	43
Ukrajina (1990)	20	40	40
Bělorusko (1990)	20	42	38
Rumunsko (1990)	28a	38	34
Bulharsko (1989)	19a	47	34
KLDR (1987)	25	57b	18
ČLR (1978)	71	15	14
Vietnam (1989)	71	12	17

a - zemědělství a lesnictví, b - průmysl a stavebnictví

Zdroj: Noland, M.: Prospects for the North Korean Economy. Tabulka 2.3.

1.2.2. Uzavřenost

Specifikem severokorejské ekonomiky je její uzavřenost vůči okolnímu světu. Macmillanův slovník moderní ekonomie, definuje otevřenou ekonomiku jako "ekonomiku zapojenou do mezinárodní dělby práce"¹⁴. Ve stejném hesle se dále říká, že "stupeň otevřenosti ekonomik může být přibližně vyjádřen relativní velikostí zahraničního obchodu na hrubém domácím produktu". Podrobnější je definice (agregátní) otevřenosti uváděná Paulem Samuelsonem v jeho populární učebnici Ekonomie: "Ekonomika je otevřená v míře, v jaké směňuje statky, služby nebo výrobní faktory s ostatním světem."¹⁵

Použijeme-li jako ukazatel *otevřenosti* podíl exportu či importu na hrubém domácím produktu v bývalém Československu v přelomových 90. letech a nynější České republiky, pak zaregistrujeme značný vzestup míry otevřenosti české ekonomiky ze zhruba 30 % na více než 60 %, což je zhruba mezi úrovní Rakouska a Holandska. Tím se česká ekonomika v současnosti řadí mezi velmi otevřené ekonomiky, a to nejen v rámci srovnatelných tranzitivních ekonomik, ale i při srovnání s velikostně obdobnými členskými ekonomikami EU.¹⁶

Pokud stejnou metodu aplikujeme na současná dostupná data o KLDR (Tabulka <5>), dostaneme v případě exportu a importu velmi nízké hodnoty pod 10 procent. To řadí severokorejskou ekonomiku mezi nejuzavřenější ekonomiky vůbec.

Tabulka < 5 >

KLDR - Podíl exportu a importu na HDP					
Rok	HDP (miliardy USD)	Export (miliardy USD)	Podíl (procenta)	Import (miliardy USD)	Podíl (procenta)
1990	24,118	1,73	7,2	2,44	10,1
1995	19,694	0,74	3,8	1,31	6,7
2000	18,928	0,56	3,0	1,41	7,4
2005	21,452	1,00	4,6	2	9,3

Zdroj: Korejská národní banka. 2008.

¹⁴ Pearce, David W. (ed.): *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. Victoria Publishing, Praha 1995.

¹⁵ Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D.: *Ekonomie*. Svoboda Servis, Praha 1995.

¹⁶ Dyba, K.: *Transformace české ekonomiky a integrace s EU*. Revue Politika 7, 2003.

Důvodem je fakt, že KLR už od svého vzniku vědomě směřovala k vybudování soběstačného, na vnějšku nezávislého hospodářského systému. Jako komunistický stát sice nikdy nevstoupila do Rady vzájemné hospodářské pomoci (dále RVHP), ale její bouřlivý ekonomický rozvoj po korejské válce byl nastartován masivní ekonomickou a technickou pomocí ČLR, SSSR a ostatních socialistických států, která, navzdory oficiální propagandě trvala v podobě darů, subvencovaného obchodu a dlouhodobých úvěrů de facto po celou dobu až do 90. let minulého století.

1.2.3. *Militarizace*

Specifickým fenoménem KLR je vysoký stupeň militarizace země, který se projevuje zejména vysokým podílem vojenských výdajů na HDP i početním stavem vojska.¹⁷ Podle oficiálních údajů KLR činil podíl vojenských výdajů v roce 2003 15,4 procent státního rozpočtu¹⁸, zatímco podle Ministerstva obrany KR činily severokorejské vojenské výdaje v tomtéž roce 27,2 procenta hrubého národního důchodu, což je 44,4 procenta státního rozpočtu.¹⁹ Americká CIA pak uvádí údaj 33,9% HDP.²⁰

Jak vyplývá z rozdílu mezi oficiálními údaji KLR a reálnými odhady, je část vojenských výdajů zahrnuta v ostatních položkách rozpočtu. Další výdaje jdou z účtů nejrůznějších ministerstev, aby výsledná hodnota nepřevýšila obvyklou mez. Vojenská síla a výdaje na ni jsou však také politickou kartou KLR v zahraniční politice a jeví se jako pravděpodobné, že informace o vojenských výdajích za účelem zastrahování záměrně nadhodnocuje.

Militarizace společnosti je i cílem současné politické doktríny *sŏngun* a *kangsŏngtäguk*. „V naší zemi je armáda na prvním místě, a

¹⁷ Podle údajů Ministerstva obrany KR byl v roce 2004 početní stav Korejské lidové armády 1 170 000 osob. In: *Hanguk Kukpangbu: Kukpang päksŏ 2004* (Bílá kniha národní obrany 2004). Soul 2005.

¹⁸ Údaj zveřejněn 26. března 2003 na 6. plénu 10. sjezdu Nejvyššího lidového shromáždění KLR.

¹⁹ *Hanguk Kukpangbu: Kukpang päksŏ 2004* (Bílá kniha národní obrany 2003). Soul 2004.

²⁰ *North Korea*. CIA The World Factbook. 2003.

stejně tak je i obranný průmysl nejpřednější.“²¹ Oficiální propaganda tak dává armádu jako vzor společnosti a podporuje její vliv. Podle statistik je KLCDR se 49 aktivními vojáky na tisíc obyvatel²² nejmilitarizovanější společností na světě.

Zavedení doktríny *kangsöngtäguk* Kim Čöng-ilem předcházel proces převzetí moci z rukou svého otce. V květnu 1990 byl Kim Čöng-il jmenován prvním místopředsedou Výboru národní obrany KLCDR (dále jen VNO). V prosinci 1991 Kim Il-söng oznámil, že Kim Čöng-il ho nahradí ve funkci nejvyššího velitele KLA. 13. dubna 1992 byla Kim Il-söngovi udělena hodnost *velkého maršála* (täwonsu) a o týden později byla Kim Čöng-ilovi jako nejvyššímu veliteli KLA udělena hodnost *maršála* (wönsu). Změna ústavy z roku 1992 povýšila VNO na úroveň Ústředního lidového výboru, v jehož čele stojí prezident republiky a výkon pravomoci nad KLA se přesunul z prezidenta republiky na předsedu VNO. Kim Il-söng jako prezident *de iure* a jako předseda Výboru národní obrany (dále jen VNO) *de facto* zůstal vrchním velitelem KLA až do dubna 1993, kdy ho Kim Čöng-il nahradil ve funkci předsedy VNO.²³ Další novela ústavy v roce 1998 zrušila Ústřední lidový výbor a Výbor národní obrany prohlásila za nejvyšší úřad v zemi.

Tím se civilní správa státu v dostala do kompetence vojenského orgánu a vliv armády na řízení státu se zřejmě zvýšil. Otázkou zůstává, nakolik byl tento posun, ať už administrativní, nebo ideologický, záměrem samotného Kim Čöng-ila, či nakolik byl vynucen armádními špičkami. Nepopiratelný je fakt, že vojenská elita a armáda samotná je jedinou silou, která by se Kim Čöng-ilovi mohla postavit. Také délka období - od úmrtí Kim Il-sönga v roce 1994 do oficiálního převzetí moci v roce 1998, po které Kim Čöng-il konsolidoval moc, naznačuje možné vnitropolitické potíže.

²¹ Kim Čöng-il: *Sahwödžuüi kangsöngtäguk könsölsasang*. Sahwökwahakčhulpchansa, Pchjongjang 2000.

²² Cordesman, A. H., Kleiber, M.: *The Asian Conventional Military Balance in 2006: Overview of major Asian Powers*. Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2006.

²³ Koh Byung Chul: *"Military-First Politics" And Building A "Powerful And Prosperous Nation" In North Korea*. PFO 05-32A, Nautilus Institute, April 14th, 2005.

1.2.4. Plánování

Stejně jako v jiných plánovaných ekonomikách sovětského typu, všechna ekonomická rozhodnutí týkající se výběru produktů, plánů výroby, alokace zdrojů, cen, distribuce národního důchodu, investic a ekonomického vývoje jsou realizována na základě centrálního ekonomického plánu rozvoje národního hospodářství. Centrální plán je základním prvkem příkazně přidělového ekonomického systému. Jeho funkcí je alokace omezených zdrojů a rozdělení vytvořeného produktu, tj. stanovení rozsahu a struktury výroby a proporcí rozdělování – tedy odpovědí na otázky co, jak a pro koho se bude vyrábět. Plán v naturálně-věcných ukazatelích stanovuje *plánové centrum*, jež je klíčovou složkou ekonomického vedení.²⁴ Plánovým centrem v KLR je Státní plánovací komise (*kukka kjehök üwönhö*). Při tvorbě plánu vychází z informací od podniků o jejich zdrojích, kapacitách a záměrech.

I když obecné cíle ekonomického plánu určuje nejvyšší vedení, úkolem Státní plánovací komise je rozpracovat tyto cíle do konkrétních ročních a dlouhodobých plánů rozvoje a kvantitativních cílů jak pro ekonomiku jako celek, tak pro každý průmyslový sektor a podnik zvlášť. Podle reformy z roku 1964 se proces plánování řídí principy jednotného plánování a detailního plánování. Podle reorganizace z roku 1969 se regionální plánovací komise, spadající přímo pod centrální plánovací komisi, dělí na podnikové, oblastní a provinční. Každá z komisí pak koordinuje plánování na dané úrovni a tvoří přesný plán postavený na zhodnocení dostupných zdrojích, pracovní síle, financí, výrobních kapacit a dalších nezbytných informací. V rámci čtyřstupňového procesu je pak postupně vyhotoven souhrnný celostátní plán, který se stává závazným po schválení Nejvyšším lidovým shromážděním. Kontrola plnění plánu probíhá na měsíční a čtvrtletní bázi.²⁵

Strukturálním problémem systému plánování je motivace. Se zavedením centrálního plánování ztratily podniky svoji subjektivitu a staly se z nich příjemci materiálních, investičních a mzdových přidělů a

²⁴ *North Korea - Country study*. Library of Congress, 1993.

²⁵ *North korea country studies*. Dostupné na: <http://country-studies.com/north-korea/> (4.4.2008).

vykonavatelé závazných výrobních úkolů. Podniky nejsou motivovány trhem jako v tržním hospodářství, kde je poptávka po výrobcích základním motivačním faktorem. V plánovaném hospodářství je hlavní motivací a měřítkem úspěšnosti splnění plánu. Byrokratické stanovování plánu výroby tak zapříčiňuje, že podniky mají při vyjednávání o plánu tendenci prosazovat příznivější ukazatele, tzn. nižší úkoly a vyšší přiděly. Chybí tak zájem o zvyšování kvality výrobků, produktivity práce, technologické inovace atd. To můžeme označit za jeden z důvodů dlouhodobých ekonomických potíží severokorejského hospodářství.

1.2.5. Distribuční systém a obchod

Se zrušením soukromých maloobchodů v roce 1958 vznikl vypracovaný veřejný přidělový systém (VPS).²⁶ Počátkem roku 1970 bylo všechno - od obilí, přes jablka a ponožky - distribuováno za symbolickou částku touto sítí distribučních míst. Až do července 2002 byla například cena přidělu rýže 0,08 wönu/kg. Potíž však byla v tom, že i v těch nejlepších časech mohl jen zlomek obyvatelstva doufat, že dostane celý příděl jen v čisté rýži. Obvykle byla gramáž doplněna ječmenem nebo kukuřicí. Výše dávek závisela na postavení ve společenské hierarchii²⁷, zaměstnání a místě bydliště. Druh zaměstnání určoval výši přidělu, zatímco místo bydliště rozhodovalo o poměru rýže a ostatních obilovin.²⁸ Do konkrétních dávek se samozřejmě vměšovaly i jiné, většinou

²⁶ Podrobnosti o vývoji veřejného přidělového systému a tržišt v Čchö Pong-dä, Ku Gap-u: *Pukhan tosi 'nongmin sidžang' hjöngsöng kwadžongüi ihängronždžök hamüi: 1950-1980 njöndä sinüidžu, čchöngdžin, hjesanüi sarjerül čungsimüro* (Studie dynamického procesu formování „zemědělských tržišt“ v severokorejských městech: na případových studiích měst Sinüidžu, Čchöngdžin, Hjesan v padesátých až osmdesátých letech). In: *Hjöndä pukhan jöngu* 6, č.2 (2003), ss. 153-56.

²⁷ Navzdory proklamaci o rovnosti občanů v Ústavě KLDK (článek 65), je obyvatelstvo rozděleno do tří kategorií a 51 podkategorií podle třídního a rodinného původu, společenských aktivit a loajality k režimu. Občané první - privilegované - kategorie tvoří 28 procent, 45 procent obyvatelstva spadá pod označení *nestabilní* a 27 procent jsou nepřátelé státu. Podrobnosti In: Lee Keum-Soon (ed.): *White paper on human rights in North Korea*. Korea Institute for National Unification, Söul 2005, ss. 101-122.

²⁸ Lankov, A.: *The natural death of North Korean Stalinism*. In: *Asia Policy*, number 1 (January 2006), s. 110-1.

ideologické, nebo i osobní hodnotící aspekty a hlediska.

Většina zboží místní produkce distribuuje síť státních nebo družstevních obchodů. Až do 90. let probíhalo na tržištích jen mizivé procento oficiálních maloobchodních transakcí.

V 60. letech minulého století byla KLDR jedinou zemí na světě, kde trhy vymizely téměř úplně. Jak M. Noland poznamenal: „Pod dozorem Sovětského svazu začala KLDR budovat zcela ortodoxní centrálně plánovanou ekonomiku, pozoruhodnou už jen tím, do jaké míry potlačila tržní prodej“²⁹. V srpnu 1958, krátce po zrušení soukromých obchodů, stanovilo Vládní nařízení č. 140 zásadní změny v tržním systému. Trhy byly povoleny pouze třikrát do měsíce, se zákazem prodeje veškerých obilnin, včetně rýže. Tržiště podléhala přísné regulaci a obecně na ně bylo pohlíženo s opovržením jako na „relikty kapitalismu“. V roce 1969 Kim Il-söng přiznal neúspěch anti-tržní politiky a dal trhům své posvěcení. Zároveň tak připustil, že státní podniky nejsou schopny svojí produkcí uspokojit potřeby průměrného občana. V roce 1984 se pak podle nového nařízení počet tržnic zvyšuje a zároveň mohou fungovat denně. Až do začátku 90. let jsou tržiště velmi malá a většinou jsou umístěna uvnitř bloků panelových domů, v postranních uličkách, nebo za vysokými zdmi na okrajích města.³⁰

1.2.6. Politicko-ekonomická ideologie

Abychom správně porozuměli ekonomice KLDR, musíme si uvědomit, že dostatek relevantních informací a následně racionální uvažování a rozhodování je v KLDR nahrazeno přísným omezením přístupu k informacím a propracovaným systémem politické propagandy. Pro pochopení vnitřní logiky vývoje ekonomiky v KLDR je tak nezbytné podívat se na podstatu doktríny, podle které režim řídí společnost i ekonomiku. Politická propaganda je kromě omezení pohybu obyvatelstva, omezeného přístupu k informacím, cenzury aj. důležitým mocenským

²⁹ Noland, M.: *Famine and Reform in North Korea*. working paper WP 03-5, Institute for International Economics, Washington, D.C. 2003, s. 2.

³⁰ Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 315-16.

nástrojem současného vedení KLR.

Indoktrinace obyvatelstva je prováděna systematicky, nejen skrze masmédiá, ale i ve školách, v dělnických a jiných organizacích, ve večerních školách, kroužcích apod. Kim Čong-il stanovil, že ideologické vzdělání musí mít ve školách přednost před vzděláním akademickým a volal po zintenzivnění povinných hodin studia ideologie a diskusních setkáních pro dospělé.³¹ Tyto studijní schůze a další skupinové aktivity vyplňují velkou část volného času korejských pracujících.

Politická ideologie KLR je rozsáhlá a detailně propracovaná. Obsahuje poměrně velký počet vzájemně propojených konceptů, které zároveň procházejí vývojem a změnami. Studium severokorejské ideologie se zabývají zejména odborníci v KR a také v Rusku. Pro potřeby této práce bude dostačující, seznámit se základními koncepty severokorejské ideologie a jejich ekonomickými aspekty.

Ústředním a jednotícím principem politiky, ekonomiky, kultury a všech sfér společnosti v KLR je idea *čučche*. V socialistické ústavě KLR, která vešla v platnost 9. září 1998 se praví: Korejská lidově demokratická republika přijala revoluční ideu *čučche*, jež je světonázorem zaměřeným na člověka, za svůj vůdčí princip aby dosáhla nezávislosti lidových mas.³² Tato idea se projevuje ve všech oblastech života - v kultuře, společenských vědách, umění i ekonomice.

Idea *čučche*, neboli zásada národní soběstačnosti, se poprvé objevila 25. září 1955 v Kim Il-söngově projevu nazvaném „O odstranění dogmatismu a formalismu a zavedení *čučche* v ideologické práci“, který byl reakcí na právě probíhající destalinizaci v SSSR. V dubnu 1965 pak ve svém projevu při návštěvě Indonésie stanovil tři základní principy *čučche*: *čadžu* - nezávislost v politice, *čarip* - soběstačnost v ekonomice a

³¹ Každý občan KLR je členem jedné z mnoha organizací, skrze které se mu dostává ideologického vedení. Všichni lidé ve věku 14 - 30 let jsou členové mládežnické organizace KSP (Svaz Kim Il-söngovi socialistické mládeže). Poté je jejich život organizován Federací odborových svazů, nebo Federací zemědělců. Ženy v domácnosti jsou členky Svazu žen. Běžní členové Korejské strany práce (cca 90%) pak musí navštěvovat další zvláštní ideologicko-studijní schůze. Další podrobnosti in Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007.

³² Hlava 1, čl. 3. Socialistická ústava KLR, 1998.

čaü - sebeobrana v národní obraně.³³

V nové ústavě³⁴ z roku 1972 pak idea *čučche* nahradila marxismus-leninismus jako oficiální státní ideologii³⁵.

Termín *čučche* pochází patrně z japonštiny a jeho původní význam je „subjekt, subjektivní“. Nový obsah tohoto politického pojmu je vykládán v KLDŘ jako postoj, kdy při uskutečňování revoluce a výstavby jsou obecné principy marxismu-leninismu uplatňovány tvůrčím způsobem s přihlédnutím zejména ke konkrétní skutečnosti vlastní země a jsou brány v úvahu vlastní historické podmínky, vlastní síly, tradice, úroveň uvědomění apod.³⁶

Čučche je organickou součástí širšího monolitického ideologického systému nazývaného podle jeho tvůrce Kim Il-sönga *kimilsongismus*³⁷, spojeným s kultem jeho osobnosti a dynastickým charakterem současného režimu. V roce 1997 zavedl Kim Čöng-il *čučche kalendář*, ve kterém rok narození svého otce, 1912, prohlásil za počáteční rok *éry čučche*. Kult osobnosti obou Kimů je jedním z pilířů celého systému propagandy KLDŘ.

Projevem *čučche* v ekonomické oblasti je koncepce *samostatné národní ekonomiky (čarip mindžok kjöngdže)* a *obrození vlastními silami (čarjök kängsäng)*.³⁸ Jedná se o všestranný rozvoj průmyslu a zemědělství tak, aby byla v podstatě z vlastních zdrojů pokryta potřeba výrobků těžkého a lehkého průmyslu i produktů zemědělské výroby, vytvořena stabilní a vlastní surovinová základna, zabezpečeny vlastní zdroje akumulace a finančních prostředků, zvládnuta moderní technika a celkově vybudován komplexní ekonomický systém s organicky spojenými

³³ Kang, Söng-jun (ed.): *Pukhan čöngčchiüi ihä* (Severokorejská politika). Ůljumunhwasu, Soul 2002, ss. 91-3.

³⁴ Nová ústava byla přijata 27. prosince 1972 na pátém zasedání Nejvyššího lidového shromáždění a nahradila tak ústavu z roku 1948. Nově v ní byl Ústřední lidový výbor, jako nejvyšší exekutivní orgán, v čele s prezidentem a viceprezidentem.

³⁵ Definitivní informace o principech *čučche* shrnul Kim Čöng-il ve svém díle *O ideologii čučche* z roku 1982.

³⁶ Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, s.49.

³⁷ O kimilsongismu podrobněji v Kim Čöng-ilově projevu pro teoretiky propagandy KSP. In: *Kim Čöng-il: Kimilsöngčüüi tokčchangšöngül olkche insikhalte tähajö* (O správném chápání originality Kimilsongismu). Pchjöngjang 2.října 1976.

³⁸ V tomto smyslu je pak opakem *čučche sadädžüüi* - přílišná závislost na cizí zemi.

jednotlivými odvětvími, který by byl nezávislý a ve své podstatě soběstačný.³⁹ Tato doktrína se sice stala nedílnou součástí severokorejské oficiální propagandy, ale v praxi se jasně ukázalo, že tyto idealistické cíle nemohly být nikdy naplněny.

Nízkou produktivitu zaviněnou socialistickými metodami řízení, centrálním plánováním, pomalým vědecko-technickým pokrokem atd. se vedení KLR opakovaně snažilo nahradit různými mobilizačními hnutími, kampaněmi a hesly. Už v roce 1958 bylo zahájeno intenzivní masové hnutí za zvýšení ekonomické produkce nazvané *Čchöllima*.⁴⁰ Podobně jako ve stachanovském hnutí ve 40. letech v Sovětském svazu bylo účelem motivovat pracovní kolektivy a jednotlivce v zemědělství i průmyslu k překračování norem daných centrálním plánem. Ke zvýšení soběstačnosti ve strojírenství mělo přispět i hnutí *Stroje rodí stroje*⁴¹ zahájené v roce 1959, v rámci kterého měl každý strojírenský závod vlastními silami vyrobit ekvivalent všech svých obráběcích strojů.

Další změnou pak byla metoda práce *Čchöngsanni* nazvaná podle vesnice v provincii Jižní Pchjongan vyhlášená samotným Kim Il-söngem v roce 1960 na jeho inspekci v místním zemědělském družstvu. Jednalo se o soubor pokynů pro práci vedoucích orgánů v zemědělství⁴², které byly v prosinci 1961, v podobě systému řízení Tään⁴³ obdobně uplatněny i v průmyslu.

Zásadním rysem tohoto systému bylo přenesení řídicí funkce z vedení závodu na závodní výbor KSP. Pokyny výboru se týkaly i ryze technických otázek spojených s výrobou a byly závazné. Tuto změnu můžeme chápat jako zásadní přechod od racionálního řízení podniku (za účelem zvyšování produktivity a zisku) k řízení ideologickému. Podobně

³⁹ Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, s. 50.

⁴⁰ Pojmenované podle legendárního létajícího koně, který překonal vzdálenost 1000 li za jediný den. Název je tak symbolickým vyjádřením pro velkou rychlost.

⁴¹ kor. *kigje säkki čchigi*. Co do masovosti srovnává Pucek toto hnutí s hnutím tavby železa v malých pecích v ČLR. In: Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, s. 32.

⁴² Podrobněji In: Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, s. 40-1.

⁴³ Nazvaný podle elektrotechnického závodu v Täänu, v provincii Jižní Pchjongan, kde byl poprvé zkoušen.

jako v metodě práce *Čchöngsanni* v zemědělství, je v průmyslu v rámci systému řízení *Täan* zavedena hmotná zainteresovanost jako prostředek k odměňování příkladných pracovníků a kolektivů.

V polovině 70. let začala severokorejská ekonomika ztrácet své počáteční tempo a svůj náskok před svým jižním sousedem, který pod vedením generála Pak Čöng-hüiho právě zahájil prudký ekonomický růst. V únoru 1973 byla proto za účelem oživit slábnoucí ekonomiku zahájena další masová kampaň nazvaná *Hnutí tří revolucí* (kor. *samdä hjöngmjöng undong*), odkazující na ideologickou, technickou a kulturní revoluci Korejské strany práce. V rámci tohoto hnutí byly do továren, závodů, zemědělských družstev i rybářských vesnic vysílány týmy ideologicky vzdělaných studentů, aby povzbuzovali a vedli dělníky a zemědělce k plnění stanovených plánů produkce.⁴⁴ Zde pak zákonitě docházelo k napětí ze strany dělníků a zemědělců, kteří se měli podřizovat studentům bez praktických zkušeností a dovedností v daných profesích.

Mimo to probíhaly i mnohé krátkodobé mobilizační kampaně, zejména před blížícími se závěry jednotlivých hospodářských období, kdy bylo třeba urychleně splnit plán.

Nefunkčnost ideje *čučche* v ekonomice se naplno projevila v 90. letech, kdy přerušení dodávek ze Sovětského svazu a ČLR vedlo k hluboké ekonomické krizi. Stejně jako byl poválečný ekonomický rozvoj KLDK nastartován právě masivní podporou celého tehdejšího východního bloku v čele se Sovětským svazem, tak i během celé své existence byla KLDK více či méně závislá na vnějších zdrojích materiální - ať už se jednalo o potraviny, uhlí, ropu či technologie - a finanční pomoci socialistických zemí. Oficiální teze o ekonomické soběstačnosti se tak ukázala jako nepravdivá a prudký pokles ekonomických ukazatelů KLDK po omezení těchto vnějších ekonomických zdrojů naopak naznačuje pravý opak.

1.2.7. Rozpočet a finance

⁴⁴ Pak, Čä-gju: *Pukhan ihäüi killaçabi* (Základy severokoreanistiky). Pöpmunsa, Söul 1999, s. 206.

Státní rozpočet je nástrojem vlády KLCDR k naplňování ekonomických cílů státu. Hlavní funkcí státního rozpočtu je vyprodukovat a přerozdělit společenské produkty pomocí plánu příjmů a výdajů. V rámci tvorby rozpočtu, je vytvořen plán produkce pro jednotlivé sektory ekonomiky. Rozpočet pro podnikový sektor je koncipován tak, že pro každou ekonomickou jednotku je stanoven zvláštní finanční plán. Obvykle se plán tvoří na dobu jednoho roku, ale v případě podnikového hospodářství jsou stanovovány čtvrtletní a měsíční plány.⁴⁵

Podle ústavy KLCDR (článek 70 a 109) je rozpočet v kompetenci Státní rady (dále SR) a Nejvyššího lidového shromáždění (dále jen NLS). Kabinet sestaví rozpočet a předloží jej NLS, které vezme předložený návrh v úvahu a schválí ho ve formě závazné vyhlášky. Podle článku 32 Ústavy KLCDR má pravomoc sestavit rozpočet Ministerstvo financí (spadající pod SR). Nicméně vzhledem k dominantní pozici Korejské strany práce (dále jen KSP) v mocenské struktuře musí být státní rozpočet sestavován a prováděn v rámci obecného ekonomického plánu. V důsledku toho je Ministerstvo financí při tvorbě rozpočtu silně vázáno na Státní plánovací komisi, která vytváří ekonomický plán ve spolupráci s KSP.⁴⁶ Tento postup je však jen formální záležitostí, vzhledem k tomu, že KSP ovlivňuje tvorbu na všech úrovních. S tím souvisí i fakt, že personální obsazení výše zmíněných orgánů a nejvyššího vedení KSP se překrývá.

Rozpočet KLCDR se skládá z příjmové a výdajové stránky, které jsou dále klasifikovány administrativně a podle druhu rozpočtu. Jednotlivé položky se dále člení na články a odstavce, které mají právní účinnost a nemohou být předmětem změn ze strany výkonného orgánu. Státní rozpočet KLCDR je dále rozdělen na vládní rozpočet a místní rozpočty. Vládní rozpočet, jádro státního rozpočtu, sestává z peněžních prostředků určených na výdaje centrální vlády na celostátní úrovni. Rozdělení vládních výdajů jednotlivým ekonomickým sektorům je pak hlavním indikátorem ekonomických priorit vlády. Místní rozpočty pak sestávají z prostředků pro regionální správní orgány. Místní rozpočty jsou

⁴⁵ Deok Ryong Yoon: *Public finance and fiscal Policy*. In: Ahn, C.(ed.): North Korea development report 2002/03. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, s.337.

⁴⁶ (ibid.: 341).

sestavovány a prováděny místními správními orgány pod dohledem centrální vlády.⁴⁷ Systém místních rozpočtů byl zaveden v roce 1973. V rámci tohoto systému jsou provinční úřady zodpovědné za provozní náklady institucí a podniků, které nejsou pod přímou vládní kontrolou, jako jsou školy, nemocnice, obchody a místní produkce spotřebního zboží a očekává se od nich maximalizace výnosů a převedení zisku zpět centrální vládě.⁴⁸ Údaje o státním rozpočtu jsou jedněmi z mála ekonomických informací, které KLCDR pravidelně zveřejňuje. V polovině 80. let představovaly vládní výdaje kolem tří čtvrtin hrubého národního důchodu (dále jen HND) KLCDR.⁴⁹ Výdaje vládního rozpočtu se dělí na čtyři kategorie: výdaje *lidové ekonomiky*, *kulturní výdaje*, *výdaje na obranu* a *administrativní výdaje*. Výdaje *lidové ekonomiky* jsou prostředky poskytované podnikům a finančním institucím a mají charakter výdajů na ekonomický rozvoj. Jedná se o největší část státního rozpočtu. Většina výdajů *lidové ekonomiky* tvoří investice do fixního majetku v podobě výstavby nejrůznějších zařízení. *Kulturní výdaje* souvisí s rozvojem společnosti. Jedná se tedy o náklady na vzdělání, kulturu, zdraví, sporty a sociální péči. Výdaje na obranu používá KLCDR na rozvoj zbrojního průmyslu, investice do vojenských zařízení, modernizaci vybavení, zabezpečení vojenských sil a vyzbrojení obyvatel. Podle oficiálních statistických údajů KLCDR tvořily vojenské výdaje od roku 1967 kolem 30 procent celkových výdajů, s poklesem pod 20 procent od zahájení mezikorejského dialogu v roce 1972. Od roku 1990 uvádí KLCDR kolem 12 procent, ale 10. plénum Nejvyššího lidového shromáždění v roce 1999 schválilo navýšení podílu vojenských výdajů na 14,5 procenta.⁵⁰ Vzhledem k velikosti armády jsou však oficiální údaje KLCDR o vojenských výdajích značně nevěrohodné.

Vláda KLCDR udržuje - alespoň formálně - vyrovnaný rozpočet. Celkové příjmy obvykle mírně převyšují celkové výdaje a přebytek je

⁴⁷ (ibid.: 342)

⁴⁸ Library of Congress. *North Korea - Country study*. 1993.

⁴⁹ (ibid.)

⁵⁰ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, ss. 351-2.

přenesen do následujícího roku⁵¹. V tabulce <6> můžeme vidět tempo růstu absolutních hodnot celkových rozpočtových výdajů a z toho můžeme usuzovat na růst HNP jako takového. Během pouhých čtyřech let, mezi lety 1994 a 1999, kdy KLDŘ nezveřejnila data o rozpočtu došlo k markantnímu propadu o přibližně 50 procent.

Tabulka < 6 >

Celkové roční rozpočtové výdaje a tempo růstu (v milionech wonů, procenta)			
Rok	Plán	Výsledek	
	Celkem	Celkem	Tempo růstu
1988	31 852,1	31 669,9	105,2
1989	33 550,7	33 382,9	105,4
1990	35 656,1	35 513,4	106,4
1991	37 120,6	36 909,2	103,9
1992	39 500,9	39 303,4	106,5
1993	40 449,8	40 242,9	102,4
1994	41 525,2	41 442,2	103,0
1995	-	-	-
1996	-	-	-
1997	-	-	-
1998	-	20 015,2	99,0
1999	20 381,7	20 018,2	98,2
2000	20 405,3	20 955,0	102,7
2001	21 570,8	21 678,6	100,5
2002	22 173,8	-	-

Zdroj: Oficiální údaje KLDŘ.

Bankovní sektor v KLDŘ není principiálním zdrojem kapitálu pro rozvoj ekonomiky, protože socialisticky plánované hospodářství je založeno na systému subvencí. Nicméně bankovní sektor hraje důležitou roli, protože centrální banka je pověřena tiskem peněz a s tím spojenou kontrolou oběhu místní měny. Bankovní systém KLDŘ pracuje jako monobankovní, protože Central Bank of DPRK (*Čosön čungang ůnhäng*) plní nejen funkci centrální banky, ale naplňuje i bankovní podnikání společně s komerčními bankami tím, že poskytuje úvěry podnikům a přijímá depozita od fyzických i právnických osob.⁵² Z pohledu socialistického plánování můžeme tento systém považovat za výhodný,

⁵¹ Library of Congress. *North Korea - Country study*. 1993.

⁵² Velvyslanectví České republiky v Korejské lidově demokratické republice: *Korejská lidově demokratická republika 2006. Souhrnná teritoriální informace*. (Aktualizace k září 2006), s. 22.

neboť umožňuje úplnou kontrolu ekonomických aktivit mezi podniky a jednotlivci pomocí monitorování a regulace toku financí. Výjimku v tomto monobankovním systému tvoří Foreign Trade Bank (*Čosŏn mujŏk ůnhäng*)⁵³, která má v kompetenci externí bankovní obchody, včetně smluvních vztahů se zahraničními bankami, ukládání a převodů zahraničních měn, stanovování směnných kurzů atd.

Převážná většina zbožně peněžních kategorií (ceny, úrok, měnový kurz, zisk, mzda, úvěr) a peníze samotné mají nebo alespoň donedávna měly pouze formální charakter. Jejich role byla silně omezena, ceny nebyly stanovovány na základě nabídky a poptávky a k přerozdělování zdrojů docházelo byrokraticky. Vzhledem k existenci veřejného přidělového systému, kde poukázky na odběr zboží nahrazovaly oběživo a přísného omezení tržní směny, nebylo ani velkého množství peněz zapotřebí.

Průměrná mzda stoupla během několika dekád mezi lety 1970 a 2000 z 60-70 wonů na zhruba 100 wonů měsíčně. Přepočteno na kovertibilní měnu je velmi problematický, neboť struktura cen v KLDR byla naprosto odlišná.⁵⁴ Jak rozebereme později, situace se radikálně změnila se zhroucením VPS a inflací na začátku devadesátých let. Problémem je také kalkulace národního důchodu v domácí měně - neexistuje žádná souvislá řada dat o cenové hladině v KLDR, takže jakákoliv interpretace zveřejněných čísel je v pouhém odhadem.

2. Politicko-ekonomický vývoj v KLDR (1989 – 2007)

2.1. Změny v politicko-ekonomické ideologii

Klíčovým tématem, které formovalo vývoj v KLDR v devadesátých letech minulého století bylo selhání centrálně plánované ekonomiky a

⁵³ Existují také i další banky, jako například Daesong Bank, Changwang Credit Bank, nebo Kumgang Bank, které je však možné považovat za pobočky Foreign Trade Bank. In: *Ahn, C.(ed.): North Korea development report 2003/04*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2004, s. 70.

⁵⁴ Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s.224-5.

následná hospodářská krize, zesílená řetězem přírodních katastrof, jehož příčiny, průběh a následky budou pojednány níže. Nyní se podívejme na ideologické pozadí tohoto procesu na domácí scéně.

V prosinci 1993 vedení KLDR přiznalo neúspěch třetí sedmiletky (1987-1993) a vyhlásilo tříleté *vyrovnávací* období. Zároveň uvedlo *revoluční ekonomickou strategii*, zaměřenou na zemědělství, lehký průmysl a zahraniční obchod jako tři nejdůležitější oblasti zájmu. Po doktríně o přednostním rozvoji těžkého průmyslu uplatňované od poloviny padesátých let to byl sice krok správným směrem, který ale přišel s třicetiletým zpožděním, a KLDR se ocitla ve vážné ekonomické krizi. Hrozba všeobecného hladomoru v roce 1995 donutila Kim Čong-ila k tomu, aby požádal mezinárodní společenství o pomoc. Kritické období humanitární katastrofy mezi lety 1994 - 1997 bylo oficiální propagandou vyhlášeno „pochodem strasti“ (*konanŭi hänggun*), což odráželo tehdejší zoufalou ekonomickou situaci. Humanitární katastrofu se do určité míry podařilo stabilizovat teprve v roce 1998, kdy se, po oficiálním převzetí moci v druhé polovině roku, Kim Čong-il vrátil zpátky k politice *soběstačné národní ekonomiky*⁵⁵ a rok 1998 vyhlásil rokem „usilovného postupu k socialismu“ (*sahödžuŭi kanghänggun*). V tomtéž úvodníku deníku Rodong sinmun zdůraznil důležitost vědy a techniky. V té době tak vedení na jednu stranu zdůrazňovalo strategii rozvoje těžkého průmyslu a budování soběstačnosti země v duchu ideje *Čučche* a na druhou stranu zdůrazňovalo rozvoj vědy a techniky spolu s modernizací metod řízení.⁵⁶

Pokud mluvíme o ideologických změnách v devadesátých letech, je nutné zmínit především dva hlavní politicko-ekonomické koncepty, které se v této době začaly objevovat, a sice politiku *söngun* a *kangsöngtäguk*.

Po smrti Kim Il-sönga pozměnil Kim Čong-il vedoucí ideologii a v roce 1995 zavedl politiku kladoucí armádu na vrchol společenského žebříčku i státního aparátu. Tato politika zdůrazňuje jednotu armády, strany a lidu. Armáda je podle ní všestranným modelem pro společnost, administrativu, ekonomiku a kulturu. Tato nová politika severokorejského

⁵⁵ *Čarip mindžök kjöngdže nosönŭl kkŭtkkadži kjöndžihadža!* Rodong sinmun, 17.září 1998.

⁵⁶ Park, Sun-song: *Reform or military buildup? North Korea's Economic Policy 1994-2004*. In: *Asian Perspective*, Vol. 16, No. 2, Summer 2004, ss. 11.

vedení byla později pojmenována *sŏngun*.

Výraz *sŏngun*⁵⁷ se poprvé objevil v novoročním úvodníku v lednu 2000⁵⁸ a označuje politiku zdůrazňující význam armády. „Politika *sŏngun* soudruha Kim Čŏng-ila se spoléhá na Korejskou lidovou armádu jako pilíř naší revoluce a umožňuje tak všem lidem, včetně dělníků a rolníků, aby vedli svůj boj ozbrojeni revolučním duchem armády. Je to silná a vytříbená socialistická politická metoda, která jasně září.“

V lednu 2003 se pak poprvé objevuje termín *sŏngun sasang* - *ideologie sŏngun*, což signalizovalo, že Kim Čŏng-ilova metoda řízení *sŏngun* získala vyšší status oficiální ideologie.⁵⁹ V novoročním úvodníku v roce 2004 se pak výraz *sŏngun* vyskytuje víc než jakékoliv jiné slovo - čtyřicetkrát, a sice ve spojeních jako politika *sŏngun*, *sŏngun* vedení, *sŏngun* ideologie atd.⁶⁰

Politika *sŏngun* slouží k několika účelům. Odrazuje jihokorejsko-americké vojenské síly od napadení KLCDR. Všeobecná branná povinnost v KLCDR je zároveň jedním z rozhodujících prostředků režimu k ovládnutí obyvatelstva a udržení současného vedení. Jádrem Kim Čŏng-ilovy politiky *sŏngun* je „bránit bezpečnost země a dosavadní úspěchy revoluce posílením Korejské lidové armády jako nepřekonatelné revoluční ozbrojené síly, vybudovat hnací sílu revoluce a provádět všechny aktivity spojené s výstavbou socialismu v revolučním bojovném stylu s KLA jako jádrem a hlavním činitelem.“⁶¹

Struktura státních institucí, příkládající velkou důležitost vojenským záležitostem, značně posílila status a autoritu Výboru národní

⁵⁷ V oficiální severokorejských materiálech je výraz *sŏngun* překládán do angličtiny jako *army-first*, *army-based*, *army-centered*, nebo je používán bez překladu.

⁵⁸ *Tangčchangkŏn 55 tolsŭl mannŭn orhärŭl čchŏllimadägodžoŭi pulkilsokke čarangčchan sŭngniŭi häro pinnädža* (Necht' je rok 55. výročí založení Korejské strany práce rokem triumfálního postupu v záři Čchollimy). Rodong sinmun (společný úvodník s Čosŏn inmingun a Čchŏngnjŏn čönŭ), 1.ledna 2000.

⁵⁹ *Ŭdähan sŏngunŭi kičchi ttara konghwagukŭi čonŏm kwa űrjŏkŭl nopchi ttŏlčhidža* (Prokažme plně důstojnost a sílu naší republiky pod praporem politiky *sŏngun*). Rodong sinmun (společný úvodník s Čosŏn inmingun a Čchŏngnjŏn čönŭ), 1.ledna 2003.

⁶⁰ *Tangŭi jŏngdo mitche kangsŏng täguk kŏnsŏlŭi modŭn čŏnsŏnesŏ hjŏngmjŏngdžŏk kongserŭl pŏlljŏ olhärŭl čarangčchan sŭngniŭi häro pinnädža* (Pod vedením strany oslavme tento rok jako rok velkého vítězství dosaženého revolučním útokem na všech frontách výstavby silného a prosperujícího státu). Rodong sinmun, 1. ledna 2004.

⁶¹ Kang, Sŏng-jun (ed.): *Pukhan ččŏngčchiŭi ihä* (Severokorejská politika). Ŭljumunhwasa, Soul 2002.

obranu. V duchu politiky *sŏngun* Kim Čong-il reorganizoval politickou strukturu státu tak, že Výbor národní obrany tvoří klíčový orgán vedení KLDR. Ekonomická strategie politiky *sŏngun* je pak zaměřena na přednostní rozvoj vojenského, tedy převážně těžkého, průmyslu. Můžeme tak říci, že tato politika přikládá vojenské síle větší význam než síle ekonomické a vojenská síla je i klíčovým faktorem pro hodnocení potenciálu dané země⁶². Můžeme ji označit za neproduktivní v tom smyslu, že znovu klade do popředí stalinistický důraz na těžký průmysl, uhlí, železnou rudu, ocel a zbrojní výrobu.

V září 1998⁶³, spolu s nástupem Kim Čong-ila, vyhlásilo vedení KLDR novou politickou linii nazvanou *kangsŏngtäguk*, což můžeme přeložit jako (vojensky) silný a prosperující stát. Výraz *kangsŏngtäguk* se poprvé objevil ve společném novoročním úvodníku v roce 1999, kde se mimo jiné říká, že „obranná kapacita je vojenskou zárukou národní politické nezávislosti a soběstačné ekonomiky“ a „země může prosperovat pouze pokud je armáda silná.“⁶⁴ Cíl vybudovat silný a prosperující stát - *kangsŏngtäguk*, se přímo objevuje i v titulech novoročních úvodníků v roce 2002 a 2004.

Úvodník z roku 2002 nazvaný „Oslavme rok 90. výročí narození Velkého vůdce jako rok nového skoku v budování *kangsŏngtäguk*“ klade, mimo obvyklé role ideologie a KLA, důraz na „nutnou potřebu zlepšení a zdokonalení ekonomického řízení vyplývající ze změny prostředí“, volá po „maximalizaci praktického zisku při zachování socialistických principů“ a nabádá k inovacím na nižších úrovních při zachování státního centralizovaného vedení.⁶⁵

Hlavním cílem KLDR pro rok 2004 je pak razit cestu „novému

⁶² Koh Byung Chul: "Military-First Politics" And Building A "Powerful And Prosperous Nation" In North Korea. PFO 05-32A, Nautilus Institute, April 14th, 2005.

⁶³ V té době vedou Spojené státy vůči KLDR pragmatickou politiku - „Engagement policy“ podloženou Rámcovou dohodou z roku 1994. V Korejské republice je v témže roce zvolen prezidentem Kim Tä-džung a zahajuje smířlivou Politiku slunečního svitu.

⁶⁴ *Orhärül kangsŏngtäguk kõnsŏlŭi údähan čŏnhwanŭi häro pinnäidža* (Učíme tento rok zlomovým rokem v budování silného a prosperujícího státu). Rodong sinmun (společný úvodník s Čosŏn inmingun a Čchŏngnjŏn čŏnŭ), 1. ledna 1999.

⁶⁵ *Üdähan surjŏngnim tchansäng 90dorül mannŭn orhärül kangsŏngtäguk kõnsŏlŭi säroun pijakŭi häro pinnäidža* (Oslavme rok 90. výročí narození Velkého vůdce jako rok nového skoku v budování *kangsŏngtäguk*). Rodong sinmun 1. ledna 2002.

vítězství v budování silného a prosperujícího státu.“ To může být dosaženo „revolučním útokem“ na třech frontách 1) politika a ideologie, 2) antiimperialismus a vojenské záležitosti a 3) ekonomika a věda.⁶⁶ *Kangsŏngtäguk* je tedy vzdálený cíl, kterého chce Kim Čöng-ilův režim eventuálně dosáhnout. Je to výraz používaný v politické indoktrinaci, která zůstává hlavním nástrojem udržení režimu a ekonomického rozvoje.

Shrneme-li ideologické pozadí současné severokorejské ekonomiky, stojí tu proti sobě dvě hlavní, poměrně protikladné, ideje: ekonomická a vojenská soběstačnost s důrazem na posilování armády, udržení centrální kontroly a cesty socialismu na straně jedné a budování prosperujícího státu pomocí modernizace metod řízení, rozvoje vědy a techniky, decentralizace a důraz na ziskovost na straně druhé. Jednotícím prvkem je tu armáda, jak z hlediska politického, tak z hlediska ekonomického. KLA je klíčovou entitou v mocenské struktuře KLDR a její nejvyšší představitelé jsou zároveň členové nejvyššího vedení KLDR. Při svém početním stavu kolem 1 milionu mužů KLA v sobě zároveň akumuluje velkou část obyvatelstva v produktivním věku,. Vojenský potenciál je zároveň strategickým faktorem na mezinárodní scéně, který díky obratnému vyjednávání zajišťuje KLDR velké množství materiální pomoci od zainteresovaných států - ČLR, USA, KR a Japonska.

Tato dvojaká politika se může zdát nelogická a v mnohém je bezesporu kontraproduktivní. Jedná se ale pouze o kompromis mezi a) civilní elitou, která se z existenčních důvodů snaží o zachování současného režimu, b) snahou o udržení vojenského potenciálu, který je hlavním a v podstatě jediným argumentem KLDR v mezinárodní politice a c) snahou o reformy a přechodu od centrálně plánované ekonomiky, která přestala v polovině devadesátých let plnit svoji funkci.

2.2. Ekonomická opatření a změny

⁶⁶ *Tangŭi jöngdo mitche kangsöng tägük könsölli modŭn čönsönesö hjöngmjöngdžök kongserŭl pölljö olhärŭl čarangčchan süngniŭi häro pinnäidža* (Pod vedením strany oslavme tento rok jako rok velkého vítězství dosaženého revolučním útokem na všech frontách výstavby kangsöng tägük). Rodong sinmun, 1. ledna 2004.

Stejně jako Olympijské hry v Tokiu v roce 1964, byla i letní Olympiáda v Söulu v roce 1988 začátkem velké konjunktury a pozdějšího bouřlivého ekonomického rozvoje KR. Jednání o spolupořádání Olympijských her však zkrachovala a tak KLCDR na tomto úspěchu nemohla participovat. *Odvetná akce* v podobě 13. Světového festivalu mládeže v témže roce, pak byla jedním z monstrózních projektů, které v osmdesátých a na začátku devadesátých let odčerpaly ze státního rozpočtu KLCDR obrovské částky peněz.⁶⁷ Režim ale začal podnikat kroky k oživení svého hospodářství. V červenci 1989 bylo zřízeno nové Ministerstvo místního průmyslu, aby dohlíželo na regionální továrny a domácí dílny, které dostaly za úkol vyrábět zboží denní potřeby.

Dohoda se SSSR o oboustranném obchodu v konvertibilních měnách za světové ceny a ukončení bartrového obchodu, podepsaná v listopadu 1990 na nátlak ruské strany, měla katastrofální vliv na vzájemnou obchodní bilanci. ČLR následovala podobnou smlouvou v lednu 1992, i když po určité době dodávala KLCDR strategické suroviny za snížené ceny. Pád socialistického bloku také připravil KLCDR o významnou část odbytišť její převážně konkurence neschopné produkce, což vedlo hned na začátku 90. let k několikaletému poklesu HNP. S prudkým zhoršením bilance zahraničního obchodu přišla snížená produkce v zemědělství a tím i nedostatek potravin.

Hladomor v KLCDR v letech 1996 - 1999 byl patrně největší humanitární katastrofou, která postihla Dálný Východ, od velkého hladomoru v ČLR pod vedením Maa, v letech 1958-61. Tento hladomor byl neobvyklý z několika důvodů: postihnul průmyslovou, urbanizovanou společnost s vysokým stupněm gramotnosti; krize vypukla uprostřed jednoho z nejdynamičtějších regionů světa a v době míru.

Výchozí ekonomická situace KLCDR devadesátých let se formovala už v druhé polovině předcházející dekády. V roce 1987 KLCDR zahájila třetí sedmiletý plán (1987 - 93). Potravinové problémy v KLCDR se sice

⁶⁷ Věž Čučche a Vítězný oblouk v Pchjōngjangu (1982), 8 km dlouhá hráz na řece Tādōnggang (1981-1986, odhadované náklady 4 miliardy dolarů), dodnes nedokončená stavba 105 patrového hotelu Rjūgjōng v Pchjōngjangu (1987, cca 750 milionů dolarů), stadion Prvního máje (dokončen 1989), přestavba paláce Kūmsusan na mauzoleum Kim Il-sōnga (1994) a další.

začaly zhoršovat, ale v té době ještě mohla KLDR, díky poměrně stabilní ekonomické situaci, se zemědělskými produkty obchodovat. Nejednalo se ale o nákupy potravin v cizích měnách, jako spíš o vývoz drahé rýže okamžitě splatný dovozem kukuřice a mouky (formou kompenzačního obchodu za třetinu světových cen). Jinými slovy, KLDR ročně vyvezla 200 - 300 tisíc tun rýže a dovezla 600 - 900 tisíc tun kukuřice a mouky.⁶⁸

Rozpad Sovětského svazu a celého socialistického bloku o tři roky později však odsoudil třetí sedmiletku k nezdaru. Dovoz potravin stoupal od roku 1987 a prudce stoupl v 90. letech, po zrušení bartrového obchodu. Tyto změny byly způsobeny ztrátou socialistických trhů a také značným omezením čínské potravinové pomoci v druhé polovině roku 1994.⁶⁹ Vedení KLDR se na začátku pokoušelo těmto problémům čelit změnami v organizaci práce, zvýšeným ideologickou indoktrinací, zákazem prodeje obilnin na trzích a omezováním spotřeby pomocí kampaní (kampaně za dvě jídla denně apod.). Následující přírodní katastrofy - záplavy v letech 1995 a 1996, sucha v letech 1997 a 2001 tak spíš než příčinou, byly spouštěčem hladomoru, ke kterému zemědělství KLDR směřovalo už delší dobu.

Navzdory zprávám humanitárních organizací o dlouhodobé podvýživě velké části obyvatelstva, v září 2005, povzbuzeno nadprůměrnou úrodou a dodávkami z KR, vedení KLDR Organizaci spojených národů oficiálně oznámilo, že už nadále nepotřebuje potravinovou pomoc a požádala o ukončení humanitární pomoci do konce roku. Zástupce ministra zahraničních věcí Čchö Su-hon prohlásil, že díky dobré úrodě má KLDR dostatek potravin a obvinil Spojené státy z používání humanitární pomoci jako politické zbraně.⁷⁰ V říjnu 2005 pak vedení KLDR znovu zakázalo prodej obilnin na trzích a znovu obnovilo VPS.

2.2.1. Reformy 2002

⁶⁸ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, s. 79.

⁶⁹ (ibid.: 89)

⁷⁰ *North Korea rejects UN food aid*. BBC News, 23. září 2005.

Už v novoročním úvodníku v deníku Rodong sinmun v lednu 2001 položil Kim Čong-il důraz na tzv. *nové myšlení* a vyzval k zásadní transformaci na poli ekonomiky, vědy a technologie. Mimo jiné řekl: „Současnost je érou vědy a technologie, které se rychle vyvíjejí. Pokud usneme na vavřínech, nebo budeme přešlapovat na místě, znemožní nám to překonat překážky k pozvednutí ekonomiky. Protože jsme nyní na počátku 21. století, musíme problémy řešit pomocí nového způsobu myšlení“.⁷¹ Stalo se tak několik dní před jeho návštěvou ČLR, v rámci které se v Šanghaji podíval do podniků na výrobu High-Tech technologií a na burzu.

V období vzrůstajícího napětí a konfrontační politiky vůči Bushově vládě, bez ohledu na možné důsledky a nestabilitu, spustilo vedení KLR 1. července 2002 soubor makroekonomických změn nazvaný *Opatření pro zlepšení ekonomického řízení* (kjöngdže kwalli käsön čočchi), který představoval významný posun v dosavadním ekonomickém kurzu KLR, a sice k decentralizaci ekonomického plánování a řízení, obnově zbožně-peněžních vztahů a důrazu na efektivitu hospodaření.

V rámci tohoto balíku opatření došlo k omezení veřejného přidělového systému (dále jen VPS), k podstatnému zvýšení cen a mezd, podniky a továrny získaly větší pravomoc při řízení, byl zredukován systém sociálního zabezpečení zvýšením poplatků za tyto služby, výměra záhumenků pro osobní potřebu byla navýšena z 30-50 na 400 pchjöngü⁷², bylo povoleno poskytovat soukromé služby, provozování soukromých podniků, v březnu 2003 byla původní zemědělská tržiště legalizována a byl na nich povolen prodej nezemědělského zboží⁷³. Ve finančního sektoru provedla KLR prudkou devalvaci měny, vydala vládní dluhopisy a zároveň, kvůli skokovému nárůstu cen a vysoké inflaci, i bankovky s vyššími nominálními hodnotami.

Podniky a zemědělská družstva získaly větší autonomii při oceňování svých výrobků, výběru pěstovaných plodin, nákupu surovin a možnost oceňovat pracovníky podle výkonu. Tato volnost však stále

⁷¹ Rodong sinmun. 4.ledna 2001.

⁷² Korejská plošná míra, 1 pchjöng = 3,3 m².

⁷³ Podle údajů Ministerstva sjednocení KR existovalo v roce 2005 v KLR 95 obchodních center.

podléhá centrálním orgánům a v žádné případě se nejedná o zrušení systému státních cen. Zároveň přešla zodpovědnost za vedení podniků ze stranického výboru zpět na ředitele, což v podstatě znamená zrušení systému řízení Tään (viz. kap.2.).⁷⁴

Cenová hladina byla zvýšena průměrně deset až dvacetkrát, ale ceny některých základních potřeb stouply mnohem více. Tento vzrůst se může zdát dramatický, ale v podstatě jen přiblížil oficiální, státem stanovené ceny cenám na tržištích. Tam vznikají ceny na základě nabídky a poptávky a vyjadřují tak reálnou hodnotu zboží v daném čase. Tabulka <7> zachycuje poměr zvýšení u vybraných komodit a mezd. Například cena za rýži vzrostla 550krát, cena za kukuřici 471krát, cena nafty 38krát, cena elektřiny 60krát atd.

Tabulka < 7 >

Růst cen po ekonomických opatřeních 2002 (jednotka: severokorejský wõn)					
Sektor	Položka	jednotka	ceny stanovené vládou		
			před opatřeními	po opatřeních	poměr zvýšení
Ceny	rýže	1 kg	0,08	44	550
	kukuřice	1 kg	0,07	33	471
	nafta	1 l	1	38	38
	elektřina	1kWh	0,035	2,1	60
	jízdenka - tramvaj	jednosměr.	0,1	1	10
	Jízdenka - metro	1 pásmo	0,1	2	20
	jízdenka - vlak	Pjõngsõn - Namjang	50	3000	60
	vstupné na pláž	Sõngdo	3	50	17
	nájem	Pchjõngjang	0,03% příjmu	2 wõny/m ² měsíčně	-
Mzdy	dělník	měsíčně	110	2000	18
	horník	měsíčně	-	6000	-
	manager	měsíčně	150	3000	20

Zdroj: Hong, Ihk-pyo: A shift toward capitalism?, East Asia Review, Winter 2002, s.96.

Z Tabulky < 7 > je zřejmá disproporce mezi růstem cen a mezd. Zatímco mzdy

⁷⁴ Hong, Ihk-pyo: A shift toward capitalism?, East Asia Review, Winter 2002, s. 98-101.

vzrostly cca 20krát, poměr růstu u klíčových obilnin se pohybuje ve stonásobcích. Většina domácností se tak dostala do situace, kdy, ani teoreticky, příděly VPS ani oficiální mzda nestačí na pokrytí základních existenčních potřeb. VPS, který měl původně zajišťovat pracujícím všechny životní potřeby a distribuoval od oblečení, alkoholu po televize a další spotřební zboží, byl omezen jen na distribuci potravin.

Praktické následky na sebe nenechaly dlouho čekat. Ačkoliv soukromé vlastnictví výrobních prostředků bylo do r. 2002 zakázáno, začali po *červnových opatřeních* Severokorejci využívat všech nově dostupných možností k obživě - obchodování na tržištích, stánky s občerstvením, opravny kol, pouliční fotografování apod. Kladným následkem těchto ekonomických změn je postupná změna postoje obyvatelstva od pasivního spoléhání se na veřejný přidělový systém k aktivnímu úsilí při obstarávání základní obživy.

Všechna tato opatření a jejich následky také vedly k posílení role peněz ve společnosti. V minulosti sloužila korejská měna pouze jako prostředek pro směnu produktů a byla spíše doplňkem k systému přidělových lístků VPS. Díky racionalizaci cen se severokorejský wŏn stává také měřítkem reálné hodnoty zboží. Vzhledem k vysoké inflaci je preferována zahraniční měna, zejména americký dolar, japonský jen a euro.

Hlavním motivem ekonomických opatření 1.7. je celkový pokles národní ekonomiky, který výrazně zasahuje do každodenní ekonomické reality Severokorejců. Od začátku 90. let zůstala KLDR izolována a vážné ekonomické potíže byly příčinou záporného ekonomického růstu v letech 1990 a 1998. Dlouhodobě nízká produktivita, neúčinné řídicí mechanismy a velké finanční náklady paralyzovaly oficiální plánovanou ekonomiku. Následkem toho se začal rozvíjet privátní ekonomický sektor - *šedá ekonomika* jako přirozený prostředek k uspokojení základních existenčních potřeb obyvatel. Po zhroucení VPS neměli obyvatelé jinou možnost než nakupovat potraviny a další zboží na trzích (v té době nelegálních). Na rozdíl od elity, profesí, které mají přístup k cizí měně (taxikáři, japonští Korejci atd.) a zemědělců, jako přímých producentů potravin, postihl nedostatek potravin hlavně dělníky a obyvatele měst

závislých na VPS, kteří se bez možnosti samozásobování dostali do obtížné situace a během humanitární krize tvořili jednu z velkých ohrožených skupin.⁷⁵

Zvýšení cen i mezd v kontextu ostatních opatření bylo tak částečně i snahou o snížení finančního zatížení státu (musí nakupovat produkty, které pak téměř bezplatně distribuuje skrze VPS, atd.) a zároveň snahou snížit hrozivě narůstající cenový rozdíl mezi státními obchody a reálnou cenou na trzích. Stát tak chtěl přilákat obyvatele zpět do oficiální distribuční sítě, snížit podíl stínové ekonomiky, částečnou legalizací ji dostat pod svou kontrolu a vyhnout se systému dvojích cen.

I když se jednalo o poměrně velké změny, které zásadně ovlivnily fungování ekonomiky a život společnosti, jen stěží je můžeme považovat za reformu. Hlavními elementy opatření 1.7. byla hlavně racionalizace cen, decentralizace ekonomického řízení a posílení role peněz v rámci ekonomických aktivit. Provedené změny byly omezené a měly spíše „opravný“, než reformní charakter. Volný trh nebyl jejich cílem, protože jakékoliv masivní zavedení prvků tržního hospodářství by ze své podstaty znamenaly ztrátu kontroly nad společností a ohrožení režimu. Významný je ale samotný fakt, že do centrálně plánované ekonomiky KLCDR byla implementována idea zisku. Opatření 1.7. můžeme vidět jako nevyhnutelnou volbu Kim Čong-illova režimu v jeho úsilí o udržení vnitřní bezpečnosti a zlepšení vztahů se zahraničím spíše než jako plnohodnotnou ekonomickou obnovu.

2.2.2. Ekonomické zóny

Vzápětí po opatřeních z roku 2002 zahájila KLCDR politiku otevřených dveří za účelem přilákání zahraničních investic. Byl to další náznak progresivní ekonomické politiky a pokus o otevření se vnějšímu světu zřizováním zvláštních ekonomických zón po úspěšném vzoru ČLR.

To však nebylo poprvé, kdy se KLCDR snažila touto formou nalákat zahraniční investory. Už v roce 1984 byl schválen Zákon o společných

⁷⁵ Haggard, S., Noland, M.: *Hunger and human rights: The politics of famine in North Korea*. s. 22.

podnicích (hapjõngpõp). Na základě tohoto zákona bylo v letech 1984 - 1994 KĽDR uzavřela 148 smluv o zahraničních investicích v hodnotě kolem 200 milionů dolarů.⁷⁶ Z toho se ovšem ve 131 případech jednalo o investice proseverokorejsky smýšlejících etnických Korejců z Japonska.

První pokus o vytvoření zvláštních zón pro zahraniční investory učinil Kim Il-sõng na začátku devadesátých let, na sklonku své vlády. 28. prosince 1991 byla oblast Radžin-Sõnbõng na severovýchodě provincie Severní Hamkjõng prohlášena za zvláštní ekonomickou zónu volného obchodu (Radžin-sõnbong čajü kjõngdže mujõk čidä) o rozloze 621 km². Z hlediska severokorejské ekonomické politiky předchozích desetiletí se jednalo o bezprecedentní experiment a velký posun od ideje ekonomické soběstačnosti. Radžin, Sõnbõng a sousední Čchõngdžin byly prohlášeny na svobodné přístavy a investorům byly nabídnuty daňové úlevy. V roce 1993 byla zóna rozšířena na 746 km². Toto rozšíření zároveň umožnilo přímé silniční spojení do ČĽR přes most Wõndžõng na řece Tuman. Vedení ekonomické zóny bylo svěřeno Výboru pro podporu zahraniční ekonomické spolupráce (täö kjõngdže hjõmnojõk čchudžin üwõnhõ).

Cílem zřízení této zvláštní ekonomické zóny bylo, zaprvé, vytvořit v Radžinu hlavní kontejnerový terminál v oblasti Dálného Východu (se spojením do ČĽR, Mongolska, Ruska a tím i pozemní cestou do Evropy), v Sõnbongu vybudovat ropný terminál. Za druhé, vybudováním hotelů a dalších zařízení zde vytvořit významnou turistickou destinaci a za třetí, vybudovat zde průmyslovou zónu s výrobou zaměřenou na export, která by zaměstnávala většinu místní populace.⁷⁷ Tyto předpoklady se však nenaplnily a projekt byl neúspěšný. Do roku 1997 bylo zahájeno 80 investičních projektů v celkové hodnotě pouhých 1,4 milionu USD, V roce 2000 pak činily celkové zahraniční investice v této ekonomické zóně 35 milionů USD.⁷⁸ Největší investicí je zřejmě hotel a kasino

⁷⁶ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. Aktualizace 18. dubna 2007, s. 10.

⁷⁷ Cotton, J.: A Radical Experiment: *The Evidence is in from North Korea's Rajin-Sonbong Area*. In: *Harvard Asia Pacific Review*, 2 (1997-98), no.1, 57-60.

⁷⁸ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. Aktualizace 18. dubna 2007, s. 10.

vybudované společností Emperor z Hongkongu⁷⁹, zaměřené na čínské turisty.

Jedním z hlavních důvodů nezájmu zahraničních investorů byla nedostatečná ochrana jejich investic. Přestože KLDR v tomto směru přijala řadu právních norem a opatření, mezery v zákonech, mimo jiné, umožňovaly KLDR v budoucnu zabavit, nebo znárodnit zahraniční podniky, nebo přísně regulovat trh práce. Mezi další důvody neúspěchu tohoto projektu patří i omezený trh v KLDR, malá koupěschopnost obyvatelstva a nedostatečně rozvinutá infrastruktura. Velký podíl na neúspěchu mělo i samotné plánování projektu a nedostatek záruk ze strany severokorejské vlády.

V roce 2002 následovaly krátce po sobě další velké projekty v podobě zvláštních zón. Prvním z nich byla zvláštní administrativní zóna v Sinüidžu (Sinüidžu tchükpjöl hängdžönggu) vyhlášená v září 2002. Po deseti letech od otevření zvláštní ekonomické zóny Radžin-Sönbong Kim Il-söngem se Kim Čöng-il pokusil o totéž. Zatímco zónu Radžin-Sönbong Kim Il-söng budoval spíše jako úlitbu nové regionální situaci, na konci poměrně úspěšné ekonomické éry a ve všeobecné nedůvěře v kapitalismus, Kim Čöng-ilův plán na vybudování zvláštní administrativní zóny v Sinüidžu byl naopak velmi ambiciózní, s dobře vybranou lokalitou na důležitém železničním koridoru, takřka na hranici s ČLR. Záměrem bylo vytvořit v příhraničním městě Sinüidžu⁸⁰ „mezinárodní, obchodní, komerční, průmyslovou zónu“, která by fungovala bez zásahů centrální vlády po období 50 let. Měla mít vlastní právní systém, bezvízový styk pro cizince a vydávat vlastní pasy. Podle M. Nolanda, tato míra autonomie daleko přesahovala nezávislost garantovanou čínskou vládou při zakládání ekonomických zón na konci 70. a začátku 80. let a pro Kim Čöng-ilův režim představovala velké riziko.⁸¹ Přibližně půl milionu obyvatel Sinüidžu mělo být vystěhováno do

⁷⁹ Han Young Jin: *Emperor Hotel Casino Re-opens*. The Daily NK, 14. června 2007.

⁸⁰ Sinüidžu leží na dolním toku řeky Amnok, na významné železniční spojnici s ČLR. Je hlavním městem provincie Severní Pjongan. Město je spojeno mostem čínsko-korejského přátelství s městem Dandong na čínské straně.

⁸¹ French, H.W.: *North Korea to Let Capitalism Loose in Investment Zone*. The New York Times. 25. září 2002.

jiných oblastí a nahrazeno pečlivě vybranou a výkonnou pracovní silou. Po jednom roce se však projekt dostal do vážné krize, když byl čínský podnikatel Yang Bin, který se měl stát šéfem administrativní zóny v Sinüidžu, zatčen čínskými úřady za údajné daňové podvody. Lankov se domnívá⁸², že důvodem byly čínské obavy, aby Yang Bin neproměnil Sinüidžu v centrum hazardu, což by bylo nežádoucí lákadlo pro čínské občany. Zároveň by tak vznikla obchodní i výrobní konkurence čínskému severovýchodu. Po zprávách o jednání s Julií Sa (Sha Rixiang)⁸³, americkou podnikatelkou čínského původu, o případném vedení průmyslové zóny, byl v roce 2004 projekt definitivně uložen k ledu. Bez ohledu na neúspěch tohoto projektu zůstává Sinüidžu jedním z klíčových center severokorejské ekonomiky a zároveň místem čilého soukromého obchodování s Čínou.

Zatímco administrativní zóna v Sinüidžu byl čistě severokorejským projektem, u zrodu turistické zóny v horách Kūmgang a průmyslové zóny v Käsöngu stála jihokorejská vláda ve spolupráci s jihokorejským koncernem Hyundai Asan, která do těchto dvou projektů dosud investovala kolem jedné miliardy USD.⁸⁴ Pohoří Kūmgang (Diamantové hory), jedno z nejznámějších na Korejském poloostrově, má díky své kráse velkou symbolickou hodnotu pro obyvatele obou polovin rozdělené Koreje. Po uzavření příměří v roce 1953 však toto území těsně připadlo KLDŘ. První jihokorejští turisté se do Diamantových hor dostali poprvé v listopadu 1998, díky iniciativě zakladatele firmy Hyundai Čöng Ču-jönga.⁸⁵ Až do roku 2003, kdy firma Hyundai Asan zahájila provoz autobusového spojení, se tam bylo možno dostat pouze lodí. Firma taktéž financovala vybudování zdejších ubytovacích a dalších zařízení.⁸⁶ V červnu 2005 firma oznámila miliontého účastníka těchto zájezdů.

Na základě smlouvy z 9. srpna 2000 mezi firmou Hyundai a severokorejským Mírovým výborem Asie a Pacifiku byla 30. června 2003

⁸² Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 236.

⁸³ O'Neill, M.: *Kim Jong il eyes new chief executive for Sinuiju*. South China Morning Post, 10. září 2004.

⁸⁴ Ritter, P.: *Risky Business*. Time. 11. října 2007.

⁸⁵ *Historic Mt. Kumgang Cruise Tour Inaugurated*. The People's Korea. 26. listopadu 1998.

⁸⁶ Ryu Jin: *Mt. Geumgang Tours See Ambitious 10th Year*. Korea Times. 16. listopadu 2007.

slavnostně zahájena výstavba zvláštní průmyslové zóny v Käsöngu (*Käsöng kongöp čigu*). Průmyslová zóna se nachází pouhých 60 kilometrů od Soulu, 10 kilometrů od demilitarizované zóny na severokorejské straně hranice. Po předpokládaném dokončení by měla zaujímat plochu cca 66 km² a umožnit zaměstnání 700 000 lidí.⁸⁷

Výstavba byla rozdělena do tří fází a rozložena do období 9 let. Projekt byl zahájen jako soukromá aktivita, ale později se obě vlády začaly v projektu angažovat. V listopadu 2002 vydala KLDR Zákon o Průmyslové zóně v Käsöngu, společně s vyhláškami o provozu zóny, daních a clech, pracovní síle, založení provozní společnosti, o pohybu a pobytu osob uvnitř zóny, o používání zahraniční měny a reklamě.⁸⁸ Výstavba první fáze byla svěřena firmě Hyundai Asan, dceřinné společnosti koncernu Hyundai. Souběžně s tím se začalo pracovat na dobudování silničního a železničního spojení a sítě pro přenos elektrické energie z jihu.

Jako první z jihokorejských firem v průmyslové zóně zahájila činnost firma LivingArt, když 15. prosince 2004 uvedla do provozu svoji továrnu na výrobu kuchyňského nádobí.⁸⁹ Celý projekt se z různých důvodů výrazně zpozdil. V současnosti zde v rámci výstavby první fáze pracuje cca 24 tisíc severokorejských dělníků pro přibližně 60 jihokorejských i zahraničních firem.⁹⁰

Na rozdíl od předcházejícího pokusu v Radžinu a Sönbongu, se tyto projekty, v kontextu souběžných ekonomických opatření, vstřícné politiky ze strany jižní Koreje a nové legislativy, jevily více optimisticky. Současně KLDR v rámci své zahraniční politiky vyvíjela úsilí o zlepšení vztahů se státy EU a Japonskem. Mezinárodní situace tomu ale nebyla nakloněna. Už v říjnu 2002 zahájily Spojené státy tvrdou politickou linii proti KLDR poté, co přiznala existenci programu na obohacování uranu. To okamžitě ovlivnilo přibližovací rozhovory s Japonskem. Tato změna

⁸⁷ Park Suhk-sam: *Creating a Visible Bridge: The Economic Impact of Kaesong Industrial Complex Construction*. In: *East Asian Review*, Vol. 16, No. 3, Autumn 2004, ss. 87-104.

⁸⁸ Chong Bong-uk: *First products of inter-korean joint venture*. *Vantage Point*, Vol. No. 1, January 2005.

⁸⁹ (Ibid.)

⁹⁰ Flake, G: *A vision for the peninsula at Kaesong Industrial Complex*. Maureen and Mike Mansfield Foundation 2007

v americké politice vůči KLDR negativně ovlivnila také projekty v Kŭmgangsanu a Käsöngu. Vzhledem k této nepříznivé situaci se KLDR, jak vyplývá z novoročního úvodníku 2003, vrátila k důrazu na zbrojní průmysl.⁹¹

2.2.3. *Měnová politika KLDR*

Role peněz byla v KLDR až donedávna velmi okrajová. Peníze se v tržním systému užívají jako platidlo. Ideálem většiny komunistických režimů, alespoň v počátcích, bylo používání peněz do co nejvyšší míry potlačit. To se ale ukázalo jako nemožné a žádný z nich nedokázal vybudovat společenský systém bez použití peněz, který by dlouhodobě fungoval.

Peníze se používají na místech obchodní směny - na trhu. Funkce trhu je ale, jak už bylo zmíněno, v KLDR velmi omezená. Státní obchody mají minimální nabídku zboží, většina zboží byla distribuována skrze VPS, tržiště byla až donedávna v podstatě nelegální, s velmi omezenou nabídkou. Výjimkou jsou obchody se zahraničním zbožím, které jsou obdobou českého Tuzexu. Ty mají širší nabídku a nabízejí kvalitní zboží, ale platit je v nich možné pouze valutami - americkými dolary, Eury, japonskými jeny. KLDR tak tvořila výjimku mezi socialistickými zeměmi. Zatímco například v Sovětském svazu, Československu a dalších socialistických zemích podléhal oběh valut přísné státní kontrole, KLDR byla v tomto směru překvapivě benevolentní. Účelem těchto obchodů, na rozdíl od ostatních socialistických zemí, kde měly sloužit hlavně k získávání valut od cizinců, bylo kumulování valut, zejména japonských jenů, kterými disponovala početná skupina japonských imigrantů ze 60. let. Raději než nucenou výměnu, nebo jiná násilná řešení, vytvořilo vedení KLDR na konci 70. let síť těchto obchodů, kde mohla tato menšina své peníze utrácet.⁹² Obchody se zahraničním zbožím ovšem zůstaly otevřené všem, kteří měli přístup k zahraničním měnám (stranická elita, Korejci pracující v zahraničí, taxíkáři, pracovníci zahraničních ambasad

⁹¹ Pro podrobnosti viz kapitolou Změny v politicko-ekonomické ideologii.

⁹² Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 219-22.

atd.). Počet těchto obchodů se dramaticky zvýšil na konci osmdesátých let v rámci příprav na Světový festival mládeže a studentstva v roce 1989.

Od roku 1979 existovaly v KLDR tři druhy bankovek. Prvním z nich bylo běžné oběživo, ve kterém byly vypláceny mzdy a které sloužilo k běžným každodenním transakcím ve státních obchodech. Druhým a třetím typem byly bankovky směnitelné za zahraniční měny (pakkun ton), které byly obdobou čínských FEC (Foreign Exchange Certificates), používaných v ČLR na konci 80. a začátku 90. let. Tyto směnitelné bankovky byly vydávány zvlášť pro návštěvníky ze socialistických a kapitalistických zemí až do roku 1999.⁹³ Většina cizinců pohybujících se v KLDR v osmdesátých letech pocházela ze zemí, jejichž měny byly taktéž nekonvertibilní. Rozdíl mezi těmito dvěma druhy proto spočíval v odlišné kupní síle. Účelem obou pak byla kontrola valut v oběhu.⁹⁴ Po roce 1990 toto rozdělení víceméně ztratilo smysl.

V březnu 1992 vyhlásila vláda KLDR zvýšení mezd o 40 procent a 15. července téhož roku provedla měnovou reformu. Množství peněz k výměně za nové bankovky bylo limitováno, přičemž staré mince zůstaly v oběhu. Hlavním záměrem bylo odstranit přebytek oběživa a zabavit výnosy z obchodování na černém trhu.⁹⁵ Částka, určená na výměnu byla omezena na 400 wonů, což zároveň znamenalo, že většina lidí ztratila alespoň část svých úspor. Měnová reforma účinně snížila množství peněz v oběhu, ale kýženou finanční stabilitu nepřinesla. V reakci na rostoucí inflaci

vydala KLDR v roce 1998 bankovku v hodnotě 500 wonů, což byla v té době částka pětkrát převyšující průměrnou měsíční mzdu.⁹⁶ Do té doby byl nejvyšším nominálem bankovka v hodnotě 100 wonů.

V rámci „ekonomických opatření“ z července 2002 byl oficiální směnný kurz wonu vůči USD radikálně snížen z poměru 2,1:1 na 150:1, což společně s nominálním zvýšením mezd na desetinásobek a

⁹³ *The Global History of Currencies - Korea*. Global Financial data.

⁹⁴ *Lankov, A.: North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 223.

⁹⁵ *Michell, A. R.: The current North Korean Economy*. In: Noland, M: Economic integration of the Korean Peninsula. Institute of International Economics, Washington 1998.

⁹⁶ *Changes in DPRK currency*. Chosun Ilbo, Seoul, 16. října 2000.

rozhodnutím nechat ceny zboží fluktuovat pod tlakem nabídky a poptávky přineslo prudký vzrůst cenové hladiny. Prudké zvýšení cen pak vyvolalo silnou inflaci. Například státní výdaje mezi lety 2001 a 2004 stouply z 21,7 miliardy wonů na 349 miliard wonů⁹⁷ - tedy více než šestnáctkrát. To vedlo po roce 2002 k vydání bankovek v hodnotách 1000 a 5000 wonů. Tyto bankovky měly sloužit pro finanční operace s vysokými částkami.

V běžném obchodním styku jsou valuty mnohem populárnější než severokorejské wony a směna valut je nedílnou a oblíbenou součástí černého trhu. I přes vysokou míru nebezpečí se jedná velmi výdělečnou činnost, což je dáno vysokým rozdílem oficiálního a *tržního* kurzu. Vzhledem k nestabilitě severokorejského wonu jsou valuty bezpečným uchovatelem hodnoty a zahraniční bankovky a mince na tržištích dominují.

Severokorejský won patří mezi nekonvertibilní měny. V KLDR, kde má stát monopol na zahraniční obchod, existuje fixní směnný kurz vůči konvertibilním měnám užívaných při zahraničně-obchodních transakcích. Tento kurz jen z ekonomického pohledu nerealistický, zpravidla příliš vysoký, tvořený hlavně polickými záměry. Nutně tak vzniká kurz černého trhu, který víceméně odpovídá výkonu ekonomiky. Cizí měny jsou směňovány v obchodních bankách podle oficiálního kurzu. Až do roku 2002 byl tento kurz 2.15 wonů za 1 USD. Valuty bylo možné směnit i v obchodech se zahraničním zbožím.

2.2.4. Vývoj makroekonomických ukazatelů

Od 60. let minulého století KLDR systematicky nezveřejňuje téměř žádná ekonomická data o svém hospodářství. Ústřední statistický úřad (dále jen ÚSÚ) KLDR byl založen v roce 1952 pod správou Státní plánovací komise. Avšak je známo jen málo o jeho činnosti. Pravděpodobně poslední souhrn statistických dat většího rozsahu vydal ÚSÚ v roce 1961 a další dvě publikace v letech 1983 a 1993. KLDR nikdy nezveřejnila detailní cenový index a od poloviny 60. let nezveřejnila

⁹⁷ Eberstadt, N.: *The North Korean Economy*. Transaction Publishers, New Brunswick 2007, s. 51.

cenový index vůbec žádný. Stejně tak chybí časové řady dat o celkových objemech výroby, informace o bankovníctví, nebo i jen základní přehled o zahraničním obchodu a financích za poslední čtyři dekády. To znemožňuje bližší exaktní zkoumání ekonomiky KLDR. Výjimkou během tohoto dlouhého období jsou každoroční zprávy pro NLS o státním rozpočtu, zprávy o splnění plánu, informace poskytnuté zahraničním návštěvám a další útržkovitá ekonomická data zveřejněná severokorejskými médii, nebo nejvyšším vedením KLDR. Při studiu severokorejské ekonomiky se tak vychází hlavně z nepřímých výpočtů a odhadů, například ze statistik zahraničních obchodních partnerů KLDR, pomocí *zrcadlové* statistiky⁹⁸, metodou naturálních ukazatelů⁹⁹ apod.

Stanovení hrubého domácího produktu (dále jen HDP), který je v současnosti nejrozšířenějším způsobem měření výkonnosti ekonomiky, je v případě KLDR velmi obtížné. KLDR měří výkonnost ekonomiky na základě *čisté materiální produkce* (net material product basis)¹⁰⁰, tzv. Systémem bilance materiální produkce (System of Material Product Balances), což je v podstatě nekompatibilní se Systémem národních účtů (System of National Account - SNA) používaným v tržních ekonomikách. Tato metoda je problematická z několika důvodů: zaprvé, některé meziprodukty započítává dvakrát, zadruhé, nevýrobní sektory, jako je bydlení, výdaje na zdravotní a sociální péči, vzdělání, věda, sociální služby, státní správa atd. nebere vůbec v potaz a zatřetí, ceny, kalkulované tak, aby odpovídaly pracovní teorii hodnoty¹⁰¹, neobsahují hodnotu vzácnosti (scarcity value).

⁹⁸ Zrcadlová statistika rekonstruuje obrat zahraničního obchodu pomocí dat obchodních partnerů dané země. Viz. Eberstadt, N.: *The North Korean Economy*. Transaction Publishers, New Brunswick 2007, ss. 61-97.

⁹⁹ Tato metoda je založená na statistickém vztahu mezi důchodem a různými ukazateli vzorku srovnávaných zemí. Podrobněji viz Chun Hong-tack: *Estimating North Korea's GNP by physical indicators approach*. Korea Development review, 14, no. 1, ss. 167-225 a Jeong Kap-yeong: Comparing the North Korean level of economic development by principal components analysis. In: Lee Young-sun (ed.): *North Korea's reality and unification*. Center for East and West Studies, Yonsei University, Seoul 1993.

¹⁰⁰ Zúžené pojetí produkce jako materiální produkce – vycházelo z Marxovy teorie hodnoty. Jako produktivní byly považovány výlučně činnosti vedoucí k tvorbě statků a služby nezbytné k zajištění těchto statků. Bohatství bylo vytvářeno pouze ve sféře materiální výroby a nevýrobní odvětví byla považována za neproduktivní.

¹⁰¹ Podle pracovní teorie hodnoty vyplývá hodnota zboží z množství vynaložené práce, zatímco podle standardní ekonomie vyplývá tato hodnota ze střetu nabídky a poptávky, přičemž nabídka je dána náklady a poptávka mezním užitekem.

V době vrcholící krize v roce 1997 poskytla KLCDR delegaci zástupců Mezinárodního měnového fondu makroekonomická data za několik posledních let, která byla sestavena s pomocí místní pobočky UNDP v Pchjŏngjangu. Z dat v tabulce <8> je zřejmé, že pokles zemědělské produkce má spíše pozvolný charakter, zatímco průmyslová produkce mezi lety 1992 a 1996 klesla prudce téměř o dvě třetiny a podobně i výstavba.

Tabulka < 8 >

Skladba hrubého národního důchodu KLCDR (1992 - 96)					
(v miliardách wonů)					
Rok	1992	1993	1994	1995	1996
Zemědělství	16,8	17,7	13,8	11,2	10,3
Průmysl	9,8	10,1	6,9	4,8	3,3
Výstavba	2,8	2,7	2,0	1,8	1,1
Ostatní	15,4	14,5	10,4	9,7	8,1
celkem	44,8	45,0	33,1	27,5	22,8

Zdroj: Oficiální data KLCDR poskytnutá MMF.

Komplikací při používání oficiálních dat zveřejněných vládou KLCDR je ale jejich věrohodnost. Často obsahují zjevné anomálie, ať už záměrné, nebo jen metodologické chyby, které vzbuzují velké pochybnosti. Podle principů výpočtu národního důchodu nemůže výše státního rozpočtu přesáhnout výši národního produktu. V tabulce <9> ale můžeme vidět, že pro rok 1994 překročily rozpočtové výnosy i výdaje HND o celých 25 procent!

Tabulka < 9 >

KLCDR - Státní rozpočet a HND 1992 - 1996 (oficiální údaje)					
(v miliardách wonů)					
Rok	1992	1993	1994	1995	1996
Rozpočet - výnosy	39,6	40,6	41,6	24,3	20,3
Rozpočet - výdaje	39,3	40,2	41,4	24,2	20,6
HND	44,8	45	31,2	27,5	22,8

Zdroj: Oficiální data KLCDR poskytnutá MMF.

Tento početní lapsus minimálně svědčí o tom, že data týkající se rozpočtu a data týkající se národním účtu byla připravována nezávisle na sobě bez kontroly vzájemné koherence. O charakteru současné statistické

práce v KLCDR svědčí i fakt, že tak zjevná nesrovnalost nebyla odhalena a opravena před předáním informací zástupcům MMF.¹⁰²

Převod dat mezi materiálně-produkčním systémem a Systémem národních účtů je obtížný i za normálních okolností. V případě KLCDR je to však prakticky nemožné, vzhledem k nedostatku relevantních ekonomických dat, které současný režim poskytuje. Korejská národní banka přesto uveřejnila statistická data o vývoji severokorejského HDP (Tabulka <10>). Vychází přitom z informací korejských tajných služeb o fyzické produkci KLCDR, které nebyly zveřejněny, takže není možné ověřit jejich hodnověrnost.

Tabulka < 10 >

Hrubý domácí produkt KLCDR (1990 - 2005) (miliardy USD)									
Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Reálné HDP	24,12	23,28	21,87	20,97	20,53	19,69	18,98	17,77	17,59
Nominální HDP	16,35	16,74	16,42	16,41	17,00	17,13	17,22	16,78	17,54
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Reálné HDP	18,68	18,93	19,62	19,86	20,21	20,66	21,45	21,22	
Nominální HDP	18,69	18,93	20,22	21,28	21,89	23,71	24,74	24,36	

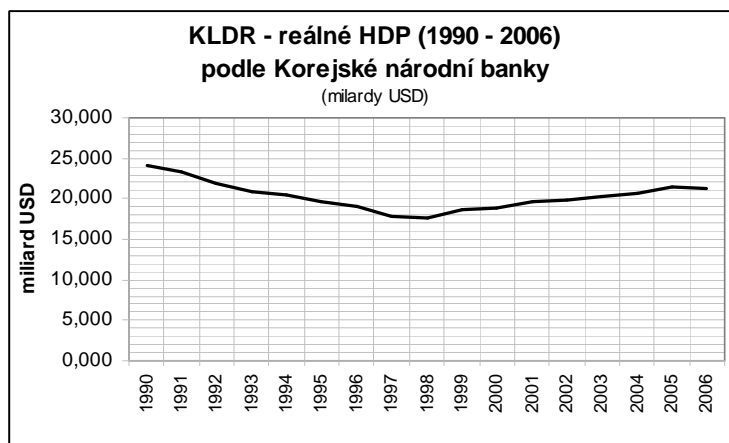
Zdroj: Korejská národní banka. 2008

Eberstadt¹⁰³ kritizuje data i metodologii výpočtu, kterou banka použila - nadhodnocené údaje o sklizni v roce 1998, které byla podle banky příčinou prudkého růstu, použití jihokorejské cenové struktury pro výpočet přidané hodnoty a zejména započítávání zahraniční pomoci do hrubého domácího produktu.

Graf < 1 >

¹⁰² Noland, M.: *Avoiding the apocalypse. The future of the two Koreas*. Institute for International Economics, Washington, DC 2000, s. 68.

¹⁰³ Podrobnosti viz. Eberstadt, N.: *The North Korean Economy*. Transaction Publishers, New Brunswick 2007, 201-4.

V Tabulce <11> můžeme vidět souvislou řadu údajů o vývoji severokorejského HND, které zveřejňuje Korejský národní statistický úřad (dále jen KNSO). Je sice pravděpodobné, že jihokorejské úřady mají přístup k přesnějším údajům o severokorejské ekonomice od jihokorejských tajných služeb, nebo přímo od severokorejské strany, ale vzhledem k tomu, že jsou tyto údaje neveřejné, lze je jen těžko ověřit a jejich vypovídací hodnota je tedy diskutabilní.

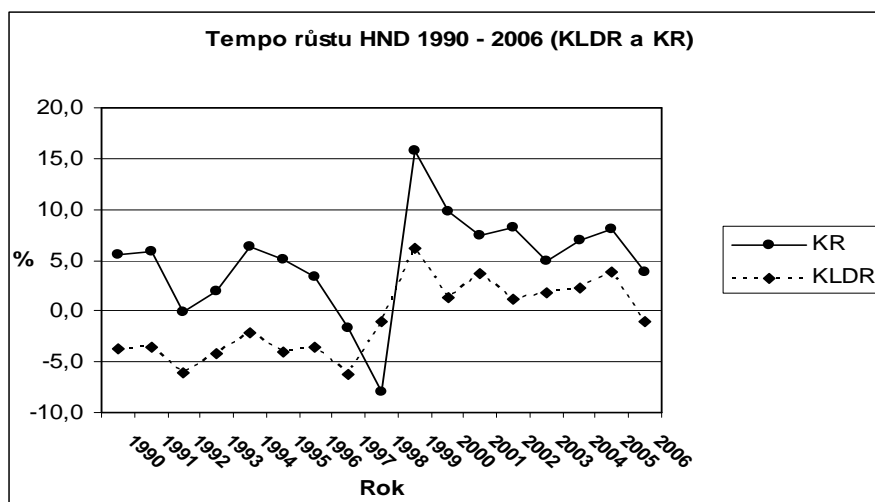
Tabulka < 11 >

Hrubý národní důchod KLDR - KR (1990-2006) (miliardy USD, %)				
Rok	HND KLDR	Tempo růstu	HND KR	Tempo růstu
1990	23,2	-3,7	263,5	9,2
1991	22,9	-3,5	307,6	9,4
1992	21,1	-6,0	329,3	5,9
1993	20,5	-4,2	361,4	6,1
1994	21,2	-2,1	422,3	8,5
1995	22,3	-4,1	515,5	9,2
1996	21,4	-3,6	555,3	7,0
1997	17,7	-6,3	513,6	4,7
1998	12,6	-1,1	340,4	-6,9
1999	15,8	6,2	440,0	9,5
2000	16,8	1,3	509,6	8,5
2001	15,7	3,7	481,1	3,8
2002	17,0	1,2	547,5	7,0
2003	18,4	1,8	608,6	3,1
2004	20,8	2,2	682,4	4,7
2005	24,2	3,8	790,1	4,2
2006	25,6	-1,1	887,3	5,0

Zdroj: KNSÚ. Nampukhan kjöngdže sahö sang pigjo 2006.

Jak vyplývá z výše uvedených údajů, tempo růstu ekonomiky KLDR se po většinu 90. let pohybovalo v záporných hodnotách. V roce 1998 však prudce vzrostlo souběžně s tempem růstu jihokorejské ekonomiky, která se tehdy vzpamatovala z finanční krize a následného zásahu IMF. Až do roku 2005 pak ekonomika KLDR vykazovala růst 1 až 4 procenta.

Graf < 2 >

Podobná situace, jako u údajů o celkovém výkonu ekonomiky, existuje i u dat týkajících se měření výkonu ekonomiky per capita (na osobu). I když KLDR nikdy nezveřejnila souvislou řadu dat o národním účtu denominovanou ve woncích, zveřejňuje nepravidelně data o výši národního důchodu na osobu a národním produktu per capita a to buď

v absolutních hodnotách, nebo meziročním poměrem.

Před rokem 1989 byly všechny oficiální údaje o národním důchodu nebo produktu jako v ostatních socialistických zemích, pravděpodobně připravovány podle systému materiálně produkčního (System of Material Product Balances); hrubý národní důchod per capita zřejmě vyjadřuje *čistou produkci*. Výpovědní hodnota této nepravidelné řady dat je omezená, protože v letech 1947- 1974 je vyčíslena ve wonech, zatímco od roku 1979 v amerických dolarech. Mezi lety 1989 a 1995, KLCDR vydala také údaje o *hrubém národním produktu*, které by už měly být připravovány podle metodiky systému národního účetnictví (System of National Accounts - SNA)¹⁰⁴. V roce 1997 předala KLCDR zástupcům MMF mimo jiné i údaje o hrubém domácím produktu za období 1992 - 1996¹⁰⁵, avšak bez údajů o velikosti populace, které jsou pro výpočet HDP per capita nezbytné. Stejně tak u těchto údajů je jejich věrohodnost diskutabilní. V Tabulce <12> je srovnání dostupných oficiálních údajů o národním důchodu KLCDR per capita a údajů KNSO. Eberstadt, který se při shromažďování údajů opíral o oficiální proklamace představitelů KLCDR upozorňuje na často protichůdné údaje uváděné korejskou stranou.

Tabulka < 12 >

KLDR - Hrubý národní důchod per capita (v USD)		
Rok	KLDR	KNSO
1988	2530*	
1989	2580*, 798, 911	
1990	-	1146
1991	2460*	1115
1992	-	1013
1993	-	969
1994	-	992
1995	719, 239	1034
1996	-	989
1997	-	811

¹⁰⁴ Údaje KLCDR o hrubém národním produktu (HNP) per capita pocházejí z materiálů předložených OSN v druhé polovině devadesátých let. Je otázkou, zda se jedná opravdu o výpočet HNP podle příslušné metodologie SNA, nebo o nesprávné použití pojmu HNP pro údaje o hrubém národním důchodu (HND), což se jeví jako velmi pravděpodobné.

¹⁰⁵ Eberstadt, N.: *The North Korean Economy*. Transaction Publishers, New Brunswick 2007, s.30.

1998	-	573
1999	-	714
2000	-	757
2001	-	706
2002		762
2003		818
2004		914
2005		1056
2006		1108

* Hrubý národní produkt, Zdroje: Eberstadt, N.: North Korean economy. Tabulka 2.6; KNSÚ. Nampukhan kjöngdže sahö sang pigjo 2006.

Například pro rok 1989 existují tři *oficiální* hodnoty HNP zveřejněné korejskou stranou - HNP per capita 2580 USD, HNP per capita 798 USD a další HNP per capita 911 USD! V závislosti na daných údajích mezi lety 1989 a 1995 tak může rozdíl HNP na osobu činit mírný pokles o 11 procent a nebo pád o více než 70 procent! Stejně tak nevychází ani srovnání s jihokorejskými údaji.

Závažné nesrovnalosti v informacích o národním důchodu a národním produktu vzbuzují otázky, zda se jedná ze strany severokorejských úřadů o záměrné šíření rozporuplných informací o svém hospodářství, nebo zda udržují více způsobů účtování výkonu národního hospodářství pro vnitřní a vnější potřebu. Jestliže je ovšem samotné vedení KILDR závislé na stejných informacích, které poskytuje světu, tak je velmi pravděpodobné, že ani vedení samo nemá přesný přehled o úrovni a změnách hrubého národního důchodu, případně hrubého domácího produktu.

Relativně nejsolidnějším oficiálním zdrojem dat o ekonomice KILDR tak zůstávají každoročně zveřejňované informace o státním rozpočtu. Jedná se o datové řady podílů jednotlivých kategorií státního rozpočtu KILDR. Bohužel, údaje o krizovém období 1994-99 chybí, ale i přesto je možné se díky nim dobrat k cenným poznatkům.

Tabulka < 13 >

Rozpočtové výdaje podle kategorií (v procentech)
--

Rok	Výdaje celkem	Výdaje lidové ekonomiky	Kulturní výdaje	Vojenské výdaje	Administrativní výdaje
1988	100	67,2	19,0	12,2	1,7
1989	100	67,4	18,9	12,0	1,7
1990	100	67,6	18,8	12,0	1,6
1991	100	67,9	18,8	12,1	1,3
1992	100	67,7	19,1	11,4	1,8
1993	100	67,8	19,0	11,5	1,7
1994	100	-	-	11,4	1,6
1995	100	-	-	-	-
1996	100	-	-	-	-
1997	100	-	-	-	-
1998	100	-	-	14,6	-
1999	100	-	-	14,5	-
2000	100	40,1	38,2	14,3	7,4
2001	100	42,3	38,1	14,4	5,2
2002	100	41,6	38,8	14,4	5,2

Zdroj: Oficiální údaje KLDR.

Tabulka <13> ukazuje podíl vládních nákupů na hrubém národním důchodu (dále jen HND) KLDR. Z tabulky je zřejmé, že zatímco produkce na počátku 90. let strmě klesala, vládní výdaje stoupal. To můžeme interpretovat jako úsilí vlády o vyřešení ekonomických problémů změnou fiskální politiky. KLDR se však nepodařilo vstřebat šok ze zhroucení ekonomické pomoci od socialistických zemí zvýšením domácích investic a v roce 1995 zastavila zveřejňování dat o svém rozpočtu. Když v roce 1997 znovu zahájila zveřejňování rozpočtu, bylo možné zaznamenat prudký pokles jak celkové sumy HND, tak procentuálního podílu vládních výdajů, který klesl z 91 procent v roce 1994 na 57 procent v roce 2000. Obecně se předpokládá, že produkce KLDR tehdy klesla na polovinu úrovně roku 1989, vláda nebyla schopna zajistit prostředky na financování veřejného sektoru jako dříve a její vliv na celkovou ekonomiku KLDR zeslábl.

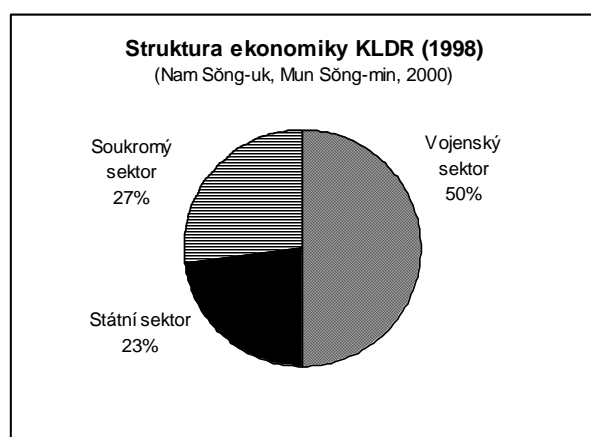
Tabulka < 14 >

Podíl vládního nákupů na hrubém národním důchodu KLDR (100 milionů USD)											
Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Vládní výdaje	166,0	171,7	184,5	187,2	191,9	-	-	91,3	91	92	95,7
HND	231	229	211	205	212	223	214	177	126	158	168
Podíl	72%	75%	87%	91%	91%	-	-	52%	72%	58%	57%

Zdroj: Bank of Korea.

Vzhledem k množství a kvalitě dat je hodnocení vývoje a změn v severokorejské ekonomice devadesátých let značně obtížné. Zejména vliv soukromých aktivit, které v té době začaly v rámci šedé ekonomiky prudce růst, zůstává statisticky nezaznamenán. Prvním významným pokusem o takové hodnocení je studie Nam Söng-uka a Mun Söng-mina z roku 2000¹⁰⁶, ve které se autoři pokusili o analýzu situace v roce 1998. Podle jejich odhadu připadá z celkového HND KLCDR v roce 1998, který činil 12,6 miliard USD, přibližně 27 procent - tedy 3,42 miliard USD na soukromý sektor (včetně soukromého zemědělství a černého trhu). Z toho připadá 14,7 procent na zemědělství, 8,2 procent na lehký průmysl a 4,3 procenta na služby.

Graf < 3 >

Pokud nezahrneme zbrojní výrobu, která tvoří přibližně 50 procent, tvoří soukromý sektor více než polovinu celkové produkce. Podle studie jsou tedy v KLCDR dva hlavní ekonomické sektory: sektor plánem řízené oficiální ekonomiky a neoficiální sektor šedé ekonomiky.

I přesto, že makroekonomická data týkající se KLCDR, která máme k dispozici jsou jen dílčí, nepřesná a nespolehlivá, mohou nám o stavu severokorejské ekonomiky říci mnohé. Z údajů o národním důchodu a HDP je zřejmé, že ekonomika KLCDR prodělala na začátku devadesátých

¹⁰⁶ Nam Söng-uk, Mun Söng-min: *Pukhanüi pumun čchudžöngge kwanhan jöngu: 1998 njönüi čungsimüro* (Studie podílu tržní ekonomiky v KLCDR v roce 1998).

let hluboký propad, který se zastavil kolem roku 1998. Jeho následkem bylo nastartování tržních aktivit a soukromého sektoru, které se zatím, v rámci současného socialistického ekonomického systému, řadí do šedé ekonomiky. Zároveň můžeme vidět změny ve struktuře ekonomiky, které ilustrují změny ve struktuře státního rozpočtu i nárůst podílu soukromé sféry.

2.2.5. *Role armády v ekonomice*

Charakteristickým rysem severokorejské ekonomiky je zásadní vliv armády na způsob vedení, rozhodování a přerozdělování zdrojů. Během nebyvalých ekonomických potíží a hladomoru v polovině devadesátých let začal Kim Čöng-il prosazovat proarmádní politiku *songun*, která staví armádu jako celospolečenský vzor. Vliv armádních špiček tak stoupl a Kim Čöng-il si tak v politicky i ekonomicky nestabilním období udržel kontrolu nad armádou i obyvatelstvem. Severokorejští generálové tak nejsou jen profesionálními vojáky, ale i politiky, kteří zastávají vysoké funkce v Korejské straně práce, ve Výboru národní obrany a účastní se rozhodování na nejvyšší úrovni¹⁰⁷.

Korejská lidová armáda je ve skutečnosti samostatná, paralelní vojenská ekonomika uvnitř státu, nezávislá na centrálním plánu, která podléhá vysokému stupni utajení i v rámci KLCDR a která je plně soběstačná. Armáda udržuje plně integrovaný hospodářský systém od zemědělských družstev, dolů, až po závody na výrobu uniforem a zbraní. Tento systém má samostatnou administrativní strukturu, včetně firem zahraničního obchodu. Zároveň má i privilegovaný přístup k moderním technologiím dováženým ze zahraničí. 95 procent výzbroje a výstroje KLA je produkováno přímo v KLCDR a velká část produkce je také

¹⁰⁷ Yun, Philip V., Gi-wook Shin (ed.): *North Korea: 2005 and beyond*. The Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center (Shorenstein APARC), Stanford 2006, s. 41.

exportována do zahraničí.¹⁰⁸

KLDR se na ekonomickém rozvoji KLR podílí dvěma způsoby. První z nich je přímá účast na plnění ekonomických úkolů, především účastí na zemědělských a stavebních projektech. Typickým příkladem účasti armády na státní ekonomice je sezónní práce v zemědělství, např. pomoc při sázení a sklizni, zúrodnování půdy, výstavba silnic, bytová výstavba, výstavba tepelných i vodních elektráren, zřizování dolů atd. Podle některých odhadů¹⁰⁹ by kdekoli jinde byla polovina Korejské lidové armády zahrnuta v civilních ekonomických aktivitách. Nepřímo je pak armáda v rámci současné ideologické strategie *sŏngun* jak už bylo zmíněno dříve, vzorem a inspirací pro celou společnost.

2.2.6. *Elita*

Specifickým rysem severokorejského politického systému je extrémní koncentrace moci v rukou úzké skupiny lidí. Podle jihokorejských zdrojů¹¹⁰ je obyvatelstvo v KLR od 60. let rozděleno do tří kategorií - 1) elitní jádro, 2) „nespolehliví“ a 3) „nepřátelé“, rozdělených do dalších 51 podkategorií podle rodinného původu a ideologických postojů. Zařazení do příslušné kategorie má pak zásadní vliv například na velikost přídělů, možnosti studia a výběru zaměstnání, bytu, právo žít ve velkém městě, používat automobil atd. Hladomor byl proto problémem hlavně na venkově a v odlehlých provinčních oblastech, zatímco v Pchjŏngjangu byl VPS v omezené míře zachován. Elita žijící především v hlavním městě tak byla poměrně zabezpečena.

Důraz kladený na *sŏngbun* - rodinný původ tak způsobil, že od šedesátých let je příslušnost k elitě dědičná. Nejvyšší posty státní byrokracie a mnohé další důležité pozice jsou obsazeny příslušníky Kimova rodinného klanu a potomky druhé a třetí generace partizánských bojovníků, kteří bojovali po boku Kim Il-sŏnga ve 30. letech

¹⁰⁸ Noland, M.: *Prospects for the North Korean Economy*. In: Dae-Sook Suh a Chae-Jin Lee (ed.): *North Korea after Kim Il Sung*. Lynne Rienner Publishers, 1998, Boulder 1998, s.2.

¹⁰⁹ Deutsch-Koreanischen Industrie- und Handelskammer (DKIH): *Nordkorea: Einblicke in Wirtschaft und Lebensweise*. DKIH, Seoul 1991.

¹¹⁰ Lee Keum-Soon (ed.): *White paper on human rights in North Korea*. Korea Institute for National Unification, Sŏul 2005.

v Mandžusku, nebo válečných hrdinů Korejské války.

Zatímco v Rusku, Československu i v dalších postkomunistických zemích (totéž v podstatě platí o ČLR) se v období transformace členové komunistické elity a jejich potomci s vysokým vzděláním, členové nomenklatury a pracovníci tajných služeb s přístupem k potřebným informacím hbitě proměnili v přední kapitalisty, v případě severokorejské elity je tento postup jen málo pravděpodobný. Jakmile totiž bude zahájen proces sbližování či sjednocování obou polovin Korejského poloostrova, jen těžko obstojí v konkurenci svých kapitalismu znalých jihokorejských sousedů.

V případě uvolnění kontroly a následného zhroucení režimu by členové elity přišli o blahobyt uprostřed mizérie, který jim režim umožňuje. V takovém případě jim hrozí nejen ztráta dosavadního privilegovaného života, ale vzhledem k brutálnímu charakteru nynějšího režimu budou pohnáni k zodpovědnosti a mnozí z nich by museli čelit i obviněním za spáchané zločiny a velmi pravděpodobně i ohrožení života.¹¹¹ Jak je zřejmé z dosavadní politiky KLR, elita se při rozhodování mezi záchranou režimu a zájmy obyvatelstva rozhodla pro svou bezpečnost a současná privilegia na úkor hladovějících mas.

Zároveň s rozvojem soukromého podnikání a obchodních aktivit v rámci černé a šedé ekonomiky vzniká vrstva s podstatně vyššími příjmy. Posilující role peněz ve společnosti a potřeba dostatečných finančních prostředků k obživě tak oslabuje původní materiální privilegia elity. Na významu také ztrácí *söngbun* - rodinný původ, neboť dnes je již možné i pro člověka s *nízkým* původem zajistit si finančním ziskem stejnou míru blahobytu, jaká byla dříve rezervována pro stranické kádry. Vzniká tak nová ekonomická elita.

2.3. Shrnutí

¹¹¹ Pokud dojde k náhlým politickým změnám je pravděpodobné i přímé ohrožení na životě, stejně jako v případě manželů Ceausescových v Rumunsku v roce 1989. Na druhou stranu je možná i varianta, že elita předá moc výměnou za svoji beztrestnost, nebo např. emigraci do Číny.

Rozpad socialistické soustavy na počátku devadesátých let, ukončení subvencovaného obchodu s bývalým SSSR a ČLR a řetězec přírodních katastrof vedly k ekonomickému šoku a odhalení vážných strukturálních a finančních problémů v severokorejském hospodářství. Zhroucení centrálně plánované ekonomiky KLDR předcházel pokles objemu produkce a změny ve struktuře průmyslu. To bylo spolu s nefunkčností příkazového systému řízení, rigidní kontrolou alokace zdrojů, neexistencí modernizace, zejména energetického sektoru a infrastruktury příčinou krachu státních financí. Vyčerpání státních rezerv vedlo ke vzniku platební neschopnosti a zapříčinilo výpadky v přerozdělování statků státním podnikům a zemědělským družstvům. Společně se zhroucením veřejného přidělového systému to následně zapříčinilo prudký nárůst privátního sektoru - stínové ekonomiky. Obživa obyvatel se stala více závislá na komerčních aktivitách. Vzrostl tím také význam komunálního vlastnictví, zejména v oblasti zásobování potravinami a zbožím denní potřeby.

Hrubý národní důchod na osobu klesl mezi lety 1990 a 2002 přibližně o jednu třetinu. Od té doby se situace sice stabilizovala, ale národní produkt a životní úroveň zůstávají pod úrovní roku 1990. Ostatní bývalé státy s centrálně plánovanou ekonomikou v této situaci šly cestou ekonomické reformy, liberalizace trhu, obchodu a investic. KLDR provedla umírněné změny cen a mezd v roce 2002 a z důvodu úpadku státního přidělového systému zlegalizovala trhy a drobné soukromé podnikání. Režim se však rozhodl udržet si nad ekonomikou kontrolu. Opatření z roku 2002 znamenala postupný posun v severokorejské ekonomice, který nejenom zlegalizoval, ale i rozšířil neoficiální tržní aktivity v rámci šedé ekonomiky, které se v KLDR rozvíjely od konce osmdesátých let a vygradovaly v polovině let devadesátých.

Prudký vývoj událostí v ekonomice během devadesátých let se nutně projevil změnami v politicko-ekonomické ideologii. Podle současné politicko-ekonomické ideologie KLDR v éře politiky *sŏngun* představuje ekonomika, společně s vědou a technikou materiální a technologický prostředek k zajištění celkové autority státu, vyjádřené

především vojenskou silou. Jinými slovy, zbrojní průmysl a armáda má jako politický prostředek přednost před ekonomikou a vědou. KLTR proto rozvíjí svůj průmysl v kontextu vojensko-průmyslového komplexu, se silnými vazbami mezi těžkým průmyslem a muniční výrobou. Pořizování moderních zbraní z vnějších zdrojů, nezbytné pro udržování vojenského potenciálu na úrovni tak vytváří velkou nákladovou položku a tím i silnou vazbu vojenské moci a ekonomiky.

Zhroucení veřejného přidělového systému a prudký rozvoj tržních aktivit jednoznačně posílil roli peněz v KLTR. Vzhledem k vysoké inflaci a finanční nestabilitě nemůže severokorejský won plnit funkci uchovatele hodnoty. V minulosti, kdy byly přiděly i nabídka ve státních obchodech omezená, to u obyvatelstva vedlo k preferenci výrobků před oběživem. V současné době funkci spolehlivého uchovatele hodnoty převzala zahraniční měna, zejména eura a americké dolary.

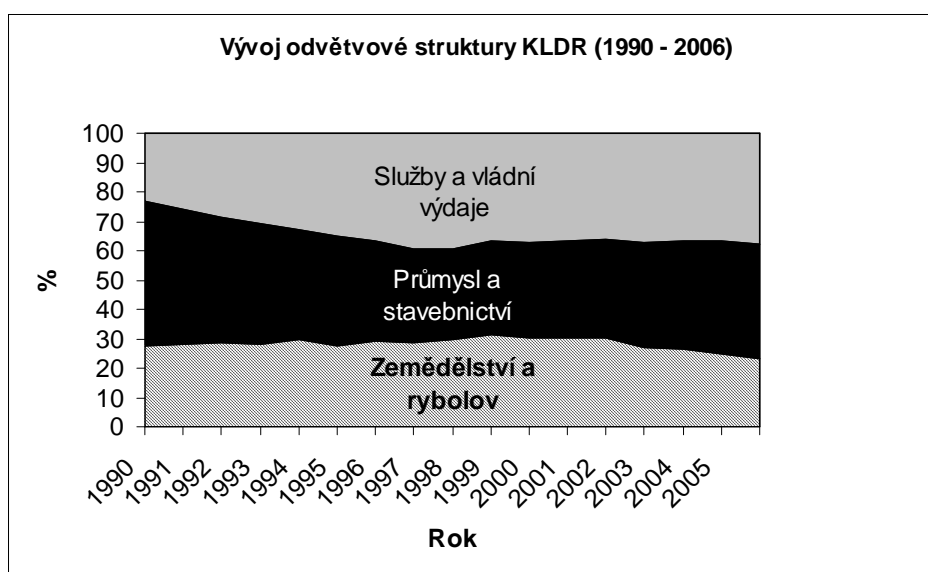
Brzy po krátkém období liberalizace, jakoby se vedení KLTR zaleklo možných následků provedených reformních kroků. Už v roce 2005 obnovilo zákaz soukromých trhů, čímž donutilo mnoho Severokorejců znovu k závislosti na VPS. V roce 2007 byl pak na dubnové schůzi Nejvyššího lidového shromáždění sesazen premiér Pak Pong-džu, který byl od roku 2003 zodpovědný za provádění reformu. Vedení KLTR však pokračuje v úsilí přilákat zahraniční investory. Výsledky této snahy se ale omezily na kontrakty převážně s čínskými a jihokorejskými firmami. Zájem možných zahraničních investorů ovlivňuje také zahraničně politická situace KLTR, která se po prohlášení o vlastnictví a výrobě jaderných zbraní v únoru 2005 a následném jaderném výbuchu v říjnu 2006 opět zhoršila.

Ekonomika KLTR stagnuje bez vidiny obratu v bezprostřední budoucnosti. Zejména těžký průmysl, který tvoří podstatnou část průmyslového spektra KLTR, trpí nízkou produkcí. Nedostatek potravin a energie je namísto standardního importu dlouhodobě kompenzován zahraniční humanitární pomocí.

3. Ekonomika podle odvětví

Jak už bylo řečeno, industrializace, v podobě těžkého průmyslu, strojírenství, energetiky, infrastruktury apod. přišla do Koreje už s japonskou okupací na začátku minulého století. Po skončení druhé světové války představovala KLDŘ industrializovanou část Korejského poloostrova, zatímco méně hornatý jih byl zaměřen na zemědělskou výrobu a lehký průmysl. Kim Il-söngova politika soběstačnosti v zemědělství tedy byla od samého počátku jen těžko uskutečnitelná a protěžování těžkého průmyslu vedlo k vážné nerovnováze celé ekonomiky, která je jedním z důvodů dnešní situace.

Graf < 4 >

Z údajů Bank of Korea v Grafu <4> vyplývá, že struktura národního hospodářství KLDŘ v devadesátých letech se poměrně rychle měnila. V roce 1990 tvořil průmysl, včetně těžby surovin a stavebnictví, celých 49 procent HDP, 27 procent připadlo na zemědělství a pouhých 23 procent na třetí sektor (včetně vládních výdajů). Po celkovém pádu ekonomiky v polovině devadesátých let však podíl průmyslu prudce klesl až na 31% v roce 1998. Podíl třetího sektoru, který v roce 1990 činil 23%, naopak

vytrvale stoupal a kulminoval taktéž v roce 1998 na úrovni čtyřiceti procent. Podíl zemědělství se po celou dekádu pohyboval mezi 27 a 30 procenty, přičemž od roku 2003 klesá. V roce 2006 byl podíl zemědělství 23 procent, průmyslu 39 procent a třetí sféry 38 procent.

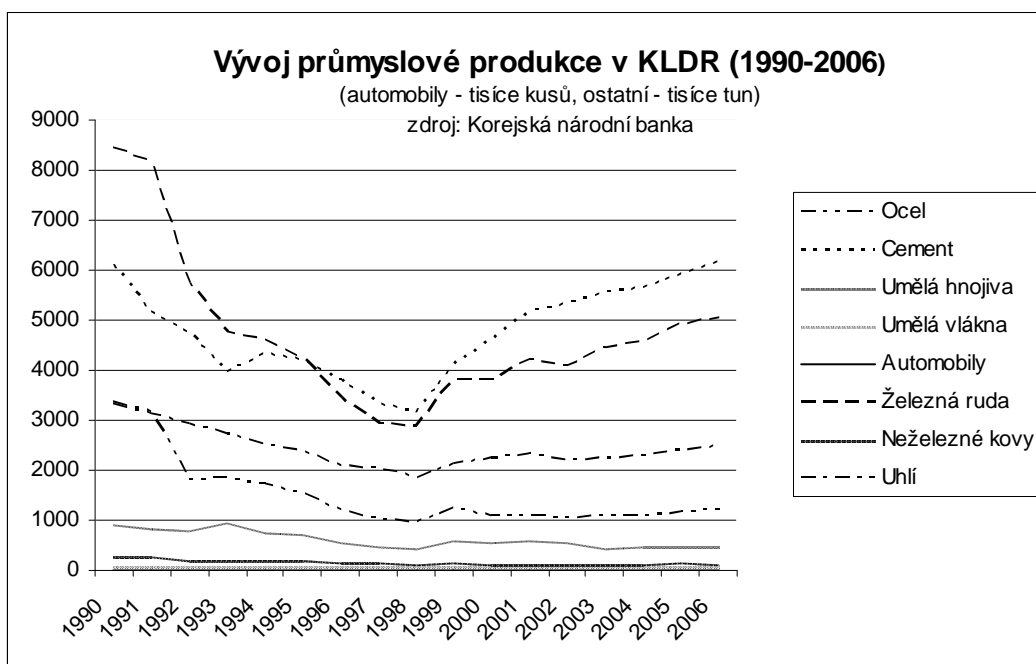
3.1. Průmysl

Jak bylo podrobně rozebráno v kapitole o politicko-ekonomické ideologii, jedním z hlavních aspektů doktríny *kangsŏngtäguk*, zavedené v roce 1998, byl návrat k protěžování průmyslové výroby. Průmyslovému sektoru KLR tak i nadále dominuje těžký průmysl, těžební průmysl, energetika, chemický průmysl, zpracování kovů a železniční doprava. Na rozdíl od minulosti se však spíše než o navyšování plánu a produkce jedná o snahu normalizovat situaci v těchto sektorech pomocí nových technologií, modernizace strojového vybavení a automatizace výroby.¹¹² V souladu s politikou *sŏngun* tvoří podstatu průmyslové produkce vojenská výroba od konvenčních zbraní až po raketo-jaderný program, logistiku a zbrojní infrastrukturu. Tato výroba je ovšem kvůli absenci údajů a jejich citlivosti jen těžko vyčíslitelná. Navíc, její velká část je s největší pravděpodobností předmětem mezinárodního nelegálního obchodu.

Vývoj a stav průmyslového sektoru však můžeme poměrně dobře sledovat i na výsledcích konvenční výroby, které pravidelně zveřejňuje Korejská národní banka. Na grafu <5>, v přehledu hlavních odvětví průmyslu (podle Přílohy 1) můžeme vidět radikální propad těžby železné rudy a výroby cementu a postupný propad v těžbě uhlí a výrobě oceli, který kulminoval v roce 1998. Zatímco výroba cementu se jako jediná vrátila na počáteční hodnoty roku 1990, ostatní komodity po mírné korekci během následujících let zůstávají na zhruba 50 procentech původních hodnot.

¹¹² Ahn, C.(ed.): North Korea development report 2003/04. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2004, s. 89.

Graf < 5 >

Těžký průmysl je stále považován za klíčovou prioritu rozvoje ekonomiky. KLR má velké zásoby uhlí a dalších surovin, jako je například železná ruda, magnezit, zlato, grafit, měď, zinek, olovo a vzácné kovy aj. Hlavním důvodem poklesu těžby během 90. let je nedostatek elektřiny k odčerpávání zatopených lomů a neefektivní dopravní infrastruktura, závislá převážně na železniční dopravě. To způsobuje výpadky v zásobování elektráren a továren uhlím, což je jedním z důvodů celkového úpadku výroby.

Důvodem poklesu podílu průmyslové výroby na HDP v letech 1990-2006 bylo hlavně prudké snížení objemu výroby korejských továren, spíše než absolutní růst sektoru zemědělství a terciární sféry. Obecně se odhaduje, že severokorejské továrny produkují na 30 procent svých výrobních kapacit, což je zapříčiněno nedostatkem potravin pro dělníky, nedostatkem surovin, energie a devizových prostředků na investice a nákupem nových technologií.¹¹³ Následkem dlouhodobého nedostatku investic a náhradních dílů je velká část průmyslového kapitálového jmění beznadějně zastaralá. Veškerý průmysl tak, včetně části vyrábějící pro

¹¹³ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. Aktualizace 18. dubna 2007, s. 8.

vojenské účely, podstatně zaostává. Důvodem je to, že trpí neefektivními státními zásahy, dále značnými výpadky v dodávkách surovin, energie, problémy v dopravě, v zásobování pohonnými hmotami apod.

Dalším následkem je i vysoká nezaměstnanost, která je ovšem skrytá. Důvodem setrvávání pracovníků v továrnách je zavedený systém přidělových lístků, které jsou distribuovány na pracovišti. Po dlouhá desetiletí to byl pro dělníky hlavní zdroj všech životně nezbytných potřeb a tak i v současnosti, kdy byl silně omezen, zůstává pro ně VPS určitou jistotou, i když spíš jen morální.

V současnosti se vedení KLDŘ sice snaží získat devizové prostředky, podporuje vývoj informačních technologií, zkouší stabilizovat dodávky energie a přilákat zahraniční investice, ale nehodlá při tom ztratit plnou kontrolu tohoto procesu. Bez otevření ekonomiky a systémových změn však nelze očekávat výraznější růst.

Nedávná ekonomická opatření zavádějící prvky tržního hospodářství sice mohou přinést nový kapitál a výrobní metody do průmyslového sektoru, zdaleka se ale nejedná o razantní reformy, které proběhly v ostatních bývalých socialistických zemích.

3.2. Zemědělství

Přibližně 80 procent z celkové rozlohy KLDŘ tvoří hory. Charakter zemědělského sektoru KLDŘ je dán přírodními podmínkami - hornatost terénu, chladným podnebím a krátkým vegetačním obdobím. Celková rozloha zemědělské půdy v KLDŘ je kolem 1,8 milionů hektarů, tedy asi 15 procent celkové rozlohy KLDŘ. 1,4 milionů hektarů se užívá k pěstování obilovin. Přibližně 170 tisíc hektarů sadů a polí je na prudkých svazích, tedy s nižšími výnosy. Průměrná nadmořská výška zemědělské půdy je vyšší než v KR a klima je poněkud méně příznivé pro obilniny, neboť 52 procent této půdy leží více než 400 m nad mořem. Průměrná vegetační doba v KLDŘ je 170 dní v Pchjŏngjangu a provincii Severní Hwanghä, 173 dny v provincii Severní Pchjŏngan, 180 dní

v provincii Severní Hamkjöng a 196 dní v provincii Kangwön.¹¹⁴

Před rozdělením Korejského poloostrova v roce 1945 se potraviny z teplejšího a úrodnějšího jihu dovážely do chladnější a průmyslové severní části. Po vzniku KLTR se soběstačnost a centralizace řízení staly prioritou i v zemědělství. K dosažení tohoto cíle byla provedena kolektivizace, která byla dokončena v roce 1958.¹¹⁵ Vzhledem k nedostatku orné půdy byla prostředkem k maximalizaci produkce především aplikace umělých hnojiv a jiných zemědělských chemikálií.

Hlavním odvětvím severokorejského zemědělství je rostlinná výroba, zejména pěstování obilovin, které jsou klíčovou položkou v produkci potravin.¹¹⁶ Produkce obilovin v KLTR je tak ukazatel, na který od 90. let mezinárodní společenství soustředí svoji pozornost nejvíce. Vyčíslení roční severokorejské produkce obilovin je značně obtížné. Ani mezinárodní organizace jako Světový potravinový program (dále jen WFP) nemají přístup do všech regionů, aby zjišťovaly aktuální data. To je hlavní důvod, proč nelze v současnosti získat přesné informace. Roční produkce obilovin v KLTR do konce 80. let je odhadována na 4 - 4,5 milionu tun, přičemž během 90. let průměrná produkce nepřetržitě klesala. Podle odhadů WFP byla produkce v roce 2000 2,92 milionů tun.¹¹⁷

Tabulka < 15 >

Roční produkce rýže a obilovin v KLTR 1995 - 2004 (miliony tun)										
Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Rýže	1,21	1,34	1,50	1,46	1,63	1,42	1,68	1,73	1,72	1,80
Ostatní obilniny	3,45	3,69	3,49	3,89	4,22	3,59	3,96	4,13	4,25	4,31

¹¹⁴ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, s. 81-3.

¹¹⁵ Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968, s.35-6.

¹¹⁶ (ibid.: 89)

¹¹⁷ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003, s. 89.

Celkem	4,66	5,03	4,99	5,35	5,85	5,01	5,64	5,86	5,97	6,11
---------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Zdroj: Ministerstvo sjednocení KR. 2004.

Jednostranné zaměření na těžký průmysl vedl k dlouhodobé strukturální nerovnováze mezi průmyslovým a zemědělským sektorem. Nedostatečné investice do zemědělství, nedostatek pohonných hmot a také minimum výhod, které státní monopol zemědělcům poskytoval, způsobily postupný pokles zemědělské produkce. Nadměrné používání amoniaku, a dusíkatých hnojiv vedlo k postupnému okyselování půdy a poklesu výnosů. Tento pokles vedl zemědělce k obhospodařování stále strmějších svahů.¹¹⁸ To způsobilo - společně s odlesňováním, ať už za účelem získání nové půdy, nebo palivového dříví - silnou vodní erozi, která vedla k dalšímu znehodnocování orné půdy, zanášení koryt vodních toků a v konečném důsledku i ke katastrofálním záplavám.

V letech 1997-99 provedla vláda KLDR v zemědělství širokou škálu změn. Podporovala pěstování brambor (místo kukuřice, která mezi plodinami posledních čtyřicet let převládala), systém dvou sklizní za rok a zavádění nových hybridních odrůd. Proběhla deregulace systému řízení družstev. Domácnostem bylo dovoleno ponechat si část přebytku pro vlastní potřebu, nebo prodej na trhu a znovu získaly právo volit předsedu družstva.¹¹⁹ Po dvou relativně stabilních letech 1998 a 1999, které znamenaly určité zotavení domácí produkce potravin, po katastrofických letech 1995, 1996 a 1997, zemědělské výnosy v roce 2000 opět klesly. Tento pokles byl způsoben kombinací sucha v kritických obdobích vegetačního cyklu, zejména v období sázení, a dále souhrnným působením zásadních problémů, které dlouhodobě paralizují zemědělský sektor. Nejdůležitějším faktorem zůstává nedostatek elektřiny a pohonných hmot, který významně omezuje fungování zavlažovacích systémů. Následkem je nedostatek vody v nádržích a na polích během sezony.¹²⁰ Změnami prošel i způsob řízení. Od ledna 2004 spustila KLDR zkušební program, v rámci

¹¹⁸ Noland, M.: *Avoiding the apocalypse. The future of the two Koreas*. Institute for International Economics, Washington, DC 2000, s.171-2.

¹¹⁹ *Special Report – FAO/WFP Crop and food supply assessment mission to the DPRK*. 8. listopadu 1999.

¹²⁰ *Special Report – FAO/WFP Crop and food supply assessment mission to the DPRK*. 16. listopadu 2000.

kterého jsou teď původní pracovní skupiny, jejichž velikost byla už v polovině 90 let snížena na 6-8 osob, organizovány na rodinném základě.¹²¹ To by mělo, společně s možností prodávat zemědělské produkty na trhu, vést k větší produktivitě v zemědělství.

3.3. Služby

V KLR neexistuje standardní obchodní síť. V hlavním městě lze sice najít několik obchodů a dokonce tzv. obchodní domy, ale nabídka je velmi chudá a zboží zpravidla nekvalitní. Velké množství zboží v obchodních domech je čínského původu. I když se po vyhlášení tzv. ekonomických reforem začínají obchody objevovat, jde spíše o stánkový prodej. Spotřební zboží dováží firmy založené státními orgány či díky kapitálu japonských Korejců, ale v zásadě se jedná o spíše jednorázové akce než pravidelné dodávky. Vzhledem k existujícímu a všudypřítomnému celkovému nedostatku existuje v zemi černý trh.

Problém je v tom, že kupní síla obyvatelstva je malá. Platy jsou mimořádně nízké a lidé mnohdy nemají prostředky ani na nákup základních potravin. Zvýšila se závislost městského obyvatelstva na potravinové pomoci přátel a příbuzných na vesnici. V posledních letech odešla z těchto důvodů také řada městských obyvatel na venkov, kde vzhledem k nedostatku pohonných hmot a zhoršujícímu se stavu mechanizace je potřeba více lidských sil. Více země je obděláváno zahrádkářským způsobem, tedy velmi intenzivně. Odchod na venkov je zřejmě podnícen i situací, kdy továrny nemají materiál a po ekonomických opatřeních z července 2002 musí pracovat efektivněji. Zvyšuje se společenská diferenciací a též rozdíly mezi regiony. Východní pobřeží se jeví jako více závislé na vnější pomoci. Nedostatek elektrické energie způsobuje, že jsou velké oblasti dlouhodobě bez proudu.

3.4. Energie

¹²¹ Ministerstvo sjednocení KR: *Changes in North Korea for the Past Five Years*. Söul 2005.

Hlavním zdrojem primární energie v KLCDR je uhlí a vodní energie. KLCDR vlastní značné zásoby antracitu a hnědého uhlí, jehož kvalita se liší podle oblasti. Má i příhodné přírodní podmínky pro využití vodní energie - vodní zdroje na náhorních plošinách, hornatý terén se značným spádem, vysoký roční průměr vodních srážek - kolem 1000 mm. Ministerstvo energetiky USA odhaduje severokorejské zásoby uhlí na 662 milionů tun.¹²² Koksovatelné uhlí, nezbytné pro stěžejní odvětví severokorejského těžkého průmyslu - metalurgii, však KLCDR tradičně dováží z ČLR. Druhým největším zdrojem primární energie je využití vodních zdrojů. Celková potenciálně využitelná kapacita vodní energie v KLCDR je odhadována na 10 milionů kW.¹²³ Hlavní zdroje elektrické energie KLCDR tvoří převážně uhelné a vodní elektrárny. Výrobní kapacita elektráren je odhadována na 7550 MW, realita je však mnohem nižší – 2000 MW.¹²⁴ Hydroelektrárny produkují přibližně dvě třetiny elektrické energie, zbytek pak uhelné tepelné elektrárny.

Už od počátku 90. let trpí KLCDR energetickou krizí, na které se podílí několik faktorů. Energetická infrastruktura KLCDR je bez zásadních investic v posledních desetiletích celkově zastaralá. Tepelné i vodní elektrárny kvůli vysoké poruchovosti nejsou schopné pracovat na plný výkon. Dosluhující technologie z 50. a 60. let není schopna dostát energetickým požadavkům průmyslového státu.

Jak můžeme vidět v tabulce <16>, celková kapacita elektráren od roku 1990 mírně stoupá, zatímco reálná produkce elektrické energie paradoxně klesá a stagnuje, což je dáno zejména zastaráváním výrobních prostředků, vysokými ztrátami distribučního systému a neefektivní výrobou.

Tabulka < 16 >

Vývoj energetického průmyslu v KLCDR (1990-2006)										
Produkt	Rok	90	91	92	93	94	95	96	97	98
	Jednotka									
El. energie - kapacita	mld. kW	71,4	71,4	71,4	71,4	72,4	72,4	73,9	73,9	73,9

¹²² *World Estimated Recoverable Coal. 2004.* In International Energy Annual 2004.

¹²³ Ko Džok-ku. *Sudžawŏn.* Tchongil kjŏngdže. 10., 1999, s. 26-31.

¹²⁴ Velvyslanectví ČR v KLCDR: *Korejská lidově demokratická republika 2006. Souhrnná teritoriální informace.* s.12.

El. energie - produkce	mld. kWh	27,7	26,3	24,7	22,1	23,1	23,0	21,3	19,3	17,0
Těžba uhlí	tisíce tun	3,3	3,1	2,9	2,7	2,5	2,4	2,1	2,1	1,9
Dovoz ropy	mil. barelů	18,5	13,9	11,1	10,0	6,7	8,1	6,9	3,7	3,7
Produkt	Rok	99	00	01	02	03	04	05	06	
	Jednotka									
El. energie - kapacita	mld. kW	73,9	75,5	77,5	77,7	77,7	77,7	77,7	78,2	
El. energie - produkce	mld. kWh	18,6	19,4	20,2	19,0	19,6	20,6	21,6	22,5	
Těžba uhlí	tisíce tun	2,1	2,3	2,3	2,2	2,2	2,3	2,4	2,5	
Dovoz ropy	mil. barelů	2,3	2,9	4,2	4,4	4,2	3,9	3,8	3,8	

Zdroj: Korejská národní banka.

Stejně tak je zastaralá i elektrická rozvodná síť, která trpí častými dlouhými výpadky a značným podpětím. Vybudování výkonné a stabilní rozvodné sítě je základní podmínkou jak pro obnovení a rozvoj průmyslové výroby, tak pro případné dodávky elektřiny z ČLR, nebo KR. Další příčinou nedostatku energie je prudké snížení dovozu ropy na začátku 90. let a současné zvyšování její ceny. Velkou ranou pro severokorejskou energetiku byla také série přírodních katastrof v polovině devadesátých let. Během záplav v letech 1995 a 1996 bylo zatopeno velké množství uhelných dolů a nádrže vodních elektráren byly zaneseny půdou splavenou z polí. Ničivé sucho v roce 1997 pak způsobilo výpadek vodních elektráren.

Nedostatek energie byl pak pravděpodobně hlavní příčinou pádu celé ekonomiky KLDK¹²⁵, s širokým dopadem na průmyslovou výrobu, těžbu, dopravu a zemědělství. Pokles produkce primárních energetických zdrojů a snížení produkce elektrické energie, společně se zastaráváním výrobních prostředků, nedostatečnými investicemi do jejich obnovy a série přírodních katastrof byly hlavními faktory celkového zhroucení severokorejského průmyslového sektoru a kritického snížení zemědělské produkce kolem roku 1998. (Tabulka <16>).¹²⁶ Toto zhroucení představovalo dominový efekt odstartovaný energetickým šokem devadesátých let, kdy došlo k poklesu primárních zdrojů energie (snižující se těžba uhlí, zanášení přehrad po záplavách a následné sucho), což pak spolu s prudkým snížením dovozu ropy vedlo k nedostatku

¹²⁵ Chlada, J.: *A study on the energy industry of North Korea. Its development, present situation and future development strategy*. Vlastní nepublikovaná práce. 2006., ss. 71-4.

¹²⁶ (Ibid.: 72-3)

elektrické energie, pohonných hmot a chemikálií. Výsledkem bylo téměř zastavení průmyslového sektoru a kritický pokles v zemědělské výrobě.

V důsledku nedostatku energie klesla produkce obilnin z 8 milionů tun v roce 1990 na 2,5 milionů tun v roce 1996.¹²⁷ Nedostatek umělých hnojiv, pohonných hmot a elektřiny vedl ke snížení úrodnosti půdy a omezil použití vodních čerpadel při zavlažování. Důsledkem byla nízká úroda, částečně zničená následnou sérií záplav a sucha. Tento pád přešel v dlouhodobou stagnaci průmyslového sektoru i celého národního hospodářství, která trvá dodnes.

3.5. Infrastruktura a komunikace

Dopravní infrastruktura KLDR, kterou tvoří cca 5 250 km železnic, 25 500 km silnic, má typické znaky infrastruktury rozvojových zemí. Kromě několika málo používaných úseků nových dálnic je zde jen pouhých 8 procent asfaltových, či betonových silnic. Nedostatek adekvátní silniční sítě je jednou z největších brzd rozvoje komerčních aktivit. Devadesát procent dopravy zboží, respektive sedmdesát procent osobní dopravy¹²⁸ se odehrává po železnici. Železniční síť je z devadesáti procent elektrifikovaná, ale celkově zastaralá. Mobilitu zboží i lidí tak ohrožují časté výpadky dodávek elektrické energie.

Námořní flotila KLDR a kapacita přístavů činí přibližně 35,5 mil tun nákladky. Na základě mezikorejských rozhovorů v červnu 2004 bylo rozhodnuto otevřít na každé straně 7 přístavů pro lodě druhé země. Jedná se o důležitý průlom, protože dopravu mezi zeměmi zajišťovaly lodě třetích států a přímé spojení bylo možné jen v případě dopravy materiálu při katastrofách. Dohoda se vztahuje na severokorejské přístavy Nampcho, Radžin, Kosöng, Hädžu, Wönsan, Hüngnam a Čchöngdžin. V Korejské republice jde např. o přístavy Pusan, Inčchön a Kunsan. Částečně je realizováno i lokální propojení železnice na hranici KLDR a

¹²⁷ *DPRK Economic Structure*. Dostupné na: <http://www.globalsecurity.org/military/world/dprk/economy1.htm> (3.1. 2008).

¹²⁸ (Ibid.)

KR.¹²⁹

KLDR má jedno mezinárodní letiště a dvě další letiště pro vnitrostátní dopravu. Letecká doprava je ale velmi omezena. Domácí letecká společnost Air Koryo zajišťuje letecké spojení s Pekingem (dvakrát týdně), Vladivostokem a Shenyangem (jednou až dvakrát týdně). V zemi je řada polních letišť a přistávacích ploch pro vojenská letadla.¹³⁰ V červnu 2004 byla zahájena pravidelná autobusová doprava mezi Pchjongjangem a čínským příhraničním městem Dandong. Linka je v provozu ve všední dny a je provozována společně korejskou firmou Chosun Echo Transportation a čínskou Dandong's Chinese International Travel Agency.¹³¹ Autobusová doprava je dokladem rozšiřujících se obchodních styků s Čínou.

Fungující telekomunikační sítě s dostatečnou kapacitou jsou nezbytným předpokladem ekonomického rozvoje. V KLDR, podobně jako i v jiných zemích bývalého východního bloku je tato oblast značně zanedbána. Na svou dobu poměrně vyspělá síť byla na území KLDR vybudována za japonské okupace v 30. a 40. letech minulého století. V odlehlejších oblastech KLDR se však pravděpodobně toto původní zařízení používá s menšími obměnami dodnes.

Až do poloviny devadesátých let měl pouze Pchjongjang automatickou telefonní ústřednu. Během poslední dekády byly automatické ústředny instalovány ve všech větších městech. Podle současných odhadů připadá v KLDR 5,2 telefonních linek na 100 obyvatel, přičemž pouhých 20 procent je instalováno v domácnostech. Telefonní seznamy jsou přísně tajné a běžný Severokorejec k nim nemá přístup.¹³² V létě roku 2002 byla zavedena mobilní telefonní síť¹³³, sloužící především nejvyšším vládním a stranickým úředníkům, policii a

¹²⁹ *Train service starts between Koreas*. The Associated Press. 11. prosince 2007.

¹³⁰ Air Koryo. In: http://www.angelfire.com/pokemon2/aerokimchi/koryo_e.html (5.4.2008).

¹³¹ Velvyslanectví České republiky v Korejské lidově demokratické republice: *Korejská lidově demokratická republika 2006*. Souhrnná teritoriální informace.

¹³² Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 103.

¹³³ Jednalo se o mobilní síť GSM (v KR je naopak zaveden systém CDMA), kterou v Pchjongjangu a SEZ Radžin-Sönböng vybudoval společný podnik North East Asia Telephone & Telecommunication s majoritním podílem thajské společnosti Loxley. In: Foster-Carter, A.: *North Korea: The Columbus complex*. Asia Times, 2. února 2008.

dalším bezpečnostním složkám. Odhadem se jednalo o 3000 uživatelů¹³⁴. V červnu 2004 však úřady v souvislosti s výbuchem na železniční stanici v Rjōngčchōnu všechny přístroje zkonfiskovaly a jejich používání bylo zakázáno.¹³⁵ V lednu 2008 pak společnost Orascom Telecom Holdings zveřejnila zprávu, že získala komerční licenci k provozování mobilní sítě v KLDŘ na 25 let.¹³⁶

10. října 2000, v den 55. výročí založení Korejské strany práce byla dokončena celostátní komunikační síť, tvořená optickým kabelem o kapacitě 2.5GB na páteřním vedení mezi centrem a jednotlivými provinciemi.¹³⁷ Tomu předcházelo propojení optického kabelu mezi KLDŘ a KR v rámci znovuootevření styčné kanceláře v Pchanmundžomu.¹³⁸ Ten byl později ještě doplněn kabelem mezi Munsanem a Kāsōngem vybudovaným pro pořádání videokonferencí rozdělených rodin.¹³⁹

Z hlediska regionální dopravy leží KLDŘ na strategické křižovatce mezi rozvinutými ekonomikami KR a Japonska a kontinentálními zdroji v ČLR a Rusku, což ji dává velký potenciál do budoucna. Silniční a železniční propojení skrz KLDŘ mezi Japonskem a jižní Koreou na jedné straně a Čínou, Ruskem a potažmo i Evropou na straně druhé by mnohem efektivněji a intenzivněji propojilo ekonomiky zmíněných zemí. Čína, KR i Rusko jsou tomuto plánu nakloněni. V této souvislosti je možné zmínit i probíhající budování dálnice podél východního pobřeží KR a 72 milionů USD, které Rusko nedávno investovalo do modernizace železničního spojení s KLDŘ¹⁴⁰. Přesto je zřejmé, že politický blok, který tomu brání bude dříve či později odstraněn a k tomuto propojení dojde. To si vyžádá obrovské investice, protože severokorejský železniční i silniční systém jsou v zoufalém stavu a bude nezbytné je od základů přebudovat.

¹³⁴ Mobilní telefon si teoreticky mohl poříditi i řadový občan. Cena přístroje a zaváděcího poplatku však činila cca 750 amerických dolarů, což množství potenciálních uživatelů značně redukovalo. In: Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 105.

¹³⁵ Podle neověřených zpráv bylo k iniciaci detonace na dálku použito mobilního telefonu.

¹³⁶ *Orascom Telecom Hldgs - First Mobile License in DPRK*. Reuters, 30. ledna 2008.

¹³⁷ *Peoples Korea March 2003*. In: http://www.vuw.ac.nz/~caplabtb/dprk/pyr5_1.html.

¹³⁸ Linka umožňuje současný přenos 300 telefonních, jedné televizní a pěti datových linek. In: *Inter-Korean fiber optic cable network linked*. The Korea Times, 11 August 2000.

¹³⁹ *Koreas lay fiber optic cables for video family reunions*. The Korea Times, 18. července 2005.

¹⁴⁰ Petrov, L.: *Russia lays new tracks in Korean ties*. The Asia Times. 5. března 2008.

Z dlouhodobé perspektivy skrývá toto propojení pro KLDR velký potenciál.

3.6. Shrnutí

Je zřejmé, že kritický stav ekonomiky byl hlavním důvodem, proč KLDR vystoupila ze své izolace, vpustila na své území mezinárodní humanitární organizace a začala přijímat humanitární a rozvojovou pomoc. To sice pomohlo zmírnit následky humanitární krize, ale nestačilo to na vybudování pevných základů zdravé ekonomiky, které by se neobešlo bez podstatných politických změn a pomoci mezinárodních finančních institucí. KLDR jednoduše nemá dostatek vlastních zdrojů k restrukturalizaci své průmyslové, energetické, dopravní ani zemědělské základny. Zlepšení ekonomické situace KLDR není možné bez vnitropolitické vůle a odhodlání zahájit a podporovat ekonomické a společenské reformy, bez vytvoření politicko-ekonomického rámce pro dlouhodobý ekonomický růst a bez navázání úzkých vztahů a zapojení se do globálních finančních a obchodních struktur.

KLDR v druhé polovině 90. let bezpochyby čelila dlouhodobě nepříznivým klimatickým podmínkám, ale je zřejmé, že spíše než nepřízeň počasí, jsou primární příčinou hladomoru a dlouhodobého nedostatku potravin hlavně strukturální problémy a chybná politická rozhodnutí.

4. Zahraniční politika KLDR

Vývoji zahraničních vztahů KLDR v devadesátých letech minulého století dominují zejména důsledky geopolitických změn po pádu komunismu a následná humanitární katastrofa, nukleární krize, formování vztahu k USA a rozvoj mezikorejské spolupráce. Mezinárodní obavy zároveň začal vzbuzovat severokorejský vývoj raket středního a dlouhého doletu, jaderný program, programy na výrobu chemických a biologických zbraní hromadného ničení a také konvenční armáda KLDR, která patří k největším na světě.

Klíčovým politickým problémem devadesátých let byl zejména severokorejský jaderný program, který KLDR zdůvodňuje nutností obrany proti USA a který na začátku 90. let ve Spojených státech vzbuzoval stále větší pozornost. V roce 1993 KLDR odstoupila od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, což odstartovalo první jadernou krizi. Ostrý spor s Clintonovou vládou přiletěl do Pchjŏngjangu urovnávat americký exprezident Carter. 8. července 1994, pouhý měsíc po svém setkání s Carterem a necelý měsíc před plánovaným vrcholným setkáním s jihokorejským prezidentem Kim Jŏng-samem, Kim Il-sŏng ve věku 82 let zemřel.

Významným materiálním úspěchem severokorejských diplomatů byla Rámcová dohoda se Spojenými státy v roce 1994, na jejímž základě bylo 31. března 1995 zástupci Japonska, Korejské republiky a Spojených států amerických založeno mezinárodní konsorcium *Korean Peninsula Energy Development Organization* (dále jen KEDO).¹⁴¹ KEDO se zavázalo vybudovat dva lehkovodní reaktory a zároveň dodávat 500 tisíc tun ropy ročně dokud nebude první z reaktorů uveden do provozu. To byla vítaná podpora v době, kdy dovoz ropy z Ruska klesl na minimum a nedostatek energie se stával vážným problémem.

Podle článku 2 Rámcové dohody z roku 1994 měly obě strany přistoupit k úplné normalizaci vzájemných politických a ekonomických vztahů. To zahrnovalo odstranění překážek ve vzájemném obchodu a investicích, otevření styčných kanceláří v Pchjŏngjangu a Washingtonu a nakonec povýšení bilaterálních vztahů na diplomatickou úroveň. V lednu 1995 Spojené státy sice zmírnily sankce, nicméně KLDR zůstala na seznamu států podporujících terorismus. Postoj Spojených států k závazkům vyplývajícím z Rámcové dohody byl vlažný neboť se všeobecně předpokládalo, že než dojde k jejich plnění severokorejský režim padne.¹⁴² Tento předpoklad se nenaplnil a režim přežil, navzdory ekonomickému pádu, přírodním katastrofám, neúrodě i smrti svého zakladatele.

¹⁴¹ *Agreement on the Establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization*. KEDO, 1995. Pro další informace o projektu viz www.kedo.org.

¹⁴² Beal, T.: *North Korea. The struggle against American power*. Pluto Press, London 2005, s.83.

V květu 1999 ministr obrany USA William Perry navštívil KLDR s návrhem na odzbrojení a o čtyři měsíce později Bill Clinton schválil uvolnění ekonomických sankcí vůči KLDR. Hned poté, 12. října byla zveřejněna tzv. Perryho zpráva,¹⁴³ která po delší době srozumitelně vytyčovala americkou politiku vůči KLDR. Perryho závěrem bylo, že USA by měly akceptovat postoje KLDR, pokračovat v realizaci Rámcové dohody, ale jednat s KLDR o jejím raketovém programu.

V roce 2002, po oznámení vlády KLDR, že provádí utajený program na obohacování uranu zahájila vláda USA kroky k odstoupení od Rámcové dohody. V rychlém sledu pak KEDO v listopadu rozhodlo o zastavení dodávek ropy dokud KLDR neprovede kroky k zastavení svého jaderného programu, KLDR v prosinci prohlásila, že kvůli zastavení dodávek ropy musí reaktivovat svoje jaderná zařízení za účelem výroby elektřiny a na začátku roku 2003 vyhostila inspektory IAEA, odstranila monitorovací zařízení a odstoupila od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní, podepsané v roce 1985. V polovině roku dokončila zpracování vyhořelých palivových článků a začala pracovat na výrobě jaderných zbraní.

Během této krize KLDR opakovaně požadovala přímá jednání se Spojenými státy. Ty ale trvaly na tom, že jakákoliv jednání se budou vést na multilaterální úrovni, se všemi zainteresovanými regionálními mocnostmi - ČLR, Ruskem, KR, a Japonskem. První kolo šestistranných jednání se konalo v srpnu 2003 v Pekingu a hlavním cílem bylo zastavení severokorejského jaderného programu. Na konci roku 2003 KEDO zastavila práce na projektu lehkovodních reaktorů. Rozhodnutím výkonné rady z května 2006 byl projekt výstavby reaktorů oficiálně ukončen.

V únoru 2005 vydala KLDR prohlášení o vlastnictví a výrobě jaderných zbraní a v listopadu 2005 odvolala účast na rozhovorech. V průběhu následujícího roku provedla test balistických raket a na začátku října 2006 oznámila, že provedla podzemní jaderný test. I když byl test posléze označen za neúspěšný, centrum zájmu šestistranných rozhovorů se od zabránění výrobě jaderných zbraní přesunul k nešíření

¹⁴³ Perry, W.J.: *Review of United States Policy Toward North Korea: Findings and Recommendations*. US Department of State, Washington, DC, 1999.

jaderných zbraní a zastavení jaderného programu jako takového. Poté souhlasila s návratem k jednáním která pokračovala pátým kolem v prosinci 2006.

Šestistranné rozhovory v Pekingu (ČLR, KR, KLDŘ, Rusko, Japonsko, USA)	
1. kolo	srpen 2003
2. kolo	únor 2004
3. kolo	červen 2004
4. kolo	červenec 2005
5. kolo	prosinec 2006
6. kolo	březen 2007

Situace ohledně jaderného programu opět uvízla na mrtvém bodě a výrazný posun nepřineslo ani poslední kolo šestistranných jednání, které se konalo v březnu 2007. Na základě výsledků posledních jednání KLDŘ zahájila uzavírání jaderného reaktoru v Jöngbjönu za dodávky ropy a kroky k normalizaci vztahů s USA.

4.1. Zahraniční vztahy a obchod

Navzdory oficiálně hlásané ideologii o soběstačnosti - *čučche*, udržuje a rozvíjí KLDŘ zahraničně obchodní vztahy s ostatními zeměmi. Výnosy zahraničního obchodu umožňují KLDŘ dovoz základních komodit, jako jsou potraviny, technologie, energie, které není schopna vyprodukovat sama. Otevření KLDŘ západním zemím a jižní Koreji bylo nepochybně vedeno potřebou získat průmyslové vybavení a moderní technologie, aby mohla modernizovat a nastartovat vlastní ekonomiku. Tento proces začala KLDŘ už v sedmdesátých letech masivní vlnou dovozu moderního strojního vybavení i kompletních investičních celků z Japonska a západní Evropy, aby dohnala zvyšující se náskok svého jižního souseda. Tento pokus se však nezdařil, protože KLDŘ nebyla schopna využít tento technický potenciál. Výsledkem bylo obrovské navýšení státního dluhu a zničená pověst u západních bank. V letech osmdesátých KLDŘ přijalo strategii zaměřenou na posílení spolupráce

s KR a rozvoj zahraničního obchodu. V roce 1984, vyhlášením výše zmíněného Zákona o společných podnicích (hapjõngpõp), KLR zahájila vstřícnou zahraniční politiku ve snaze nalákat zahraniční investory ze Západu, rozvinout ekonomické vztahy se zeměmi třetího světa a technickou spoluprací s průmyslovými zeměmi. Od roku 1986 také zahájila program zájezdů pro skupiny západních turistů.

Tyto snahy o dobré mezinárodní vztahy však byly často negovány počínáním severokorejských diplomatů. Od poloviny sedmdesátých let byl na ambasády vyvíjen nátlak, aby byly finančně soběstačné. Výsledkem byly desítky případů, kdy byli severokorejští diplomaté zadrženi při pašování alkoholu, cigaret, slonoviny, prodeji falešných amerických dolarů apod. Zejména ve Skandinávii v 80. letech dosáhla tato jejich činnost skandálních rozměrů.¹⁴⁴

Následkem tíživé ekonomické situace v devadesátých letech KLR třetinu svých zastupitelských úřadů uzavřela a naopak zvýšila počet zvláštních vojenských misí do afrických a asijských států např. do Konga, Íránu, Etiopie, Sýrie, Jemenu, Angoly Egypta a Pákistánu.¹⁴⁵ Po interkorejském summitu v roce 2000 se KLR snažila odstranit svůj izolacionistický obraz rozvíjením aktivit na diplomatické scéně. Souběžně s ekonomickými opatřeními v roce 2002 se KLR snažila zlepšit vztahy se státy EU a Japonskem, o čemž vypovídá i korejsko-japonský summit konaný v září 2002. Jen v letech 2000 až 2004 podnikl Kim Čõng-il dalších 12 vrcholných setkání, což je překvapivě vysoké číslo když si uvědomíme, že v letech 1994 až 1999 se Kim Čõng-il na vrcholné mezinárodní scéně neobjevil ani jednou.

¹⁴⁴ Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, 256-8.

¹⁴⁵ Eckert, Carter J. a spol.: *Dějiny Koreje*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2001, s. 324.

Tabulka < 17 >

Vrcholná setkání Kim Čong-ila (2000 - 2007)		
Rok	Měsíc	Setkání
2000	květen	Kim Čong-il - Jiang Zemin (Peking)
2000	červen	Kim Čong-il - Kim Te-džung (Pchjôngjang)
2000	červenec	Kim Čong-il - Putin (Pchjôngjang)
2001	leden	Kim Čong-il - Jiang Zemin (Peking)
2001	květen	Kim Čong-il - švédský prezident Persson (Pchjôngjang)
2001	srpen	Kim Čong-il - Putin (Moskva)
2001	září	Kim Čong-il - Jiang Zemin (Pchjôngjang)
2002	březen	Kim Čong-il - indonéský prezident Megawati (Pchjôngjang)
2002	květen	Kim Čong-il - vietnamský prezident Tran Duc Luong (Pchjôngjang)
2002	srpen	Kim Čong-il - Putin (Vladivostok)
2002	září	Kim Čong-il - japonský premiér Koizumi (Pchjôngjang)
2004	duben	Kim Čong-il - Jiang Zemin, Hu Jintao (Peking)
2004	duben	Kim Čong-il - japonský premiér Koizumi (Pchjôngjang)
2006	leden	Kim Čong-il - Hu Jintao (Peking)
2007	říjen	Kim Čong-il - No Mu-hjôn (Pchjôngjang)

Zdroj: denní tisk

Výsledkem těchto aktivit bylo, že KLDLDR v této době navázala diplomatické vztahy s 23 členskými zeměmi EU (kromě Francie a Estonska).

Záporná bilance zahraničního obchodu značí, že KLDLDR nevyváží v takové míře, aby byla schopna uhradit platby za dovoz. To znamená, že KLDLDR musí tento deficit financovat z jiných zdrojů. Podle odborníků je KLDLDR zapojena do ilegálních ekonomických aktivit, jako padělání amerických dolarů, obchod s drogami, prodej zbraní a vojenského materiálu.¹⁴⁶ To je také dalším z témat šestistranných rozhovorů a jednání se Spojenými státy. Situace KLDLDR je navíc ztížena mezinárodním embargem. 14. října 2006, několik dní po oznámení KLDLDR o provedení jaderného testu přijala Bezpečnostní rada OSN rezoluci 1718¹⁴⁷ zavazující členské státy OSN k širokým ekonomickým a diplomatickým sankcím proti KLDLDR.

Stejně jako interní statistická data potřebná k výpočtu HND či míry růstu ekonomiky KLDLDR data o zahraničním obchodu dlouhodobě nezveřejňuje. Ta jsou ale dostupná u jejích obchodních partnerů.

¹⁴⁶ Perl, R. F.: *Drug Trafficking and North Korea: Issues for U.S. Policy*. CRS Report for Congress. 5. prosince 2003.

¹⁴⁷ UN Security Council: *Resolution 1718 (2006)*. UN, 14. října 2006.

Shromažďováním informací o mezinárodním obchodu KLDR se zabývají mezinárodní organizace jako OSN, IMF a další instituce a samozřejmě i KR.¹⁴⁸ Klíčovými zahraničními i obchodními partnery KLDR jsou sousední země a regionální mocnosti - KR, ČLR, Japonsko, Rusko a Spojené státy. Kromě nich se podíváme i na vztahy s Evropskou unií, která sice nepatří hlavní hráče v regionu, ale výrazně se angažuje v humanitární pomoci a vzdělávacích programech.

Jedním z nejdůležitějších ekonomických partnerů KLDR je Čínská lidová republika. Pro ČLR i KLDR se jedná o nejdelší nepřerušovaný bilaterální vztah. Sdílejí společnou hranici, ideologii i osud rozdělené země. Tento vztah, který byl upevněn během korejské války je také pro obě země otázkou národní bezpečnosti. ČLR i nadále zůstává hlavním spojencem KLDR. Důvodem k tomu je strategický zájem ČLR, neboť KLDR slouží jako nárazníková zóna mezi Čínou a americkou armádou v KR a zároveň jako objekt zájmu, který odpoutává pozornost amerických a japonských sil v Pacifiku od armády ČLR. Zároveň je KLDR cílem čínských investic a obchodu. ČLR má na KLDR zdaleka největší politický i ekonomický vliv. Proto není náhodou, že ČLR se stala místem pro šestistranná jednání o severokorejském jaderném problému.

Od rozpadu Sovětského svazu je ČLR největším obchodním partnerem i dodavatelem hospodářské pomoci. Naproti tomu, jako exportní trh hraje KLDR jen minimální roli, stejně tak jako její export do ČLR. Stejně jako KR, nedodává ČLR hospodářskou pomoc do KLDR skrz agentury OSN (WFP, UNDP, UNICEF atd.), ale přímo, čímž získává silný politický prostředek k prosazování vlastní politiky vůči KLDR.

Hlavním čínským vývozním artiklem do KLDR je ropa a pohonné hmoty, elektrické přístroje, strojní zařízení, maso, plasty, automobily, železná ruda a ocel. Z KLDR naopak dováží minerály, tkané látky, mořské produkty, železo, ocel a dřevo. Stoupá také objem přímých čínských investic v KLDR, kterým na rozdíl od jihokorejských investic nestojí v cestě politické a ideologické překážky. Příkladem úspěšného investora

¹⁴⁸ Jihokorejská data o obchodu s KLDR se však poněkud liší, protože KR považuje tyto transakce za inter-korejský a nikoliv zahraniční obchod.

je firma Nanjing Panda, která v KĽDR v roce 2002 investovala 1,3 milionu USD do výroby televizorů. Dobře odhadla vzrůst poptávky po televizorech a po čtyřech letech její výrobky dominují místnímu trhu.¹⁴⁹ Jiná čínská společnost, Tianjin Digital, v roce 2005 investovala 650 000 USD do společného podniku na výrobu jízdních kol v Pchjōngjangu, s exkluzivním právem na výrobu v KĽDR na 20 let. Měsíc po otevření továrny ji navštívil sám Kim Čong-il.¹⁵⁰ Tento způsob dopravy má v KĽDR slibnou budoucnost.

Neméně důležitým partnerem je pro KĽDR Japonsko. Vztahy KĽDR s Japonskem jsou ambivalentní. Na jednu stranu je Japonsko, společně se Spojenými státy, v rámci severokorejské propagandy zobrazováno jako největší nepřítel a protijaponští partizáni, kteří bojovali po boku Kim Il-sōnga tvoří nejužší jádro mocenské elity, na druhou stranu je kromě KR Japonsko jediná země, kde existuje organizovaná pro-severokorejská lobby, v čele s Generální ligou Korejců žijících v Japonsku (*Čchongrjon*).

I když Japonsko a KĽDR nikdy nenavázali diplomatické vztahy, udržovali spolu obě země čilou obchodní výměnu. V devadesátých letech bylo Japonsko po Číně druhým největším obchodním partnerem KĽDR. I přesto, že japonská vláda během této dekády vyvíjela úsilí o normalizaci vzájemných vztahů, od roku 2002 se ekonomické vztahy s Japonskem rapidně zhoršily po napětí, které vyvolaly severokorejské raketové testy a jaderný program. Dalším příčinou zhoršení jsou únosy japonských občanů, které KĽDR prováděla v sedmdesátých a osmdesátých letech. Po dalších raketových testech v červenci 2006 a jaderném výbuchu v říjnu téhož roku, uvalilo Japonsko na KĽDR embargo, severokorejským lodím zamezilo přístup do japonských přístavů, export luxusního zboží do KĽDR postavila mimo zákon. Objem vzájemného obchodu se, jak můžeme vidět v tabulce <18>, následkem těchto opatření prudce snížil.

Tabulka < 18 >

<p>Japonsko - vzájemná obchodní bilance s KĽDR (1994 - 2007) (miliony USD)</p>

¹⁴⁹ Ting-I Tsai: *Filling North Korea's bare shelves*. The Asia Times. 10. ledna 2007.

¹⁵⁰ Ritter, P.: *Risky Business*. Time. 11. října 2007.

Rok	Import	Export	Celkový objem	Saldo
1994	328,313	171,092	499,405	-157,221
1995	338,073	253,798	591,871	-84,275
1996	290,745	226,480	517,225	-64,265
1997	301,796	178,942	480,738	-122,854
1998	219,489	175,137	394,626	-44,352
1999	202,564	147,839	350,403	-54,725
2000	256,891	206,760	463,651	-50,131
2001	225,618	1064,519	1290,140	838,901
2002	235,840	132,645	368,485	-103,195
2003	174,390	91,445	265,835	-82,945
2004	164,299	88,743	253,042	-75,556
2005	132,277	62,505	194,782	-69,772
2006	76,418	43,860	120,278	32,558

Zdroj: Nanto, 2007.

V letech 2001-2005 vzájemný obchod KLDŘ s Japonskem klesal, zatímco s Čínou, KR a Ruskem ve stejném období stoupal. Polovina japonského importu tvoří mořské produkty, dále pak elektrická zařízení, hliník atd. Hlavní japonskou exportní položkou pak jsou automobily, tkaniny, vlna, elektrická zařízení atd.

Japonsko bylo taktéž jedním z hlavních dárců humanitární pomoci KLDŘ. Objem pomoci odrážel momentální stav vzájemných vztahů. Dodávky byly zahájeny v letech 1995 a 1996 a jejich objem byl dočasně snížen podle politického napětí mezi oběma zeměmi. Pomoc byla zastavena na konci roku 2004 v souvislosti se sporem v otázce únosů. Mezi lety 1995 a 2004 Japonsko poskytlo KLDŘ potravinovou pomoc ve výši 1,2 milionu USD, většinou skrze WFP.¹⁵¹

V rámci rozhovorů o normalizaci vzájemných vztahů nabídlo Japonsko KLDŘ široký balík ekonomické pomoci jako kompenzaci za kolonizaci v letech 1910-1945 v údajné hodnotě 5-10 miliard USD.¹⁵² Kromě bezpečnostních rizik v podobě severokorejského raketového a jaderného programu, je překážkou v získání této podpory právě problém únosů, který v Japonsku vzbuzuje bouřlivé emoce. Japonsko také, společně s USA brání vstupu KLDŘ do mezinárodních finančních organizací (WTO, IMF atd.).

¹⁵¹ Manyin, M.: *Foreign Assistance to North Korea*. CRS Report for Congress. 26. května 2005.

¹⁵² Manyin, M.: *North Korea-Japan Relations: The Normalization Talks and the Compensation/Reparations Issue*. CRS Report for Congress.

Sovětský svaz byl spolu s ČLR hlavním politickým i ekonomickým spojencem KLTR po celou dobu studené války. Po rozpadu SSSR v roce 1991 se vztahy s nastupujícím Ruskem prudce ochladily a vzájemná obchodní výměna klesla na velmi nízkou úroveň kvůli ekonomické krizi, nesplacnému úvěru a změnám priorit ruské zahraniční politiky. Rusko začalo vyžadovat od KLTR platby v konvertibilních měnách a zároveň navázalo diplomatické styky s Korejskou republikou. Stejně jako ČLR má tak i Rusko přímý kontakt s KR i KLTR, což mu umožňuje vyvážený přístup k situaci na Korejském poloostrově. V roce 1998, kdy vrcholily vzájemné dobré vztahy s KLTR, dosahoval obchod s Ruskem 60 procent celkového objemu zahraničního obchodu KLTR.¹⁵³ Později pak Rusko na postu největšího obchodního partnera nahradila Čína. Měsíc po korejském summitu v červnu 2000 navštívil Pchjŏngjang ruský prezident Putin a jeden rok poté mu Kim Čöng-il návštěvu opětoval. Vzájemná obchodní bilance začala opět stoupat a vzájemné ekonomické vztahy začaly nabývat konkrétních podob. V roce 2002 provedli ruští odborníci průzkum 920 km dlouhé transkorejské železnice a diskutovali o plánech na její modernizaci. Rusko také investovalo do rekonstrukce železničního spojení aby se tak napojilo na průmyslovou zónu v Rajin-Sönbongu (viz kapitola o dopravní infrastruktuře). V roce 2007 dokončila společná komise revizi společné státní hranice. Tento pouhých 17km dlouhý úsek je pro Rusko strategickým faktorem v oblasti Dálného Východu. V prosinci 2006 Rusko údajně souhlasilo s odpisem velké části severokorejského dluhu ve výši 8 miliard USD, což také přispělo k oživení vzájemných vztahů. A ruská automobilka Kamaz v KLTR nedávno otevřela továrnu na výrobu nákladních automobilů Tchäbäksan 96.¹⁵⁴

Hlavní exportní položkou do KLTR jsou ropné produkty, dřevo, hnojiva, strojní vybavení, ocel atd. Zejména zvýšení objemu vývozu ropných produktů činí z Ruska v současnosti třetího největšího obchodního partnera KLTR. Stalo se tak poté, co byly zastaveny dodávky ropy z USA, KR a Japonska dojednávané v rámci šestistranných

¹⁵³ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. 8. dubna 2007.

¹⁵⁴ Petrov, L.: *Russia lays new tracks in Korean ties*. The Asia Times. 5. března 2008.

rozhovorů. Hlavní složkou ruského dovozu je pak pracovní síla, kterou tvoří severokorejští dřevorubci v sibiřských příhraničních lesích. Pro Rusko činí objem vzájemného obchodu s KLDR zanedbatelnou část jeho celkového obchodního salda, takže sankce OSN uvalené na KLDR mají na Rusko jen minimální vliv.

Největším politickým rivalem KLDR jsou bezesporu Spojené státy americké, se kterými KLDR dosud nenavázala diplomatické ani běžné obchodní styky. USA zařadily KLDR na seznam zemí podporujících terorismus a na základě toho na KLDR uvalily široké ekonomické sankce. Severokorejská aktiva v amerických bankách zůstávají od června 2000 zablokována. KLDR je jednou z nejpřísněji omezených zemí co se týče možností exportu amerického zboží.¹⁵⁵ Nicméně tyto sankce jsou jednostranné a mnoho zemí se obchodu s KLDR nebrání.

S nástupem George Bushe do Bílého domu v lednu 2001 dochází k zásadní změně v přístupu USA ke KLDR. V říjnu 2002, krátce po svém nástupu na prezidentský post, obvinil George Bush KLDR z toho, že provádí tajný jaderný program na obohacování uranu a porušuje tím Rámcovou dohodu i Smlouvu o nešíření jaderných zbraní. Na novou konfrontační politiku Bushovy administrativy a také na americký vpád do Iráku bylo severokorejské vedení nuceno reagovat a přenést pozornost od právě probíhajících ekonomických reforem zpět k strategickému zájmu o národní bezpečnost, tedy k jejímu jadernému programu.

Když korejská strana při jednání v říjnu 2003 s americkým vyjednávačem Jamesem Kellym v Pchjongjangu připustila, že takový program existuje, Spojené státy zastavily dodávky ropy, které KLDR dostávala na základě Rámcové dohody z roku 1994, která byla do té doby základním kamenem korejsko-amerických vztahů.

Nově nastupující Bushova vláda ve svém přístupu ke KLDR zahájila, na rozdíl od předcházející vlády Clintonovy, mnohem více konfrontační politiku. Tento nový přístup ochromil jak korejsko-korejské vztahy, které se slibně rozvíjely po historickém summitu v roce 2000, tak

¹⁵⁵ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. 8. dubna 2007, s. 24.

i spolupráci s Japonskem, čerstvě navázanou po zářijové návštěvě japonského premiéra Koizumiho v Pchjongjangu. Navíc to bylo v citlivém období, kdy se KLDR soustředila spíše na zvládnutí bouřlivých proměn ve vlastní ekonomice, které přinesly *ekonomická opatření* v červnu 2002.

Vzájemný obchod mezi USA a KLDR je velmi omezený. V roce 2004, například, dovezly Spojené státy z KLDR organické chemikálie za 1,5 milionu USD a tkané látky v hodnotě 77 tisíc USD. V roce 2006 pak exportovaly do KLDR knihy a časopisy za 3 tisíce USD a dovoz v témže roce se rovnal nule. Přesto se USA řadí k největším podporovatelům KLDR. Jak můžeme vidět v tabulce <19>, v letech 1996 - 2004 poskytly Spojené státy KLDR pomoc v celkové hodnotě více než jedné miliardy USD. Jednalo se především o potravinovou pomoc, dodávky ropy a léky. Zajímavostí je fakt, že zhruba třetina celkové částky americké pomoci KLDR, 350 milionů USD, bylo poskytnuto právě v období let 2001 a 2002, kdy se vzájemné vztahy s KLDR rapidně zhoršily.

Tabulka < 19 >

Podpora USA severní Koreji (1995 - 2004) (tuny, miliony USD)					
Kalendářní (KR), nebo fiskální rok (FR)	Potravinová pomoc (FR)		Pomoc v rámci KEDO (KR)	Zdravotní cká pomoc (FR)	Celkem
	Tuny	Hodnota			
1995	0	0,0	9,5	0,2	9,7
1996	19 500	8,3	22,0	0,0	30,3
1997	177 000	52,4	25,0	5,0	82,4
1998	200 000	72,9	50,0	0,0	122,9
1999	695 000	222,1	65,1	0,0	287,2
2000	265 000	74,3	64,4	0,0	138,7
2001	350 000	102,8	74,9	0,0	177,6
2002	207 000	82,4	90,5	0,0	172,9
2003	40 200	25,5	2,3	0,0	27,8

2004	110 000	52,8	0,0	0,1	52,9
Celkem	2 086 694	710,0	403,7	5,3	1 102,4

Zdroj: Manyin, 2006.

Ekonomická pomoc a obchodní sankce jsou kromě doktríny o nešíření jaderných zbraní, diplomatické izolace a hrozby preventivního útoku, jedněmi z hlavních pák, které USA při vyjednání s KLDR používají.¹⁵⁶ Kromě toho USA blokují vstup KLDR do mezinárodních finančních institucí, jako jsou Světová banka, IMF a Asijská rozvojová banka, které by mohly být zdrojem financí pro transformaci severokorejské ekonomiky.

Používáním svého jaderného potenciálu jako účinného argumentu při jednání se Spojenými státy si KLDR na jednu stranu úspěšně zajišťuje nemalou ekonomickou pomoc postačující k přežití režimu, na druhou stranu tím však ztrácí možnost zlepšení vztahů s vnějším světem, včetně Spojených států samotných, a zároveň možnost účinně se zapojit do globálního ekonomického světa. Tato strategie byla zvláště zřetelná při první jaderné krizi a podepsání Rámcové dohody v roce 1994. S nástupem George Bushe se však záměr americké politiky vůči KLDR změnil z denuklearizace na změnu režimu na což KLDR reagovala - v rámci své vyjednávací strategie logicky - dalším kolem jaderného vyhrožování.

Z výše uvedeného je zřetelné, že politika severokorejského vedení se opírá o dva hlavní zájmy, a sice národní bezpečnost (jinými slovy zachování stávajícího režimu) na straně jedné a ekonomický chod hospodářství na straně druhé¹⁵⁷. Tyto dva politické cíle jsou ale v ostrém protikladu. Vývoj a držení jaderných zbraní sice zajišťuje KLDR dobrou pozici při vyjednávání s USA a dalšími mocnostmi a dostatek ekonomické podpory pro udržení stávajícího režimu, zároveň ale účinně brání hospodářskému rozvoji zdevastované severokorejské ekonomiky, která bude pro svou obnovu nutně potřebovat financování ze zahraničí.

¹⁵⁶ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. Aktualizace 18. dubna 2007, s. 2.

¹⁵⁷ Paik rozlišuje mezi „národní bezpečností“, která se zabývá ohrožením zvenčí a „systémovou bezpečností“, která se týká ohrožení systému zevnitř - např. ekonomická, nebo sociální nestabilita uvnitř země. In: Yun, Philip V., Gi-wook Shin (ed.): *North Korea: 2005 and beyond*. The Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center (Shorenstein APARC), Stanford 2006.

Současná politika severokorejského vedení, s jaderným arzenálem jako hlavním triumfem však izoluje zemi od mezinárodního společenství, což je jednou z hlavních překážek ekonomického rozvoje.

Výraznější spolupráce mezi Evropskou unií (dále jen EU) a KLDR se datuje od roku 1995, kdy se EU zapojila do mezinárodní humanitní pomoci o kterou KLDR požádala. Od té doby EU udržuje vůči KLDR stabilní politiku, zaměřenou na humanitární pomoc a rozvoj. Od září 1997, kdy se EU stala členem, poskytovala pomoc i v rámci KEDO, až do formálního ukončení tohoto projektu v květnu 2006.

Na základě usnesení z 9. října a 20. listopadu 2000 se Evropská rada rozhodla výrazně navýšit pomoc KLDR, zejména ve formě technické spolupráce, podpory korejského exportu, humanitární a potravinové pomoci a svého příspěvku KEDU. V květnu 2001 proběhla v Pchjŏngjangu vrcholná návštěva zástupců EU. V únoru následujícího roku přijala EU strategii pro KLDR.

Základem této strategie je podporovat dlouhodobě udržitelný růst a zapojení KLDR do mezinárodní ekonomiky, podporovat korejsko-korejskou spolupráci a pokračovat v poskytování naléhavé potravinové a zdravotnické pomoci. Prioritami této strategie jsou, zaprvé, institucionální podpora klíčových institucí KLDR a budování kapacit pro přípravu plánu budoucího rozvoje. Zadruhé, dlouhodobý rozvoj a užití přírodních zdrojů, které zajistí ekonomickou a sociální obnovu KLDR a zároveň zlepší ochranu životního prostředí. Třetí prioritou je pak rozvoj venkova, zvyšování zemědělské produkce, zamezování eroze a zalesňování.¹⁵⁸ Od roku 1997 poskytla Evropská komise KLDR humanitární pomoc v hodnotě více než 122 milionů EUR¹⁵⁹, ať už přímo, nebo skrze partnerské a či humanitární organizace.

Souběžně s tím EU rozvíjí činnost zaměřenou na posilování důležitých státních institucí. Formou vzdělávacích programů a kurzů se snaží zvyšovat informovanost ministerských a jiných úředníků. Přitom se

¹⁵⁸ *The EC - Democratic People's Republic of Korea (DPRK). Country Strategy Paper 2001 - 2004.*

¹⁵⁹ North Korea: Commission earmarks € 2 million emergency response to flood victims. Brussels, 28. srpna 2007.

zaměřuje na oblasti fungování mezinárodních financí, a obchodu, ekonomické vztahy a principy ekonomického rozvoje. Velká Británie, Švédsko, Německo, Itálie a další země připravují krátkodobé programy v podobě jazykových kurzů, studentských výměnných programů, kurzů agro-managementu a makroekonomie.¹⁶⁰

I když se EU neúčastní šestistranných rozhovorů, ani nepatří mezi klíčové regionální politické hráče, je jedním z nejvýznamnějších poskytovatelů humanitární pomoci KLTR. Od poloviny devadesátých let uplatňuje vůči KLTR stabilní otevřenou politiku zaměřenou na pomoc a rozvoj. Většina členských zemí EU již s KLTR navázala diplomatické vztahy a podporuje vzájemné obchodní a ekonomické vztahy s KLTR.

4.2. Mezikorejské vztahy

Mezikorejské vztahy se začaly intenzivněji vyvíjet v polovině 80. let. Jednání o spolupřátání Letních olympijských her 1988 ale skončila neúspěchem a před jejich konáním způsobilo zvýšené napětí na Korejském poloostrově odpálení letadla Korean Air severokorejskými agenty nad Andamanským mořem.¹⁶¹ Na základě toho pak 20. ledna 1988 zařadily Spojené státy KLTR na seznam států podporujících terorismus.

V roce 1989 byly obnoveny mezikorejské rozhovory. Jejich tehdejší náplní byly zejména oboustranné plány sjednocení Koreje. Zástupci Červeného kříže obou stran pak jednali o setkání rozdělených rodin, o sportovní a kulturní spolupráci, avšak neúspěšně. Na začátku září 1990 se v Soulu konalo první kolo korejsko-korejských rozhovorů na úrovni předsedů vlád. 17. září 1991 se KLTR a KR současně staly členy Organizace spojených národů. KLTR se tomu dlouhá léta bránila s tím, že tento krok je překážkou sjednocení, získala tím ale stálé zastoupení v sídle OSN v New Yorku. Při pátém kole rozhovorů předsedové obou

¹⁶⁰ *The EC - Democratic People's Republic of Korea (DPRK). Country Strategy Paper 2001 - 2004.*

¹⁶¹ Let číslo 858 společnosti Korean Air Lines explodoval 29. listopadu 1987 poblíž Myanmaru. Všech 115 cestujících na palubě zahynulo.

vlád podepsali Dohodu o usmíření, neútočení, vzájemné výměně a spolupráci mezi Severem a Jihem, kde se mimo jiné zavázaly, že budou nadále respektovat své politické a společenské systémy; usilovat o podepsání mírové smlouvy a zřeknou se ozbrojené síly. Prezident KR Ro Tchä-u rozvinul úspěšnou politiku vůči KLTR, zvanou *Nordpolitik* (podle vzoru Ostpolitik uplatňovanou Německou spolkovou republikou vůči NDR) a normalizoval vztahy s postkomunistickými zeměmi.¹⁶²

Korejsko-korejské vztahy se za vlády jihokorejského prezidenta Kim Jong-sama zlepšily po souhlasu KR, že bude financovat stavbu lehkovodních reaktorů v rámci KEDO. Jeho popularita však poklesla po rozhodnutí vlády dodat KLTR 150 tisíc tun rýže¹⁶³, v rámci humanitární pomoci.

V prosinci 1997 byl v KR zvolen prezidentem Kim Tä-džung, který vůči KLTR vytyčil vstřícnou *politiku slunečního svitu*, prosazující postupnou, mírovou a konsensuální ekonomickou integraci. Jak vojenský konflikt, tak náhlý pád severokorejského režimu byl pro KR považován za devastující.¹⁶⁴ Mezitím Kim Čöng-il dokončil proces převzetí moci po svém otci. v říjnu 1997 byl jmenován generálním tajemníkem KSP a v září 1998 ho NLS potvrdilo ve funkci předsedy Výboru národní obrany jako *nejvyššího postu v zemi* a současně s tím schválilo novou, tzv. *Socialistickou ústavu*.

Rok 1998 byl rokem prvních výsledků Kim Tä-džungovy *sluneční politiky* - v červnu jihokorejský průmyslník Čöng Ču-jöng, zakladatel firmy Hyundai, dosáhl dohody o otevření turistické trasy mezi KLTR a KR v oblasti Kŭmgangsan.¹⁶⁵ A už 18. listopadu dopluli první jihokorejští turisté na lodi Hyundai k pobřeží KLTR a navštívili legendární pohoří Kŭmgang.

K vážnému konfliktu mezi KR a KLTR došlo v červnu 1999, kdy severokorejská vojenská plavidla narušila tzv. námořní hraniční linii, kterou KLTR neuznává. Po zahájení palby byla jedna severokorejská loď

¹⁶² Eckert, Carter J. a spol.: *Dějiny Koreje*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2001, s.310.

¹⁶³ (ibid.: 317).

¹⁶⁴ *Sunshine policy still valid: Kim Dae-jung*. Nihon Keizai Shinbun, 26. března 2004.

¹⁶⁵ Při té příležitosti předal KLTR stádo 501 kusů hovězího dobytka a další materiální pomoc.

potopena a pět těžce poškozeno. K dalšímu incidentu došlo v horách Kūmgang, kde byla zatčena jihokorejská občanka za nabádání průvodkyně k emigraci.

Jádrem Kim Tä-džungovy sluneční politiky bylo uvolnění konfrontačního napětí, oddělování politických a ekonomických otázek a snaha pomoci KLRD zlepšit její vztahy s partnery na mezinárodněpolitické scéně.¹⁶⁶ Jejím cílem byla mírová spolupráce a usmíření jako předehra budoucího sjednocení. Od jejího vyhlášení v roce 1998 došlo těsnějším politickým kontaktům a v závěru Kim Tä-džungova prezidentského období vyvrcholila v roce 2000 summitem v Pchjōngjangu, kde se Kim Tä-džung setkal s Kim Čōng-ilem. Tato politika také hrála klíčovou roli pro výše zmíněné jihokorejské ekonomické projekty. Samotný summit nepřinesl mnoho konkrétních výsledků, ale měl velkou symbolickou hodnotu, neboť šlo o první setkání prezidentů obou Korejí.

Kim Tä-džungovu *Sluneční politiku* jeho nástupce, Ro Mu-hjōn, přejmenoval na *Politiku rozvoje, míru a prosperity* a v podstatě pokračoval ve stejném duchu ve sbližování se severem. Během jeho vlády se dále rozvíjely ekonomické vztahy a vzájemný obchod, bylo dokončeno vlakové i silniční propojení KLRD a KR a zároveň pokračovala, odpůrci doma i v zahraničí často kritizovaná, finanční i materiální pomoc. Také on završil své prezidentské období setkáním s Kim Čōng-ilem na tří denním korejsko-korejském summitu v Pchjōngjangu v říjnu 2007. Ani toto druhé setkání na nejvyšší úrovni nepřineslo žádný průlom a bylo spíše závěrečnou tečkou za touto otevřenou a vztřícnou politikou vůči KLRD.

Až do roku 1988 neexistovaly mezi KLRD a KR žádné obchodní vztahy. Inter-korejský obchod začal v roce 1989, když zakladatel firmy Hyundai Čōng Ču-jōng navštívil svoje rodiště v KLRD a vrátil se s obchodními a investičními plány. Vzájemný obchod rychle rostl po vyhlášení Kim Tä-džungovy *sluneční politiky*, kdy se začaly rozšiřovat společné podniky a další formy ekonomické spolupráce. V roce 1998, kdy

¹⁶⁶ Eckert, Carter J. a spol.: *Dějiny Koreje*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2001, s.317.

jihokorejská ekonomika čelila vážné finanční krizi, klesl vzájemný obchod na 222 milionů USD a severokorejský export dokonce převýšil import z KR o 37 milionů USD.

Vzájemná obchodní bilance ale začala vzápětí růst. V srpnu 2000 se zástupci obou Korejí dohodli na zastavení vzájemného ideologického a propagandistického působení.¹⁶⁷ Při vzájemných ekonomických jednáních 10. listopadu téhož roku se zároveň dohodli na vytvoření společné měny.¹⁶⁸ Spíše než o fyzické peníze se jde o jednotku pro kalkulace vzájemných úhrad. Tato měna umožní inter-korejský obchod a investice bez použití amerických dolarů, posílí možnosti Soulu kontrolovat mezikorejskou ekonomickou spolupráci.

V roce 2002 dosáhl severokorejský dovoz 370 milionů USD, zatímco vývoz do KR 272 milionů dolarů. V roce 2005 došlo ve srovnání s rokem 2004 k navýšení celkového obratu obchodní výměny o 52 % (1 055 mil. USD), navýšení importu o 32 % (340 mil. USD) a navýšení exportu o 63 % (715 mil. USD).¹⁶⁹ Na tomto navýšení se podílí zejména rozvoj činnosti v industriální zóně v Käsöngu.

Z Korejské republiky směřuje do KLDŘ zejména rýže, hnojiva a textil určený k dalšímu zpracování. KLDŘ do KR vyváží především zemědělské a mořské produkty, textil, zinek a další kovy atd. Mezikorejský obchod je vzhledem k historickým okolnostem ve větší míře než ostatní zahraniční obchod KLDŘ závislý na neekonomických faktorech. Korejská republika je druhým největším obchodním partnerem KLDŘ a největším dárcem humanitární a rozvojové pomoci. Nekomerční transfery zemědělských produktů, umělých hnojiv, textilu, strojů a dopravních zařízení pro obnovené vlakové spojení představují 80 procent z celkového dovozu zboží z Korejské republiky.¹⁷⁰ V červnu 2005 rozhodlo prezidium Nejvyššího lidového shromáždění KLDŘ rozšířit a zreorganizovat Národní federaci pro ekonomickou spolupráci (National

¹⁶⁷ *North and South Korean media agree to stop slander.* Korea Times, 13. srpna 2000.

¹⁶⁸ *Joint currency will offer both Koreas control.* The Asia Times, 14. listopadu 2000.

¹⁶⁹ Velvyslanectví České republiky v Korejské lidově demokratické republice: *Korejská lidově demokratická republika 2006.*

¹⁷⁰ Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2003/04.* Korea Institute for International economic policy. Seoul 2004.

Economic Cooperation Federation) - agenturu zodpovědnou za ekonomické vztahy s KR, aby vznikl Výbor pro národní ekonomickou spolupráci (National Economic Cooperation Association).¹⁷¹ Jako vstřícný krok pak vláda KR provedla řadu jednostraných kroků, jako například repatriaci prokomunistických Severokorejců¹⁷², kteří byli dlouhodobě vězněni v Korejské republice. Měsíc na to byl vydán nový zákon o interkorejské ekonomické spolupráci.

Jednou z hlavních překážek rozvoje mezikorejského obchodu je jejich ideologická rozdílnost, která přímo ohrožuje podstatu severokorejského režimu. Jedním z pilířů státní legitimacy KLDR je právě existence Korejské republiky, „zbědované země pod nadvládou amerických imperialistů.“ Cokoliv co ukazuje, či naznačuje jihokorejský blahobyt je nebezpečnou výzvou pro loajalitu obyvatel KLDR a režim si toho je plně vědom. To brání otevřenější spolupráci s KR, ke které KLDR přistupuje jen v případech, kdy to neohrožuje její zájmy, nebo když je KR oslabená (summit v r. 2000 po ekonomické krizi a zásahu IMF na konci roku 1997).

Ekonomické vztahy jsou hlavní platformou pro otevřenou spolupráci KR a KLDR. KR je, v obavě z ekonomických následků případného zhroucení severokorejského režimu, zastáncem politiky tzv. *měkkého přistání* (soft landing), jejímž cílem je obnova severokorejské ekonomiky souběžně s postupnými ekonomickými a politickými reformami v KLDR. Proto k řešení politických a ekonomických otázek týkajících se KLDR přistupuje odděleně - ekonomickou spolupráci řeší na přímo, mezikorejskou spoluprací, zatímco politické otázky, zejména problém s jaderným programem řeší na multilaterální úrovni v rámci šestistranných rozhovorů.

4.3. Shrnutí

Od začátku 90. let měla KLDR štěstí, že se nikdo nepokusil využít

¹⁷¹ Ministerstvo sjednocení KR: *Changes in North Korea for the Past Five Years*. Söul 2005.

¹⁷² *NK's long term prisoners in the South welcome repatriation*. Yonhap News Agency, Seoul 30. června 2000.

hospodářského oslabení či období hladomoru ke svržení režimu, nebo systematické podpoře disentu uvnitř země. Především KR se bojí demokratických změn uvnitř KLCDR, které by způsobily pád režimu zevnitř - implozi, jako tomu bylo v případě NDR. Svědčí to také o tom, že všem zainteresovaným zemím vyhovuje status quo a nechtějí narušovat křehkou vojenskou a politickou rovnováhu v regionu. Okolní státy jsou připraveny podporovat stávající režim a jeho vůdce i za cenu porušování lidských práv, aby tak zabránily exodu uprchlíků a s ním souvisejících problémů. Svoji roli tu hraje i rivalita mezi ČLR a USA. Sjednocená Korea bude pravděpodobně proamerická. ČLR proto pravděpodobně trpí severokorejský jaderný program a zároveň je připravena podržet KLCDR, zejména svojí potravinovou pomocí, jako nárazníkovou zónu proti americkému vlivu.

Ekonomická opatření, standardní úroda, potravinová pomoc a zvyšující se objem obchodu s ČLR a KR v posledních letech umožnila KLCDR překonat schodek mezi produkcí potravin a základními potřebami obyvatelstva. Úbytek dárců související s nukleárním programem a také „konkurenční“ krize, například v Africe i jinde ve světě způsobil celkové snížení objemu humanitární pomoci. Dalším faktorem jsou i sankce uvalené ze strany OSN a USA. Americké sankce však mají velmi omezený vliv, protože vzájemná obchodní bilance mezi KLCDR a USA je minimální a navíc se může obrátit na jiné země.

KLCDR má široké obchodní styky s ČLR a KR a v omezeném měřítku s Ruskem a Japonskem. Kvůli absenci standardních obchodních vztahů dosahuje schodek obchodní bilance KLCDR přibližně 1,8 miliardy USD¹⁷³ ročně. Tento schodek kryje zejména zahraniční pomocí, zahraničními investicemi a také různými pochybnými aktivitami, jako je prodej zbraní, výroba a distribuce drog, falšování značkového zboží a pravděpodobně i paděláním peněz.

I přes současný tristní stav má severokorejská ekonomika určitou atraktivitu. Nabízí vysoce gramotnou pracovní sílu s polovičním platem

¹⁷³ Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. Aktualizace 18. dubna 2007.

oproti Číně; poměrně bohaté surovinové zdroje, včetně uhlí, železné rudy a zlata a prakticky žádnou konkurenci. Je zřejmé, že segmentace budoucího trhu v KLDR už začala a vhodně zvolená investice může v současnosti, i přes poměrně vysoké ekonomické i politické riziko, do budoucna zajistit dominantní postavení na severokorejském trhu. Čínské podnikatelské subjekty mají v tomto nespornou výhodu, protože jejich vstup do ekonomického prostoru KLDR politicky nejméně komplikovaný. Vstupu jihokorejských a japonských firem bude muset předcházet politické urovnání a normalizace vzájemných vztahů mezi KR, Japonskem a KLDR.

Platformou pro řešení této otázky by se mohly stát šestistranné rozhovory. Současnou překážkou v šestistranných rozhovorech jsou především rozdíly ve vnímání severokorejského jaderného problému. Zatímco pro USA je klíčové nešíření jaderných technologií a „boj proti terorismu“ a proto vnímají severní Koreu jako ohrožení, Čína a jižní Korea se soustředí na ekonomickou stabilitu v regionu a mají tak zájem na postupné transformaci a integraci KLDR.

Vyjednávací strategie KLDR, nejen v rámci šestistranných rozhovorů, je jedním z klíčových faktorů dosavadního setrvání tohoto režimu při životě. Stejně zručně, jako v šedesátých letech využívala sovětsko-čínské roztržky k vlastnímu prospěchu a materiální pomoci od obou stran, využívá dnes KLDR naplno svého jaderného programu podobným způsobem vůči Spojeným státům a KR. KLDR se chová provokativně v obdobích vzrůstajícího napětí, kdy je její situace na mezinárodním poli nepříznivá. Severokorejské vedení chápe tyto napjaté momenty jako nejvýhodnější k tomu, aby strhlo pozornost mezinárodního společenství a nutně vyvolalo zájem Spojených států.¹⁷⁴ Protože Spojené státy nemohou použít preventivního útoku a zároveň KR (a pravděpodobně i Čína) bude pokračovat v ekonomické podpoře KLDR a více či méně otevřené politice vůči stávajícímu severokorejskému režimu, jsou USA nuceny přijmout status quo.

¹⁷⁴ Yun, Philip V., Gi-wook Shin (ed.): *North Korea: 2005 and beyond*. The Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center (Shorenstein APARC), Stanford 2006, s. 42.

Ekonomická pomoc v podobě dodávek ropy a potravin, normalizace vztahů, nabídky vzájemných obchodních smluv, zůstává však, kromě dalších restriktivních opatření (sankcí, vojenského nátlaku, kontroly severokorejských lodí atd.) v rámci šestistranných rozhovorů jedním z hlavních vyjednávacích pák při snaze přimět KLDR k zastavení jaderného programu.

5. Závěr

Navzdory očekáváním na počátku 90. let režim pod vedením dynastie Kimů přežil. Nezlomil jej ani největší hladomor od dob Maova *Skoku vpřed*, ani desetiletí mezinárodní izolace a ekonomických sankcí. Tajemství úspěchu spočívá v tom, že vedení KLDR vládne v zájmu svého přežití, bez ohledu na utrpení vlastních občanů.

Jako celek procházela ekonomika KLDR dlouhodobou strukturální krizí, která měla kořeny už v 60. letech kdy nedošlo k přechodu od těžkého k lehkému průmyslu, decentralizaci řízení, liberalizaci a modernizaci infrastruktury. Stalinistická strategie s důrazem na těžký průmysl a mobilizaci mas, kterou Kim Il-sŏng úspěšně použil pro obnovu válkou zničené země přestala v další fázi fungovat. Jeho pokyn rozvíjet zemědělství, lehký průmysl a zahraniční obchod přišel - po třiceti letech - příliš pozdě. Struktura ekonomiky byla nevyvážená a celá odvětví ekonomiky dlouhodobě zaostávala. Tato vleklá krize dostoupila vrcholu na začátku 90. let minulého století.

Vlivem prudkých změn politicko-ekonomické situace jak v regionu, tak na vnitrostátní scéně a řetězcem přírodních katastrof nastal v polovině 90. let ekonomický kolaps, provázený hladomorem a humanitární krizí. Smrt milovaného vůdce Kim Il-sŏnga pak podle mnohých pozorovatelů předznamenávala blížký pád režimu. Kim Čŏng-ilovi se ale podařilo zkonsolidovat moc a udržet režim při životě.

5.1. Současné trendy a změny

Stěžejním procesem, který momentálně probíhá v KLDR jsou rozsáhlé sociální změny nastartované během první poloviny 90. let. Velká pozornost mezinárodní veřejnosti vzbudila humanitární krize samotná, zatímco sociální dynamika, kterou to vyvolalo zůstává spíše nepovšimnuta. Následkem ekonomických potíží se zhroutil veřejný distribuční systém - jeden z pilířů severokorejské ekonomiky a stát už tak nebyl nadále schopen zajišťovat základní obživu pro své občany. Selhání centrální distribuce v kombinaci s několika po sobě jdoucími lety extrémních klimatických výkyvů (záplavy, sucho) vedlo ke spontánnímu posílení trhu a tržních mechanismů, jejichž relikty v podobě zemědělských tržišť byly trpěny a přežily i v tak nepříznivém prostředí, jakým je rigidní stalinistický režim v KLDR. Trh, po dlouhé době, nabízí občanům KLDR nejen možnost volby v jejich životě, ale umožňuje uspokojit i jiné než základní potravinové potřeby. Ruku v ruce s tím došlo i k rehabilitaci peněz, jako prostředku směny a principu zisku jako hlavního zdroje obživy. Tyto pomalé, ale fundamentální a nevratné změny v ekonomickém myšlení občanů KLDR budou mít zásadní vliv na budoucí vývoj severokorejské společnosti i hospodářský systém země jako takový bez ohledu na to, jakým směrem se vydá. Celý tento proces je unikátní i v tom, že na rozdíl od Číny, Sovětského svazu a ostatních postkomunistických zemí, nejsou změny takového rozsahu nařizovány zhora, ale dochází k nim samovolně na nejnižší úrovni, přirozenou *erozí* plánovaného hospodářského systému. Stinnou stránkou tohoto samovolného rozpadu je utrpení a škody, ke kterým to od konce korejské války vedlo.

Jedním ze zajímavých aspektů tohoto procesu jsou například významné posuny v postavení žen a jejich roli v silně patriarchální severokorejské společnosti. Distribuce přidělových lístků na pracovišti, podmíněná pravidelnou docházkou, i když podnik, či továrna nefunguje způsobila, že většina mužů zůstala závislá na přidělovém systému i za situace, kdy tento systém už nezajišťoval minimum potřebné pro obživu, nebo nefungoval vůbec. To vedlo k tomu, že se zodpovědnost za obživu přesunula na ženy (Lankov odhaduje, že 30% žen v KLDR jsou ženy

v domácnosti), které se začaly ve velké míře zabývat soukromým obchodováním na zemědělských trzích.¹⁷⁵ Dalším následkem tohoto bouřlivého období je i tendence k rozpadu rodin. Stejně jako ekonomická krize v KR v roce 1998, vyústila změna ve způsobu obživy a nový životní styl ve zvýšenou rozvodovost¹⁷⁶ a neochotu žen vdávat se a mít děti. I když není zatím jasné, zda se jedná o změny trvalé, tradičně silná autorita mužů ve společnosti je v současnosti oslabena.

Dalším významným faktorem, který pomalu, ale neodvratně podemílá současný režim je příliv informací o vnějším světě, které jsou ve stále větším rozporu s oficiální propagandou. Příčinou je zejména zvýšená prostupnost hranice s ČLR a zvýšenému množství cizinců, kteří se po území KLCDR měli možnost pohybovat během humanitární katastrofě v polovině devadesátých let. Povědomí o rozvinutém hospodářství a blahobytu v ČLR, KR získávají buď přímo z vlastních zkušeností při ilegálních přechodech do ČLR, od svých příbuzných, kteří se rozhodli k emigraci apod. Napomohlo tomu i rozšíření levných VHS a DVD přehrávačů z Číny. Díky jazykové přístupnosti je velmi populární sledování jihokorejských filmů a nekonečné seriály, dostupné na discích a kazetách. Severokorejci jsou tak konfrontováni s obrazy jižní části poloostrova které ukazují, že jižní Korea není chudá, imperialisty ovládaná země, ale bohatá a prosperující společnost.

5.2. Současné priority vedení KLCDR

Důraz KLCDR na zbrojní průmysl společně s prosazováním politiky *songun* má negativní dopad na rozvoj ekonomiky KLCDR. Na druhou stranu, ekonomickými opatřeními z roku 2002 zahájila KLCDR postupné

¹⁷⁵ Jung Kyungja, Dalton, B.: *Rhetoric Versus Reality for the Women of North Korea: Mothers of the Revolution*. In: *Asian Survey*, September/October 2006, Vol. 46, No. 5, ss. 741–760.

¹⁷⁶ Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007, s. 326.

změny ekonomického systému k decentralizaci a zavedení tržních prvků. Doposud podniknuté, jednotlivé reformní kroky mají ale omezenou působnost a jsou nedostatečné pro obnovu severokorejské ekonomiky.

Nejbližší budoucnost ekonomického vývoje KLDR tak bude určována interakcí mezi upřednostňováním zbrojního (tedy hlavně těžkého) průmyslu a politikou otevřených dveří, upřednostňující rozvoj techniky a modernizací ekonomického řízení.¹⁷⁷ Vnitřní rozpor těchto rozdílných, ale společně prosazovaných postojů, nepřináší pro ekonomiku KLDR právě pozitivní vyhlídky. Budoucnost severokorejské ekonomiky je podmíněna dosažením vnitřní konzistentní ekonomické politiky a zlepšení zahraničních vztahů, zejména vyřešení sporů se Spojenými státy a urovnání s Japonskem.

Z jednání severokorejského vedení a podniknutých kroků je zřetelné, že cílem dosavadní politicko-ekonomické strategie není reforma a liberalizace ekonomiky, ve smyslu změn, které proběhly u ostatních socialistických států po pádu komunismu v 90. letech. Jedním z hlavních důvodů k tomu, že se vedení KLDR, pomocí svých specifických diplomatických prostředků, snaží zachovat status quo můžou být především - a nutno říci oprávněné - existenční obavy současné vládnoucí elity. Kim Il-sŏng a Kim Čŏng-il vybudovali během 50 let mocenský aparát s vysokým stupněm centralizace moci s úzkou elitou v čele. Obsáhlá ekonomická transformace ale nutně povede k otevření země a tím ke kolapsu současného politického systému spojeném s pádem současného vedení. Jinými slovy, vyřešení současných ekonomických problémů představuje bezpečnostní riziko a dá se předpokládat, že v případě pádu současného politického systému, nebo zásadních ekonomických změn přijde současná stranická i vojenská elita o svá privilegia.

Ekonomické priority současného vedení KLDR, které vplynuly z dosavadního politicko-ekonomického vývoje po pádu socialistické soustavy, se zúžily na několik základních potřeb, nezbytných pro udržení stávajícího režimu, a sice dostatek potravin, dostatek energie a dostatek

¹⁷⁷ Park, Sun-song: *Reform or military buildup? North Korea's Economic Policy 1994-2004*. In: *Asian Perspective*, Vol. 16, No. 2, Summer 2004, s. 22.

devizových prostředků v konvertibilních měnách. K uspokojení potravinových potřeb KLDŘ využila masivní mezinárodní potravinovou pomoc, financovanou zejména USA, KR a Japonskem. Nedostatek elektrické energie vedení řeší pokusem o modernizaci stávajících zařízení a navyšováním výrobní kapacity a stávající zápornou obchodní bilanci kryje, mimo jiné, výrobou a prodejem vojenského materiálu potenciálně nestabilním zemím, jako je Írán, Libye a další, pašováním drog, falšováním peněz atd. Tento způsob řešení, který vedení zvolilo je dlouhodobě neperspektivní. Současné vedení KLDŘ provedlo v období 1990 - 2007 řadu ekonomických opatření, včetně částečného zavedení tržních prvků, výstavbu zón volného obchodu, průmyslových zón a spolupráce s KR. Tato opatření však činí především se záměrem podpořit politický status quo a snaží se, aby se reformní kroky nevymkly jeho kontrole. Dosah těchto opatření je tedy značně omezen a stejně tak i spolupráce s jižním sousedem a dalšími klíčovými zeměmi v regionu. Provedené reformy lze tedy, spíše než první krok na dlouhé cestě k hospodářské obnově, vidět jako o zjišťování vedoucí elity, kam až lze v míře liberalizace dojít, aniž by ztratila kontrolu nad společností a procesem změn.

Na druhou stranu je zřejmé, že reformami z roku 2002 severokorejské vedení překročilo rubikon a v jistém smyslu již není cesty zpět. Změny v podobě zavedení základních tržních prvků - stanovování cen na principu nabídky a poptávky, tržní směny, zvýšeného používání domácího oběživu i valut apod. jsou dnes již pevnou součástí reálného života Severokorejců a jejich další rozvíjení bude více či méně směřovat daným směrem k otevření ekonomiky. Jinými slovy k určité formě tržního hospodářství.

5.3. Základní předpoklady ekonomického rozvoje

Pro dlouhodobě udržitelnou ekonomickou obnovu a růst bude nezbytné, aby KLDŘ provedla všeobecnou ekonomickou transformaci založenou na tržních principech. Účelem této transformace bude zejména

zvýšení produktivity a modernizace zemědělství, zvýšení produkce energie, obnova dopravní a informační infrastruktury, obnova a modernizace stávajících průmyslových zařízení - dolů, továren atd. a dovoz moderních průmyslových technologií. Úspěch takovéto transformace bude podmíněn rozhodným zachováváním konzistentní transformační politiky a institucionální reformou, která vytvoří podpůrný rámec pro rozvoj ekonomiky cestou udržitelného růstu.

Druhým pilířem transformace bude budování mezinárodních ekonomických a obchodních vztahů. KLDR se musí vzdát ideje soběstačnosti, jak v průmyslu, tak zejména v zemědělství a úzce spolupracovat zejména se svými sousedy v regionu. To jí přinese hospodářskou pomoc a investice důležité pro zajištění ekonomické jistoty ve středně a dlouhodobém výhledu. Tato ekonomická spolupráce musí jít ruku v ruce se spoluprací politickou a zajistit tak regionální mír bez trvalého napětí, jaké vládne v oblasti dnes.

Pro financování výše zmíněných nezbytných kroků bude zapotřebí enormní množství investičního kapitálu. Vzhledem k celkovému stavu ekonomiky a veškeré infrastruktury je zřejmé, že KLDR se neobejde bez masivních investic a hospodářské pomoci z KR, ČLR, Japonska a finanční podpory mezinárodních finančních institucí. Tomu však v současnosti brání především zařazení KLDR na americkém seznamu států podporujících terorismus (USA mají rozhodující slovo v IMF i Světové bance), nakumulovaný zahraniční dluh KLDR, vysoká rizikovost a nedostatek garancí pro zahraniční investory, napjatá situace kolem vývoje jaderných zbraní a neurovnané bilaterální vztahy s Korejskou republikou a s Japonskem.

Cesta k úvěrům od mezinárodních organizací (WB, IMF, ARB atd.) vede přes členství v těchto organizacích, které si KLDR blokuje svými jadernými aktivitami. Na přelomu srpna a září 2000 požádala KLDR na ústředí v Manile o členství v Asijské rozvojové bance (ARB) společně se žádostí o finanční pomoc¹⁷⁸. Podobnou žádost podala KLDR už v roce 1997, kdy byla odmítnuta. Největším spoluvlastníkem banky jsou totiž

¹⁷⁸ DPRK applies for ADB membership. Korean Information Service, 1 September 2000.

Spojené státy a Japonsko. Podle platných amerických zákonů byla Clintonova vláda nucena žádost odmítnout vzhledem k tomu, že KLDR je na seznamu podporujících terorismus. Další finanční injekcí je i možné vyplacení japonských reparací za újmy způsobené japonskou okupací v první polovině 20. století. Tomu ovšem bude muset předcházet normalizace severokorejsko-japonských vztahů, což je zatím krajně obtížné, vzhledem ke sporům o unesených japonských občanech a bezpečnostním obavám Japonska.

Výchozím bodem jakémkoliv modelu vývoje severokorejské ekonomiky bude vyřešení balíku problémů spojených s energetikou. Odvětví energetiky bude klíčové pro znovuvybudování národního hospodářství KLDR a zvýšení kvality života jejích občanů. Negativní následky současného nedostatku energie paralyzují celou KLDR - průmyslová výroba stagnuje, doprava je omezená, spotřeba domácností je přísně omezena. To vše zhoršuje chronický nedostatek potravin a podporuje odlesňování a další ekologické problémy.

S rozvojem průmyslové výroby a zvyšováním spotřeby domácností bude spotřeba energie rychle stoupat. V předcházejících kapitolách jsme zjistili, že energetická krize byla jednou z hlavních příčin zhroucení národního hospodářství. Masivní investice do energetiky proto budou mít opačný efekt a dostatek energie se stane motorem pro další ekonomický rozvoj.

V první fázi bude nezbytná zejména modernizace stávajících zdrojů - tepelných i vodních elektráren, aby bylo možno plně využít jejich výrobní kapacitu. Současně s tím bude nutné vybudování moderní rozvodné sítě, což sníží současné vysoké distribuční ztráty a zároveň umožní využití nových zdrojů energie, například jaderných elektráren apod. Je to i předpokladem k případnému propojení s jihokorejskou a/nebo čínskou distribuční sítí v budoucnu.

Stoupající ceny uhlí, ropy i plynu povedou k přednostnímu využití domácích zdrojů, což je v případě KLDR zejména uhlí a vodní energie. U tepelných elektráren je kromě zastaralého vybavení hlavní překážkou zásobování uhlím, což by souběžná modernizace těžby a nezbytné

dopravní infrastruktury měla lehce vyřešit. Jak bylo řečeno na začátku, u vodní energie je díky příhodným geografickým podmínkám ještě vysoký potenciál růstu, zejména pokud se týče středních a menších elektráren na lokální úrovni. Decentralizace zdrojů povede i k větší stabilitě energetického sektoru.

Příčinou současné nízké spotřeby ropy a ropných produktů je dosavadní politika soběstačnosti - *čučche*, neexistence osobní automobilové dopravy a nízkých energetických vstupů v zemědělství. To se ale, jak ukazuje příklad ČLR, v období transformace rychle změní. Mezi lety 2000 a 2005 stoupla produkce automobilů v ČLR o 176 procent¹⁷⁹ a v KLRD můžeme očekávat podobný vývoj.

V oblasti diverzifikace zdrojů energie by KLRD mohla těžit z případného zapojení se do projektu výstavby plynovodu z oblasti východní Sibíře do Korejské republiky a Japonska. To by například umožnilo rychlou výstavbu plynových elektráren o výkonu mezi 130 MW a 250 MW¹⁸⁰, které by poměrně rychle doplnily chybějící produkci. V první fázi by byl, vzhledem k výši nákladů, velkým přínosem i program úspory energie, což by přispělo k rovnováze energetické struktury KLRD a zvýšilo by to poměr produkce na jednotku energie.

Neméně důležitým předpokladem úspěšného nastartování severokorejské ekonomiky bude rekonstrukce dopravního sektoru. Rychlý a plynulý systém osobní a nákladní dopravy je nezbytnou součástí fungující ekonomiky. V současnosti je doprava v KLRD naopak jedním z důvodů stagnace. Většina osobní i nákladní dopravy je závislá na železniční dopravě, což je zejména z ekologického hlediska pozitivní. Většina tratí je ale elektrifikovaná a stejně jako jiné sektory trpí nedostatkem elektrické energie. Zastaralá a neudržovaná železniční infrastruktura je důvodem nedostatečné rychlosti a bezpečnosti dopravy po železnici. Silniční doprava je ve srovnání s okolními zeměmi nevyvinutá a kromě dálnic na několika klíčových trasách (Pchjŏngjang -

¹⁷⁹ Schmidt, G.: *Globalization and Asian Fordisms*. In: *Globality Studies Journal*. No. 11, February 29, 2008.

¹⁸⁰ Fetter, J.: *KoRus pipeline: Sakhalin to Seoul*. Presentation prepared for the KEI-KIEP Policy Forum on "Northeast Asian Energy Cooperation", Washington, DC, 7. ledna, 2003.

Nampcho, Pchjŏngjang - Käsŏng) hrozí, že severokorejská silniční síť nebude schopná čelit rychlému vzestupu automobilismu, který lze v období transformace očekávat.

Sektor dopravy je klíčový také proto, že KĽDR má velký potenciál stát se tranzitní zemí mezi KR a Japonskem na jedné straně a Ruskem, Čínou a Evropou na straně druhé. KR a Japonsko jsou závislé na lodní a letecké dopravě, přičemž pozemní cesta by zejména dopravu na evropský kontinent výrazně urychlila. Zároveň by to v Rusku a Evropě otevřelo nové trhy pro jihokorejské a japonské zboží. Není proto překvapení, že rekonstrukce silničního a vlakového spojení bylo dlouhodobě jednou z priorit jihokorejské vlády. Jak trasa na západním pobřeží, která by prodloužila dálkové spojení Moskva - Peking až do Sŏulu, tak trasa po východním pobřeží, která by zvýšila obrát zboží v jednom z největších přístavů regionu v Pusanu, by výrazně podpořila růst jihokorejské ekonomiky. V současnosti probíhá rekonstrukce tratě na mezi KĽDR a Ruskem a znovu se objevily se spekulace o stavbě podmořského tunelu mezi Japonskem a KR.¹⁸¹ Dopravní spojení s jižní částí poloostrova bude pro KĽDR znamenat dlouhodobou ekonomickou stabilitu a zároveň to zvýší příliv zahraničních investic a objem korejského exportu.

Nezbytným předpokladem budoucích ekonomických reforem a transformace v KĽDR bude vybudování institucionálního rámce a personální zajištění procesu transformace. KĽDR bude muset s mezinárodní pomocí zřídit potřebné instituce a zajistit vzdělání o fungování tržní ekonomiky pro dostatečné množství klíčových úředníků. Tento proces už započal. V polovině devadesátých let založila Kim Il-sŏngova univerzita Katedru obchodu a zve zahraniční lektory k přednáškám o tržní ekonomice. Zároveň v roce 1997 vznikl Rajin-Sŏnbong Business School a Rajin Information Center, kde probíhá výcvik pro obchodní specialisty. V roce 2000 byl pak pod ministerstvem obchodu zřízen Výzkumný ústav kapitalismu (Research Institute on Capitalism)¹⁸², aby shromažďoval informace o fungování tržních ekonomik a řízení

¹⁸¹ McCurry, J.: *Japan proposes 'peace' tunnel to South Korea*. Guardian. 15. února 2008.

¹⁸² N.K. *Establishes Research Institute on Capitalism, Market Economy*. Yonhap News Agency, 31. října 2000.

velkých podniků. Podobně jako Prognostický ústav AV v bývalém Československu, jehož zaměstnanci se později stali klíčovými organizátory ekonomické a politické transformace společnosti (Klaus, Zeman, Dlouhý, Komárek, Dyba, Ježek atd.), mohla by se tato a jí podobné instituce stát líhní vedoucích osobností ekonomické transformace KLDR.

Rozvojový program Spojených národů (dále jen UNDP) a další mezinárodní organizace se snaží formou různých seminářů a školení zvýšit povědomí severokorejských úředníků o systému a fungování tržní ekonomiky. Podle odhadů Ministerstva sjednocení KR, 215 severokorejských úředníků prošlo v letech 1997 až 2000 prošlo těmito kurzy ve Spojených státech, Austrálii, Thajsku, Singapuru, ČLR a Maďarsku podobnými kurzy.¹⁸³ Jak můžeme vidět v tabulce <20>, tento počet stoupl a ustálil na více než dvou stech osob ročně.

Tabulka < 20 >

Úředníci KLDR, kteří prošli školením o tržní ekonomice (2000 - 2004)					
Rok	2000	2001	2002	2003	2004
Počet osob	158	186	227	237	220

Zdroj: Ministerstvo sjednocení KR: Changes in North Korea for the Past Five Years. Söul 2005.

Samotná KLDR věnuje ekonomice a mezinárodnímu obchodu zvláštní pozornost. Pro organizování vzájemné hospodářské spolupráce s KR, například, vznikl zvláštní Výbor pro národní ekonomickou spolupráci.

5.4. Perspektivy budoucího vývoje KLDR

KLDR, podobně jako jiné izolované ekonomiky v současném světě globalizace a vzájemné propojenosti, sužují negativní následky jejího pokusu o soběstačnost: technologické zastaralost, konkurence neschopná produkce, celkový úpadek hospodářství a nedostatek deviz. KLDR

¹⁸³ *N.K. officials take education in capitalist market economy.* Yonhap News Agency, 29. srpna 2000.

můžeme nazvat „černou ovci“ regionu. Kvůli své izolovanosti v posledních třech dekadách se „úspěšně“ vyhnula prudkému ekonomickému rozkvětu „asijských tygrů“, který přinesl ekonomický růst a industrializaci Korejské republiky, Taiwanu, Singapuru a Hongkongu, stejně jako rychlý růst a liberalizaci trhu v Číně, Thajsku, Malajsii a dalších asijských zemích. Idea soběstačnosti - *čučche* - je v dnešním světě globálního trhu neudržitelná a řízení národní ekonomiky podle těchto ideologických kritérií je z pohledu moderní tržní ekonomiky neracionální a diletantské.

Kam by se mohla vyvíjet potransformační¹⁸⁴ ekonomika naznačují už ekonomické aktivity v zvláštní průmyslové zóně v Käsöngu. Hlavní komparativní výhodou¹⁸⁵ KLDR během transformace i po ní bude, alespoň po určité období, levná pracovní síla. Těžištěm investic se stane kombinace zahraniční technologie a domácí pracovní síly - montáž a kompletování, lehký průmysl a výroba lehkého spotřebního zboží na export, která není kapitálově náročná a neklade vysoké nároky na vzdělání a training dělníků.

Ze středně až dlouhodobé perspektivy je velký potenciál KLDR také v těžbě nerostných surovin a to i přesto, že poměrně velká část už byla za poslední století vytěžena. Těžba surovin je však technologicky náročná, vyžaduje velké počáteční investice a zisk přináší až v delším časovém horizontu. Nezbytným předpokladem pro zahraniční investory je proto politická stabilita, fungující infrastruktura a pevný právní rámec. Naplnit tyto předpoklady v KLDR je za stávajícího ekonomického systému málo pravděpodobné a i po transformaci to, vzhledem k zastaralé infrastruktuře a předpokládaným společenským změnám, určitou dobu potrvá.

¹⁸⁴ *Transformace* zde znamená hlubokou společensko-ekonomickou změnu ve smyslu, v jakém proběhla v ostatních postsocialistických zemích. *Reformou* je pak míněna korekce stávajícího systému.

¹⁸⁵ Zásada komparativní výhody tvrdí, že každá země se specializuje na výrobu a vývoz těch statků, které může vyrábět s relativně nižšími náklady (kde je relativně efektivnější než jiné země), naopak každá země bude dovážet ty statky, které vyrábí s relativně vyššími náklady (kde je relativně méně efektivní než jiné země). Ekonomické důvody pro mezinárodní obchod existují i tehdy, má-li jedna země absolutní výhodu při výrobě obou statků (všech), jestliže se obě země specializují na výrobu toho statku, který je pro ni relativně levnější. Jako první se teorii komparativní výhody zabýval anglický ekonom David Ricardo.

Přesto se, ve srovnání se zeměmi s podobným HDP na osobu¹⁸⁶, jedná o moderní průmyslovou ekonomiku, s vysokým stupněm dělby práce. V některých úzce vyprofilovaných strategických oborech (např. jaderná technologie, IT) dosahuje vysoké úrovně. Severokorejská společnost je urbanizovaná, plně gramotná, s vysokým potenciálem jak ekonomickým, tak vzdělávacím.

V politickém systému, jaký panuje v KLDR je však ekonomika silně provázána s politikou. Reformy jsou buď povrchní a ekonomice příliš nepomohou, ale neohrozí politický systém. Výrazná transformace naopak umožňuje lepší fungování ekonomického systému, ale v případě KLDR zároveň ohrožuje základy systému politického. Jak jsme se pokusili ukázat v této práci, KLDR se na začátku devadesátých let rozhodla pro cestu zachování politického systému a na této cestě setrvává až do současnosti.

¹⁸⁶ HDP per capita v KLDR (2005) podle údajů UN bylo 517 USD (2005). Ve srovnatelných zemích, jako jsou Komory (477 USD), Laos (485 USD), Čad (507 USD), Benin (519 USD), nebo Mauretanie (545 USD), převažuje zemědělství a závislost na exportu jedné, nebo několika strategických surovin. In: United Nations Statistics Division. Data dostupná na <http://unstats.un.org/unsd/cdb/> (4.1.2008).

Bibliografie

Knihy a články z odborných publikací

v korejském jazyce

Čosŏn mindžudžuui inmin konghwaguk pŏpčŏn (Sbírka zákonů KLDK). Pŏprjulčchulpchansa, Pchjŏngjang 2004.

Čchŏ Mjŏng (ed.): *Pukhan karon* (Přehled KLDK). Ŭljumunhwasa, Sŏul 1997.

Čchŏ Pong-dä, Ku Gap-u: *Pukhan tosi 'nongmin sidžang' hjŏngsŏng kwadžongui ihangrondžŏk hamui: 1950-1980 njŏndä sinuidžu, čchŏngdžin, hjesanui sarjerul čungsimuro* (Studie dynamického procesu formování „zemědělských tržišť“ v severokorejských městech: na případových studiích měst Sinuidžu, Čchŏngdžin, Hjesan v padesátých až osmdesátých letech). In: *Hjŏndä pukhan jŏngu* 6, č.2 (2003), ss. 153-56.

Kang, Sŏng-jun (ed.): *Pukhan čŏngčchiui ihä* (Severokorejská politika). Ŭljumunhwasa, Soul 2002.

Kim Čŏng-il: *Sahwödžuui kangsŏngtäguk kŏnsŏlsasang* (Ideologie výstavby silného socialistického státu). Sahwŏkwahakčchulpchansa, Pchjŏngjang 2000.

Nam Sŏng-uk, Mun Sŏng-min: *Pukhanui pumun čchudžŏnge kwanhan jŏngu: 1998 njŏnül čungsimuro* (Studie podílu tržní ekonomiky v KLDK v roce 1998). In: *Hjŏndä pukhan jŏngu*, 3 gwŏn, 1 ho, Kjŏngnamtähakkjo pukhantähagwŏn 2000.

Pak, Čä-gju: *Pukhan ihäui killačabi* (Základy severokoreanistiky). Pŏpmunsa, Sŏul 1999.

Pak, Hjŏng-džung: *Pukhanui kähjŏk, käbang kwa čchedžepjŏnhwa* (Reforma, otevření a změna systému v KLDK). Tosŏčchulpchan Hänam, Sŏul 2004.

Pak, Sun-sŏng: *Pukhan kjŏngdžewa hanbando tchongil* (Severokorejská ekonomika a sjednocení Korejského poloostrova). Pulbit, Sŏul 2003.

Tchonggječchong. *Nampukhan kjöngdže sahö sang pigjo 2006* (Korejský národní statistický úřad. Statistické srovnání jižní a severní Koreje 2006).

ostatní

Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2002/03*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2003.

Ahn, C.(ed.): *North Korea development report 2003/04*. Korea Institute for International economic policy. Seoul 2004.

Beal, T.: *North Korea. The struggle against American power*. Pluto Press, London 2005.

Cotton, J.: *A Radical Experiment: The Evidence is in from North Korea's Rajin-Sonbong Area*. In: *Harvard Asia Pacific Review*, 2 (1997-98), no.1, 57-60.

Cumings, B.: *Korea's place in the Sun*. W. W. Norton & Company, New York 1998.

Chun Hong-tack: *Estimating North Korea's GNP by physical indicators approach*. *Korea Development review*, 14, no. 1, ss. 167-225.

Deutsch-Koreanischen Industrie- und Handelskammer (DKIH): *Nordkorea: Einblicke in Wirtschaft und Lebensweise*. DKHI, Seoul 1991.

Dyba, K.: *Transformace české ekonomiky a integrace s EU*. *Revue Politika* 7, 2003.

Eberstadt, N.: *Korea Approaches Reunification*. M. E. Sharpe, Armonk, NY, 1995.

Eberstadt, N.: *The North Korean Economy*. Transaction Publishers, New Brunswick 2007.

Eckert, Carter J. a spol.: *Dějiny Koreje*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2001.

Fetter, J.: *KoRus pipeline: Sakhalin to Seoul*. Presentation prepared for the KEI-KIEP Policy Forum on "Northeast Asian Energy Cooperation", Washington, DC, 7. ledna, 2003.

Gejdoš, V.: *Makroekonomický vývoj České republiky 1984 - 1994*. Centrum pro otázky životního prostředí UK, Praha 2005.

Haggard, S., Noland, M.: *Hunger and human rights: The politics of famine in North Korea*. U.S. Committee for Human Rights in North Korea, Washington, DC 2005.

Hong, Ihk-pyo: *A shift toward capitalism?*, *East Asia Review*, Winter 2002.

Hwang Eui Gak: *The Korean Economies: a Comparison of North and South*. Oxford University Press, New York 1993.

Chlada, J.: *A study on the energy industry of North Korea. Its development, present situation and future development strategy*. Vlastní nepublikovaná práce. 2006.

Institut ekonomických studií FSV UK (IES). *Centrální ekonomika*. IES FSV UK, Praha. Dostupné na http://www.google.cz/search?q=150_tdma7-komplet.ppt&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:cs:official&client=firefox-a (17.1.2008).

Jeong Kap-yeong: *Comparing the North Korean level of economic development by principal components analysis*. In: Lee Young-sun (ed.): *North Korea's reality and unification*. Center for East and West Studies, Yonsei University, Seoul 1993.

Kihl, Y. W., Kim, H.N. (ed.): *North Korea. The politics of regime survival*. M.E. Sharpe, New York 2006.

Koh Byung Chul: *"Military-First Politics" And Building A "Powerful And Prosperous Nation" In North Korea*. PFO 05-32A, Nautilus Institute, April 14th, 2005, dostupné na <http://www.nautilus.org/fora/security/0532AKoh.html> (7. ledna 2008).

Jung Kyungja, Dalton, B.: *Rhetoric Versus Reality for the Women of North Korea: Mothers of the Revolution*. In: *Asian Survey*, September/October 2006, Vol. 46, No. 5, ss. 741–760.

Lankov, A.: *North of the DMZ: essays on daily life in North Korea*. McFarland & Company, Jefferson 2007.

Lankov, A.: *The natural death of North Korean Stalinism*. In: *Asia Policy*, number 1 (January 2006), ss. 95-121.

Lee Keum-Soon (ed.): *White paper on human rights in North Korea*. Korea Institute for National Unification, Söul 2005.

Library of Congress. *North Korea - Country study*. 1993. Dostupné na <http://memory.loc.gov/frd/cs/kptoc.html> (11.1. 2008).

Manyin, M.: *U.S. Assistance to North Korea: Fact Sheet*. CRS Report for Congress. 3. ledna 2007.

Manyin, M.: *Foreign Assistance to North Korea*. CRS Report for Congress. 26. května 2005.

Manyin, M.: *North Korea-Japan Relations: The Normalization Talks and the Compensation/Reparations Issue*. CRS Report for Congress.

Michell, A. R.: *The current North Korean Economy*. In: Noland, M.: *Economic integration of the Korean Peninsula*. Institute of International Economics, Washington 1998.

Ministry of Unification KR: *Changes in North Korea for the Past Five Years*. Söul 2005, Dostupné na http://www.unikorea.go.kr/en/ENK/ENK0201R.jsp?brd_cd=eng0303&main_uid=200.

Kim Jong-il: *On the Juche philosophy*. Foreign Languages Publishing House, Pyongyang Juche 91 (2002).

Nanto, Dick K., Chanlett-Avery E.: *The North Korean economy: Overview and policy Analysis*. CRS Report for Congress. 8. dubna 2007.

Noland, M.: *Avoiding the apocalypse. The future of the two Koreas*. Institute for International Economics, Washington, DC 2000.

Noland, M.: *Famine and Reform in North Korea*. working paper WP 03-5, Institute for International Economics, Washington, D.C. 2003.

Noland, M.: *Prospects for the North Korean Economy*. In: Dae-Sook Suh a Chae-Jin Lee (ed.):

North Korea after Kim Il Sung. Lynne Rienner Publishers, 1998, Boulder 1998.

Noland, M.: *Why North Korea Will Muddle Through*. Foreign Affairs, May/June 1997, ss. 105-118.

Paik, Haksoon: *North Korea Today: Politics Overloaded and Secularized*. In: Yun, Philip V., Gi-wook Shin (ed.): *North Korea: 2005 and beyond*. The Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center (Shorenstein APARC), Stanford 2006.

Park, Jin, Jung, Seung-Ho: *Ten Years of Knowledge Partnership with North Korea*. In: *Asian Perspective*, Vol. 31, No. 2, 2007, ss. 75-93.

Park Suhk-sam: *Creating a Visible Bridge: The Economic Impact of Kaesong Industrial Complex Construction*. In: *East Asian Review*, Vol. 16, No. 3, Autumn 2004, ss. 87-104.

Park, Sun-song: *Reform or military buildup? North Korea's Economic Policy 1994-2004*. In: *Asian Perspective*, Vol. 16, No. 2, Summer 2004, ss. 3-22.

Pearce, David W. (ed.): *Macmillanův slovník moderní ekonomie*. Victoria Publishing, Praha 1995.

Perl, R. F.: *Drug Trafficking and North Korea: Issues for U.S. Policy*. CRS Report for Congress. 5. prosince 2003.

Perry, W.J.: *Review of United States Policy Toward North Korea: Findings and Recommendations*. US Department of State, Washington, DC, 1999.

Pucek, V.: *Přehled ekonomického rozvoje a hospodářského zeměpisu Korejské lidové demokratické republiky*. Universita Karlova, Praha 1968.

Resolution 1718 (2006). UN Security council, 14. října 2006.

Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D.: *Ekonomie*. Svoboda Servis, Praha 1995.

Schmidt, G.: *Globalization and Asian Fordisms*. In: *Globality Studies Journal*. No. 11, February 29, 2008. Dostupné na: <http://www.sunysb.edu/globality/Articles/no11.html> (3.3.2008).

Velvyslanectví České republiky v Korejské lidové demokratické republice: *Korejská lidově demokratická republika 2006. Souhrnná teritoriální informace*. (Aktualizace k září 2006).

Yun, Philip V., Gi-wook Shin (ed.): *North Korea: 2005 and beyond*. The Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center (Shorenstein APARC), Stanford 2006.

Novinové a časopisecké články

v korejském jazyce

Ko Dök-ku. *Sudžawŏn*. Tchongil kjŏngdže. 10., 1999, s. 26-31.

Tangčchangkŏn 55 tolsŭl mannŭn orhärŭl čhŏllimadägodžoŭi pulkilsŏke čarangčchan sŭngniŭi häro pinnädža (Nechť je rok 55. výročí založení Korejské strany práce rokem triumfálního postupu v září Čchollimy). *Rodong sinmun* (společný úvodník s Čosŏn inmingun a Čchŏngnjŏn čönŭ), 1. ledna 2000.

Tangüi jöngdo mitche kangsöng täguk könsöläi modün čönsönesö hjöngmjöngdzök kongserül pölljö olhäriil čarangčchan süngniüi häro pinnäidža (Pod vedením strany oslavme tento rok jako rok velkého vítězství dosaženého revolučním útokem na všech frontách výstavby kangsöng täguk). Rodong sinmun, 1. ledna 2004.

Üdahan söngunüi kičchi ttara konghwaguküi čonöm kwa ürijökül nopchi ttöläčhidža (Prokažme plně důstojnost a sílu naší republiky pod praporem politiky söngun). Rodong sinmun (společný úvodník s Čosön inmingun a Čchöngnjön čönü), 1. ledna 2003.

Üdahan surjöngnim tchansäng 90dorül mannün orhäriil kangsöntäguk könsöläi säroun pijaküi häro pinnäidža (Oslavme rok 90. výročí narození Velkého vůdce jako rok nového skoku v budování kangsöntäguk). Rodong sinmun 1. ledna 2002.

ostatní

Changes in DPRK currency. Chosun Ilbo, Seoul, 16. října 2000.

Chong Bong-uk: *First products of inter-korean joint venture.* Vantage Point, Vol. No. 1, January 2005.

DPRK applies for ADB membership. Korean Information Service, 1 September 2000.

Foster-Carter, A.: *North Korea: The Columbus complex.* Asia Times, 2. února 2008. Dostupné na <http://www.atimes.com/atimes/Korea/JB02Dg01.html> (6. 2. 2008).

French, H.W.: *North Korea to Let Capitalism Loose in Investment Zone.* The New York Times. 25. září 2002. Dostupné na: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9407E0D91239F936A1575AC0A9649C8B63> (12.3.2008).

Han Young Jin: *Emperor Hotel Casino Re-opens.* The Daily NK, 14. června 2007. Dostupné na: <http://www.dailynk.com/english/read.php?cataId=nk03100&num=2222> (15.3.2008).

Historic Mt. Kumgang Cruise Tour Inaugurated. The People's Korea. 26. listopadu 1998. Dostupné na: http://www1.korea-np.co.jp/pk/071st_issue/98112607.htm (15.3.2008).

Inter-Korean fiber optic cable network linked. The Korea Times, 11 August 2000.

Joint currency will offer both Koreas control. The Asia Times, 14. listopadu 2000. Dostupné na: <http://www.atimes.com/koreas/BK15Dg02.html> (27.11. 2007).

Kim Jong-il said to be learning survival capitalism. AFP, 6 November 2000.

Koreas lay fiber optic cables for video family reunions. The Korea Times, 18. července 2005. Dostupné na: <http://www.asiamedia.ucla.edu/article-eastasia.asp?parentid=26924> (20.února 2008).

McCurry, J.: *Japan proposes 'peace' tunnel to South Korea.* Guardian. 15. února 2008. Dostupné na: <http://www.guardian.co.uk/world/2008/feb/15/japan.korea> (23.3.2008).

North Korea rejects UN food aid. BBC News, 23. září 2005. Dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4273844.stm> (27.11. 2007).

NK's long term prisoners in the South welcome repatriation. Yonhap News Agency, Seoul 30. června 2000. Dostupné na: <http://www.cankor.ca/issues/cankor3.pdf> (27.11. 2007).

N.K. officials take education in capitalist market economy. Yonhap News Agency, 29 August 2000.

North and South Korean media agree to stop slander. Korea Times, 13. srpna 2000. Dostupné na: <http://www.cankor.ca/issues/cankor4.pdf> (4.3.2007).

One third of DPRK output generated by free market. Yonhap News Agency, 16. srpna 2000. Dostupné na: <http://www.cankor.ca/issues/cankor6.pdf>.

O'Neill, M.: *Kim Jong il eyes new chief executive for Sinuiju.* South China Morning Post, 10. září 2004.

OrascomTelecom Hldgs - First Mobile License in DPRK. Reuters, 30. ledna 2008. Dostupné na: <http://www.reuters.com/article/sphereNews/idUS195554+30-Jan-2008+RNS20080130?sp=true&view=sphere> (3. března 2008).

Train service starts between Koreas. The Associated Press. 11. prosince 2007. Dostupné na: <http://www.msnbc.msn.com/id/22196808/> (4.3.2007).

Ritter, P.: *Risky Business.* Time. 11. října 2007. Dostupné na: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1670518,00.html> (12.3.2008).

Petrov, L.: *Russia lays new tracks in Korean ties.* The Asia Times. 5. března 2008. Dostupné na: http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/JC05Ag01.html (23.3.2007).

Ryu Jin: *Mt. Geumgang Tours See Ambitious 10th Year.* Korea Times. 16. listopadu 2007. Dostupné na: http://www.koreatimes.co.kr/www/news/biz/biz_view.asp?newsIdx=13885&categoryCode=123 (3.3.2008).

Schuman, M.: *The Hermit Kingdom's Bizarre SAR.* Time. 30. září 2002. Dostupné na: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,356131,00.html> (12.1.2007).

Ting-I Tsai: *Filling North Korea's bare shelves.* The Asia Times. 10. ledna 2007. Dostupné na <http://www.atimes.com/atimes/Korea/IA10Dg01.html> (4.3.2007).

Trans-Korean Main Line. Russian Railways. http://www.eng.rzd.ru/wps/portal/rzdeng?STRUCTURE_ID=89

Internetové zdroje

v korejském jazyce

Didžitchŏl pukhan päkkwasadžŏn (Digitální encyklopedie KLLDR). Dostupné na: <http://www.kplibrary.com>.

Enŏdži kjŏngdže jŏnguwŏn (Korea Energy Economics Institute). Dostupné na: <http://www.keei.re.kr/>.

Hanguk kabal jŏnguwŏn (Korea Development Institute). Dostupné na: <http://www.kdi.re.kr/>.

Hanguk tchonggječchŏng (Korejský národní statistický úřad). Dostupné na: <http://www.nso.go.kr/>.

Hanguk tchongilbu (Ministerstvo sjednocení KR). Dostupné na: <http://www.unikorea.go.kr/>.

Hanguk ūngāng (Korejská národní banka). Dostupné na: <http://www.bok.or.kr/main/index.jsp/>.

Hjōndä kjōngdže jōnguwōn (Ekonomický institut Hyundai). Dostupné na: <http://hri.co.kr/>.

Kim Čōng-il: *Kimilsōngčūiūiūi tokčhangsōngūl olkche insikhalte tāhajō* (O správném chápání originality Kimilsongismu). Pchjōngjang 2.října 1976. Dostupné na: <http://ndfsk.dyndns.org/kuguk8/munon84-11.htm> (6. ledna 2008).

Tchongil jōnguwōn (Korea Institute for National Unification). Dostupné na: <http://www.kinu.or.kr/> (4.3. 2008).

Ostatní

Agreement on the Establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization. KEDO, 1995. Dostupné na: <http://www.kedo.org/pdfs/EstablishmentKEDO.pdf> (3.1. 2008).

Cordesman, A. H., Kleiber, M.: *The Asian Conventional Military Balance in 2006: Overview of major Asian Powers*. Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2006. Dostupné na: http://www.csis.org/media/csis/pubs/060626_asia_balance_powers.pdf (7.4.2008).

DPRK Economic Structure. Dostupné na: <http://www.globalsecurity.org/military/world/dprk/economy1.htm> (3.1. 2008).

Flake, G: *A vision for the peninsula at Kaesong Industrial Complex*. Maureen and Mike Mansfield Foundation 2007. Dostupné na: http://www.mansfieldfdn.org/pubs/pub_pdfs/Hankyoreh_op_ed_11-30-07.pdf (13.1. 2008)

Hlava 1, čl. 3. Socialistická ústava KLDK, 1998. Dostupné na <http://kcna.co.jp/honbeb/honbeb.htm> (3.1. 2008).

Kim Čōng-il: *On the juche philosophy*. Dostupné na: <http://www.uriminzokkiri.com/Newspaper/english/2005/2005-06-30-r2.htm> (3.1. 2008)

North Korea. CIA The World Factbook. 2003. Přístupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (2.1.2007).

North Korea - Country study. Library of Congress, 1993. Dostupné na <http://memory.loc.gov/frd/cs/kptoc.html> (11.1. 2008).

North korea country studies. Dostupné na: <http://country-studies.com/north-korea/> (4.4.2008).

North Korea: Commission earmarks € 2 million emergency response to flood victims. Brussels, 28. srpna 2007. Dostupné na: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1259&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (11.1. 2008).

Report for the evaluation of ECHO's action in the Democratic People's Republic of Korea 2001-4. Dostupné na: http://ec.europa.eu/echo/pdf_files/evaluation/2005/DPRKreport.pdf (2.1.2007).

Sunshine Policy in a Nutshell. Federation of American Scientists. Dostupné na:

<http://www.fas.org/news/skorea/1999/reunification22.html> (5.4.2008).

The EC - Democratic People's Republic of Korea (DPRK). Country Strategy Paper 2001 - 2004. Dostupné na: http://ec.europa.eu/external_relations/north_korea/csp/index.htm (7.4.2008).

The Global History of Currencies - Korea. Global Financial data. Dostupné na: https://www.globalfinancialdata.com/index_tabs.php3?action=showghoc&country_name=Korea (4.3. 2008).

United Nations Statistics Division. Dostupné na: <http://unstats.un.org/unsd/cdb/> (4.1.2008).

World Estimated Recoverable Coal. 2004. In *International Energy Annual 2004.* Dostupné na: <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/contents.html> (14.2.2008).

Seznam tabulek a grafů

Tabulka < 1 > s. 3	KLDR a KR - Hlavní ekonomické ukazatele (2000)
Tabulka < 2 > s. 4	Poměr výroby severní a jižní Koreje (1944)
Tabulka < 3 > s. 7	Vývoj odvětvové struktury ekonomiky KLDR (1956 - 1990)
Tabulka < 4 > s. 8	Dělbá práce v centrálně plánovaných ekonomikách
Tabulka < 5 > s. 9	KLDR - Podíl exportu a importu na HDP
Tabulka < 6 > s. 21	Celkové roční rozpočtové výdaje a tempo růstu
Tabulka < 7 > s. 31	Růst cen po ekonomických opatřeních 2002
Tabulka < 8 > s. 42	Skladba hrubého národního důchodu KLDR (1992 - 96)
Tabulka < 9 > s. 43	KLDR - Státní rozpočet a HND (1992 - 1996)
Tabulka < 10 > s. 44	Hrubý domácí produkt KLDR (1990 - 2005)
Tabulka < 11 > s. 45	Hrubý národní důchod KLDR - KR (1990-2006)
Tabulka < 12 > s. 47	KLDR - Hrubý národní důchod per capita
Tabulka < 13 > s. 48	Rozpočtové výdaje podle kategorií
Tabulka < 14 > s. 49	Podíl vládního nákupů na hrubém národním důchodu KLDR
Tabulka < 15 > s. 61	Roční produkce rýže a obilovin v KLDR (1995 - 2004)
Tabulka < 16 > s. 64	Vývoj energetického průmyslu v KLDR (1990-2006)
Tabulka < 17 > s. 74	Vrcholná setkání Kim Čong-ila (2000 - 2007)

Tabulka < 18 > s. 77	Japonsko - vzájemná obchodní bilance s KLDR (1994 - 2007)
Tabulka < 19 > s. 81	Podpora USA severní Koreji (1995 - 2004)
Tabulka < 20 > s. 101	Úředníci KLDR, kteří prošli školením o tržní ekonomice
Graf < 1 > s. 44	KLDR - reálné HDP (1990 - 2006)
Graf < 2 > s. 46	Tempo růstu HND (1990 - 2006)
Graf < 3 > s. 50	Struktura ekonomiky KLDR (1998)
Graf < 4 > s. 56	Vývoj odvětvové struktury KLDR (1990 - 2006)
Graf < 5 > s. 58	Vývoj průmyslové produkce v KLDR (1990 - 2006)

Přílohy

Příloha < 1 >

Vývoj průmyslové produkce v KLDK (1990-2006)																		
Produkt	Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jednotka																	
Ocel	tisíce tun	3364	3168	1793	1859	1728	1534	1208	1016	945	1243	1086	1062	1038	1093	1068	1168	1181
Cement	tisíce tun	6130	5169	4747	3980	4330	4220	3790	3340	3150	4100	4600	5160	5320	5543	5632	5930	6155
Umělá hnojiva	tisíce tun	889	804	775	901	738	676	536	431	392	572	539	546	503	416	434	450	454
Umělá vlákna	tisíce tun	50	54	42	53	58	56	56	37	35	27	29	27	26	26	25	28	29
Automobily	tisíce kusů	13	12	10	10	9	9	9	6	6	7	7	6	5	5	5	5	4
Železná ruda	tisíce tun	8430	8168	5746	4763	4586	4221	3440	2910	2890	3786	3793	4208	4078	4433	4579	4913	5041
Neželezné kovy	tisíce tun	241	227	178	164	160	154	118	108	97	111	96	92	87	94	98	107	86
Uhlí	tisíce tun	3315	3110	2920	2710	2540	2370	2100	2060	1860	2120	2250	2310	2190	2230	2280	2405	2468

Zdroj: Korejská národní banka.

Příloha < 2 >

Vývoj energetického průmyslu v KLDK (1990-2006)																		
Produkt	Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jednotka																	
EI. Energie - kapacita	tisíce kW	7140	7140	7140	7140	7240	7240	7390	7390	7390	7390	7550	7750	7770	7770	7770	7770	7820
EI. Energie - produkce	mld. kWh	27,7	26,3	24,7	22,1	23,1	23	21,3	19,3	17	18,6	19,4	20,2	19	19,6	20,6	21,6	22,5
Těžba uhlí	tisíce tun	3315	3110	2920	2710	2540	2370	2100	2060	1860	2120	2250	2310	2190	2230	2280	2405	2468
Dovoz ropy	miliony barelů	18,47	13,85	11,14	9,97	6,67	8,06	6,86	3,71	3,69	2,33	2,85	4,24	4,38	4,21	3,9	3,83	3,84

Zdroj: Korejská národní banka.

Tabulka < 3 >

Vývoj zemědělské produkce v KLDR (1990-2006)																		
Produkt	Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Jednotka																	
Rýže	tisíce tun	1457	1641	1531	1317	1502	1211	1340	1503	1461	1629	1424	1680	1730	1720	1800	2024	1894
Ostatní obilniny	tisíce tun	4020	4427	4268	3884	4125	3451	3690	3489	3886	4222	3590	3946	4130	4252	4312	4537	4483
Rybí produkty	tisíce tun	1455	1200	1141	1089	998	1052	876	651	627	664	698	746	805	835	1169	909	923

Zdroj: Korejská národní banka.